T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN UYGULAMA ALANLARI VE PSİKOLOJİK DANIŞMA BECERİLERİ PERSPEKTİFİNDEN YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

MÜRÜVVET KOCAOĞLU

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN UYGULAMA ALANLARI VE PSİKOLOJİK DANIŞMA BECERİLERİ PERSPEKTİFİNDEN YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

MÜRÜVVET KOCAOĞLU

Danışman: PROF. DR. ALİ AYTEN

İstanbul, 2023

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Mürüvvet KOCAOĞLU

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Din Psikolojisi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali AYTEN

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Şubat 2023

Anahtar Kelimeler : Manevi Danışmanlık, Psikolojik Danışmanlık, Terapötik Beceri

ÖZET

TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN UYGULAMA ALANLARI VE PSİKOLOJİK DANIŞMA BECERİLERİ PERSPEKTİFİNDEN YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Din ve maneviyat kavramları son dönemde psikoloji alanında kendilerini oldukça hissettirmeye başlamıştır. İçinde yaşadığımız teknoloji çağı insanı toplumdan soyutlarken manevi arayışlara itmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da din ve maneviyat kavramlarının kendi içlerindeki konumları ve maneviyatın farklı din ve kültürlerdeki yeri tartışma konusu olmuştur. Maneviyat taşıdığı mana itibariyle kapsayıcı bir özelliğe sahip olup insanın var olduğu her yerde kendini göstermektedir. Türkiye özelinde de maneviyat, manevi danışmanlığın bir parçası olarak uygulama sahasında bulunmaktadır. Bu alanın ülkemizde yeni olması ve zemin arayışında farklı alanlar tarafından sahiplenilmesi manevi danışmanlığın kapsamının çizilmesine izin vermemektedir. Bir yandan manevi danışmanlık olgusunun içerisinde barındırdığı danışmanlık kavramı psikolojinin sahasına girerken maneviyat kavramı ise ilahiyat bilimleri içerisinde yer almaktadır. Psikoloji disiplininin modern bilimler kapsamında din ve maneviyata mesafeli yaklaşması bu alana girmesine engel olmaktadır. Fakat manevi danışmanlığın sistematik bir disiplin haline gelebilmesi için psikolojik danışmanlık becerilerini kendi çalışma yöntemine dahil etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tezimiz manevi danışmanlığın ülkemizdeki kapsamı ve çalışma alanlarını inceleyerek yapılan çalışmaların çerçevesini çıkartmak istemektedir. Bunun bir sonucu olarak psikolojik danışmanlık yapma gereklilikleri ve terapötik ilişkideki temel kavramların manevi danışmanlık ile kesişim noktalarına yer vermeyi hedeflemektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Mürüvvet KOCAOĞLU
Field	: Philosophy and Religion Sciences
Programme	: Psychology of Religion
Supervisor	: Professor Ali AYTEN
Degree Awarded and Date	: Master – February 2023
Keywords	: Spiritual Counseling, Psychological Counseling, Therapeutic Skills

ABSTRACT

APPLICATION AREAS OF SPIRITUAL COUNSELLING IN TURKEY AND EVALUATION OF ITS PLACE IN THE PERSPECTIVE OF PSYCHOLOGICAL COUNSELLING SKILLS

The concepts of religion and spirituality have recently started to make themselves felt in the field of psychology. The age of technology we live in isolates people from society and pushes them to spiritual searches. As a result of this situation, the position of the concepts of religion and spirituality within themselves and the place of spirituality in different religions and cultures have been the subject of discussion. Spirituality has an inclusive feature in terms of the meaning it carries and manifests itself wherever human beings exist. In Turkey, spirituality is in the field of practice as a part of spiritual counseling. The fact that this field is new in our country and that it is embraced by different fields in search of ground does not allow the scope of spiritual counseling to be drawn. On the one hand, the concept of counseling, which is included in the phenomenon of spiritual counselling, falls within the field of psychology, while the concept of spirituality is included in theology sciences. The psychology discipline's distant approach to religion and spirituality within the scope of modern sciences prevents it from entering this field. However, in order for spiritual counseling to become disciplinary, it needs to incorporate psychological counseling skills into its working method. In this context, our thesis wants to examine the scope and working areas of spiritual counseling in our country and to draw the framework of the studies conducted. As a result of this, it aims to include the requirements of psychological counseling and the intersection points of the basic concepts in the therapeutic relationship with spiritual counseling.

ÖNSÖZ

İnsan, tanımlanamayan karmaşık yapısı ile tarih boyunca belli sabitelerin etrafında şekillenerek ilerlemektedir. Din bilimleri, insanın iyi, ahlaklı ve erdemli bireyler olmaları yaklaşımları etrafında sistematize bir bilim dalıyken yine insanı merkezine alan psikoloji bilimi ise insanı oluşturan unsurları incelemek ve onları gruplandırarak tanımlamayı hedeflemektedir.

İnsanı tanımaya çalışan ve bu insanı iyiye ulaştırmayı hedefleyen iki bilim dalı birbiri ile iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Her ne kadar içinde bulunduğumuz realitede de bu iki bilim dalı tam anlamıyla işbirliği halinde olamasa da yolları kesişmektedir.

Benim yolculuğum ise ilk olarak insanın iyi ve güzeli temsil etmesinin bilimi olan ilahiyattan başlayarak insanı tüm boyutları ile alan psikolojiyle devam etmiştir. Lisans eğitimi olarak gittiğim İlahiyat Fakültesi üçüncü sınıfta Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Fakültesi'ne ikinci üniversite olarak başlamamın altında insanın bu hayat yolculuğundaki akışına yakından şahit olmak ve ona dokunabilecek bilgi ve beceriye sahip olma düşünceleri yatmaktaydı.

Bir küs bir barışık ikili olarak anılan din ve psikolojinin arasını yapmak için bir adım atabilir miyim, fikri ile tamamladığım üniversitelerden sonra yüksek lisans olarak da Din Psikolojisi benim için en doğru adres olarak karşımda duruyordu.

Yüksek lisans tez konumu seçerken ve tez süreci boyunca yaşadığım tüm aksaklık ve sıkıntılarda yardımını esirgemeyen, tezin oluşum sürecindeki rehberliğinden dolayı tez danışmanım Prof. Dr. Ali Ayten'e teşekkür ediyorum. Benim ilahiyat fakültesi eğitimim esnasında yol gösterip cesaret vererek ikinci üniversiteme başlamam konusunda destek olan Doç. Dr. Sevde Düzgüner'e de ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Lisans ve yüksek lisans eğitimimiz süresince verdikleri eğitimler, eserleri ve yardımları için Prof. Dr. Ali Köse ve Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Akademik hayatımın başladığı bu havuzda edindiğim kültür, birikim ve değer beni anlamlı bir geleceğin inşasına inandırmıştır.

Uzun soluklu ve yorucu lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca gösterdikleri sabır ve destek başta olmak üzere başarabileceğime inandıkları ve güvendikleri için beni yetiştiren kıymetli annem Hatice Kocaoğlu ve babam Kemalettin Kocaoğlu'na şükranlarımı sunarken her an yanımda olan, saatlerce süren ilmi konuşmalarımızda bana tez konum için ilham olan ve bu süreçte rehberlik eden kıymetli ablam Melike Akkoyun'a ve ablamın bana ayırdığı zamanlar için yeğenlerime de en içten şükranlarımı sunuyorum.

Rabbimin lütfu ve yardımı ile onların destekleri olmasa bu çalışma neticeye ulaşamazdı. Rabbim bu çalışmamızı insanlığa faydalı olabilecek adımlara vesile eylesin. Tezimizin bu alana katkı sunmasını ve yapılacak diğer çalışmalarla birlikte alanın gelişmesine katkı sağlamasını temenni ederim

Mürüvvet Kocaoğlu

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİ**

ÖNSÖZ ..... **İİİ**

KISALTMALAR ..... **Vİİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK

1.1. MANEVİYAT KAVRAMININ TANIMI VE TARİHÇESİ **4**

1.1.1. Maneviyatın Tanımı 4

1.1.2. Manevi Danışmanlığın Tarihi 5

1.2. TÜRKİYE'DE MANEVİ REHBERLİK VE DANIŞMANLIK **7**

1.2.1. Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanındaki Bilimsel Çalışmalar 9

1.2.2. Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanındaki Uygulamalar 11

1.2.2.1. Din Hizmetleri Alanı 13

1.2.2.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Alanı 15

1.2.2.3. Sağlık Hizmetleri Alanı 18

1.2.2.4. Adalet Hizmetleri Alanı 20

1.3. TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN MESLEK OLARAK GELİŞİMİ **21**

1.3.1. Manevi Danışmanlığın Meslek Dalı Olarak Kabul Edilmesi 21

1.3.2. Manevi Danışmanlık Alnındaki Lisansüstü Çalışmalar 24

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BECERİLERİ

2.1. DANIŞMANLIĞIN TANIMI VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞIN TARİHİ **27**

2.1.1. Danışmanlığın Tanımı 27

2.1.2. Psikolojik Danışmanlığın Tarihi 28

2.2. PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TANIMLANMASI **29**

2.2.1. Psikolojik Danışmanlık 33

2.2.2. Rehberlik 38

2.3. PSİKOLOJİK YARDIM MESLEKLERİ 41
2.3.1. Psikiyatri 41
2.3.2. Klinik Psikoloji 42
2.3.3. Sosyal Psikoloji 43
2.4. PSİKOLOJİK DANIŞMA BECERİLERİ 45
2.4.1. Psikolojik Danışmanın Özellikleri 45
2.4.2. Bireyle Psikolojik Danışma Aşamaları 50
2.4.3. Terapötik Diyalog Becerileri 55
2.4.3.1. Soru Sorma 56
2.4.3.2. Dinleme 59
2.4.3.3. Tepki Verme 62
2.4.3.4. Cesaretlendirme 64
2.4.3.5. Sorgulama 65
2.4.3.6. Özetleme 68
2.4.4. Terapötik Koşullar 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK İLİŞKİSİ

3.1. MANEVİ DANIŞMANLIĞIN PSİKOLOJİ İLE İLİŞKİSİ 73
3.2. MANEVİ DANIŞMANLIK BECERİLERİ 75
3.2.1. Manevi Danışmanlık Aşamalarının Başlatılması 76
3.2.2. Manevi Danışmanlık Sürecinin Temel Hususları 77
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER 78
KAYNAKÇA 81

KISALTMALAR

Bkz,	: Bakınız
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Din; tarih boyunca tüm bilimlerin içerisinde varlığı hissedilmiş bir olgudur. Zaman içerisinde toplum içerisindeki işlevi, konumu, değeri ve algısı değişerek insan ve toplumun dönüşümünde bazen özne bazen nesne görevi görmüştür. Ama hiçbir zaman insanın hayatından tamamen uzaklaşamamıştır. Bazı dönemlerde dinin davranış boyutu, bazı dönemlerde inanç boyutu ve bazı dönemlerde ise dinin duygu boyutu merkezde olmuştur.

Dinsiz yaşayamayan ama din ile de bir türlü barışamayan Batı toplumları dinin duygu boyutunu, maneviyat kavramı adı altında günümüze taşımıştır. Buradaki bakış açısının ortaya çıkmasında içsel kaynaklı huzur arayışı ve ruhsal arınma ihtiyacı temel sebepler olarak gösterilebilir (Paloutzian, Park :2013). "Spiritual" olarak isimlendirilen bu günümüz akımları için Batı'da dini referans aldığını söyleyemeyiz. Bu kavram ile daha çok dinler üstü bir algı hakim olup farklı dinlerden karma bir meditasyon da bu kapsamın içine girebilmektedir. Dilimize "maneviyat" olarak çevrilen "spiritual" kavramının İslam toplumundaki varoluş biçimi Batı'dan farklılık göstermektedir. Maneviyat, İslam kültürü içerisinde dinin duygu ve ruhsal boyutunu temsil etmekte olup kaynağını İslam dininden almaktadır.

Yaşanılan yüzyıl küreselleşme, modernleşme ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte toplumsal yapının hızla değiştiği bir dönem olmuştur. Bunun beraberinde getirdiği insanın yalnızlaşması, sosyal medya kaynaklı kimlik çatışmaları, sosyal ilişkilerin kopması, materyalist dünyanın dayattığı konfor merkezli yaşam mücadelesi bireylerin kendi iç bütünlüklerine zarar vermiş ve kişisel çatışmalar artış göstermiştir. Bu durumun bir sonucu olarak da bireylerin psikolojik yönden destek alma ihtiyaçları daha elzem bir noktaya ulaşmıştır. Bir bilim dalı olan psikolojinin uygulama sahasını temsil eden psikolojik danışmanlık kendi içinde disiplin olmanın gerekliliklerini tamamlamıştır. Psikoloji biliminin insanla buluşmasına hizmet eden psikolojik danışmanlık insanı tüm boyutları ile alan bir uzmanlık alanı olması sebebiyle din ile de yolları kesişmektedir. Her ne kadar psikoloji kendini pozitif bilim olarak gördüğü için dinin varlığına sıcak bakmasa da insanın bir parçası olan din, psikolojinin çalışma alanına girmektedir. Dini bir nevroz olarak görerek kendini inşa eden psikoloji biliminin dinin diğer boyutlarına karşı halen barıştığını söylemek mümkün değildir (Paloutzian, Park :2013).

Mevcut durumun bu resmi içerisinde yeşermeye çalışan "Manevi Danışmanlık" henüz yatağını net olarak bulamamıştır. Farklı disiplinlere ait uzmanlık alanlarının kesişim kümesinde bulunması manevi danışmanlığı birçok teorik ve pratik sorunun içine çekmektedir. Toplumsal

bir ihtiyaç olarak gün geçtikçe önemi artan manevi danışmanlık alanı yöntemsel olarak disiplinlerarası bir bakış açısına gereklilik duymaktadır. Manevi yönü itibariyle dini ilimlerle bağını kurarken danışmanlık boyutu itibariyle de psikoloji bilimine ait bir anlam taşımaktadır.

Türkiye özelinde, manevi danışmanlık başlığı altında çok yönlü çalışmalar mevcuttur. Manevi danışmanlığın uygulamadaki karşılığı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başlatılan kurumlar arası organizasyonlar, meslek dalı olarak kabul edilmesi, bu konuda yapılan sempozyumlar ve yazılan tezler karşımıza çıkmaktadır. Son otuz yıl içerisinde manevi danışmanlık hızlanarak büyümeye devam etmektedir.

Manevi danışmanlığın bir diğer yönü olan psikolojik danışmanlık ise yöntemsel açıdan manevi danışmanlığın ihtiyaç duyduğu birikime sahiptir. Psikolojik danışmanlık alanındaki profesyonel bilgi birikimi ve uzmanlık becerileri manevi danışmanlığın dini alt yapısındaki veriler ile entegre edilmesi manevi danışmanlığı daha etkin ve bilimsel bir alana taşıyacaktır. Psikolojik danışmanlıkta kullanılan psikolojik danışma becerileri, danışmanlığın teknik tarafını oluşturmaktadır. Terapötik beceriler olarak isimlendirilen psikolojik danışma becerileri danışmanlığın iskeleti görevini görmektedir. Psikolojik danışmanlık kuramları, kendi ihtiyaç ve beklentilerine göre terapötik becerileri farklı kombinasyonlar ile kullanabilmektedir. Terapötik beceriler, psikolojik danışmadaki danışan ve danışman arasındaki etkileşimin yöntemlerini göstermekte ve ulaşılmak istenen hedef için yol haritası olarak işlevini yerine getirmektedir.

Tezimiz, yukarıda bahsedilen konular kapsamında önce manevi danışmanlığın ne olduğunu ele almakta ve Türkiye'deki uygulama alanlarından bahsettikten sonra psikolojik danışma hakkında genel bilgilere yer verip daha sonra terapötik becerilerin ne olduğuna dair açıklamalar getirmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse bu tezin konusunu manevi danışmanlığın Türkiye'deki tarihsel süreci ve günümüzdeki uygulamalarına dair bir genel resmin çizilmesi ve manevi danışmanlık yöntemi olan psikolojik danışma becerilerinin açıklanarak manevi danışmanlığa yöntemsel bakış açısı kazandırmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK

1.1. MANEVİYAT KAVRAMININ TANIMI VE TARİHÇESİ

1.1.1. Maneviyatın Tanımı

Tezimizin temel ortaya çıkış kavramlarından olan 'maneviyat' aslen Arapça bir kelimedir. Bu kavramın Türk Dil Kurumu sözlüğünde iki anlama gelmektedir. Birinci anlamı 'maddi olmayan, manevi şeyler' olup tanım içerisinde yer alan *manevi* kelimesinin anlamı ise 'görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, ruhani, tinsel, maddi karşıtı' olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'maneviyat' kavramının ikinci anlamı ise 'yürek gücü, moral'dir.[1]

'Maneviyat' kavramının diğer Türkçe sözlüklerdeki tanımına bakıldığında 'madde ve cisimle alakası bulunmayan, ruh ve mana ile ilgili olan hususlar, manevi şeyler-çeşitli güçlükler tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral" şeklindeki tanımlarla karşılaşılır (Düzgüner 2016: 2).

Ele aldığımız 'maneviyat' kelimesinin İngilizce sözlüklerdeki karşılığına baktığımızda 'spirituality' olarak karşımıza çıkmaktadır. 'Spirituality' kavramının Webster sözlüğünde farklı anlamları yer almaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. Manevi (ruhsal) karakter, nitelik veya doğa; beş duyu organı ile algılanabilenlerin ve maddiliğin tersi.,
2. Kilise ve papaza ait hak, yetki ve vergi vb.
3. Manevi (cisimsiz) olma hali.

Yine 'spirituality' kavramının the Random House sözlüğündeki karşılığına baktığımızda dört farklı tanım ile karşılaşırız (Düzgüner 2016: 2).

1. Ruhsal olma niteliği ve durumu.
2. Cismani veya maddi olmayan doğa
3. Düşünce, hayat vb. deki baskın ruhsal (manevi) karakter; manevi yönelim veya tavır.
4. Kilise veya papazın resmi görevi nedeniyle elde ettiği mülk veya gelir.

Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere 'spirituality' kelimesinin sözlük karşılığını 'ruhsallık' olarak tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte Türkçe literatürde 'ruhsallık' kavramı yaygın bir kullanıma sahip değildir. 'Maneviyat' kelimesinin İngilizce ve Türkçe sözlük karşılıklarına bakıldığında 'sipirituality' kelimesinin yerine kullanılmasında herhangi bir mahsur ve genel manada anlamı bozacak bir durum bulunmamaktadır (Düzgüner 2016: 3).

[1] TDK, Maneviyat, 2021.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer nokta ise bu kavramların sosyal hayatta ve akademik anlamda kullanımlarının taşıdığı anlam farklılığıdır. 'Maneviyat' kavramsal olarak akademik anlamda 'ruhsallık' kavramının taşıdığı boyutları kapsar. Dinden doğan bir maneviyat kavramı yerine dinin duygu boyutunu da içine alan bununla birlikte dini kaynaklı olmayan manevi anlamların tamamını kapsamaktadır. Türkiye özelinde 'maneviyat' dini yaşantının bir sonucu olarak insanın duygu boyutuna hitap eder. Dinin kişinin ruhsal yaşamındaki etkisini maneviyat olarak tanımlanması dinsiz bir maneviyatın varlığını ortadan kaldırmaktadır. Bu noktada Türkiye'deki manevi danışmanlık çalışmalarından kastedilen İslamiyet'in bireyin hayatındaki etkisinin bir sonucu olarak anlaşılmaktadır.

Maneviyatın dinin içerisinden bir kavram olarak algılandığı noktada dindarlık terimi devreye girmektedir. Dindarlık ve maneviyat ilişkisi tarih boyunca sosyal hayatın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki terim sanattan müziğe, edebiyattan sağlığa, ahlak ve hukuktan çatışma ve savaşa kadar tüm insan aktivitesinin hem öznesi hem de nesnesi konumunda varlık göstermiştir (Zinnbauer, Pargament 2013).

Dindarlık ve maneviyat kavramları geleneksel psikologlar tarafından birbirinden ayrılmamış ve dini yapının geniş yelpazesi altında sınıflandırmışlardır. Bu psikologlar tarafından dindarlık ve maneviyat kavramları birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Dindarlık ve maneviyat arasındaki açıklık getiren Zinnbauer tarafından yapılan tanıma göre maneviyat bireysel ya da grup halinde kutsalı arayışının adıdır. Dindarlık tanımına ise geleneksel ifadesini ekleyerek dindarlığı yine kişisel ya da grup halinde gelenekselin içinden doğan kutsalın arayışıdır (Pargament, Zinnbauer 2005: 35).

Diğer bir görüşe maneviyat anlam itibariyle dinden daha geniş bir kapsama sahiptir. Bu anlayışa göre maneviyatın dinin kurumsal ve geleneksel yapısı ile ilgili herhangi bir bağı bulunmamaktadır. Maneviyat için iyi ve güzel davranışların duygu boyutu olarak görülmesinden dolayı maneviyat insanı merkeze alarak tanımlanmıştır. İnsanın içinden kaynaklanan bir varoluşsal gerçek için dış kaynaklı bir unsura ihtiyaç olmadığı görüşü Batı'daki manevi danışmanlık sürecini de etkilemiştir. Dindarlık ve maneviyat ile ilgili kavramsal tartışmalar halen devam etmektedir (Paloutzian Park, 2013: 73).

1.1.2. Manevi Danışmanlığın Tarihi

Manevi danışmanlığı tarihi gelişimi Batı'da ve ülkemizde farklı seyir izlemiştir. Manevi danışmanlığın doğuşu için 1900'lü yılların başlarında Batı'da gerçekleştiğini söyleyebiliriz (Gürsu 2022: 30). Batı'da manevi danışmanlık için "pastoral care", "pastoral counseling"

terimleri kullanılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere manevi danışmanlık Hristiyan kültür içerisinde doğarak İslam kültürüne geçiş yapmıştır.

Hristiyan kültürü içerisinde kiliseye gidip günah çıkartmakla birlikte din görevlilerinin ceza evleri, çocuk yurtları, hastaneler gibi sosyal kurumlarda da hizmet vermesi beklenen bir husustur (Özkan 2019: 47). Hristiyan inancında dinin kuşatıcılığı ilkesinden yola çıkarak papazların halkın tüm kesimine ulaşmaya yönelik adımlar atması manevi danışmanlığın Batı'da ortaya çıkmasının sebebidir (Cebeci 2012: 62-63). Özellikle hastanelerdeki manevi danışmanlığın gelişmesinde Hristiyan kültürde var olan Hz. İsa'nın acı çeken kimselere karşı göstermiş olduğu hassasiyet yer almaktadır (Altaş 2014: 59).

Hristiyan kültürde manevi danışmanlığın kurumsallaşmasında 20. Yüzyılın başında bir grup papazın sosyal kurumlarda çalışma yapması etkili rol oynamıştır. Bu gruba ise pozitif bilimler alanında çalışmalar yapan ve dini uygulamalar ile ruhsal uygulamaları bir araya getirerek pastoral danışmanlığın kurusu kabul edilen papaz Anton T. Boisen öncülük etmiştir. Anton T. Boisen, dini uygulamaların ruh sağlığı üzerinde olumlu yönde bir etkisi olduğunu savunmuştur (Gürsu 2022: 30).

Manevi danışmanlık her ne kadar Batı menşeili olsa da günümüze gelene kadar birçok din ve kültür tarafından uygulamaların yapıldığı bir alan olmuştur. Manevi danışmanlığın kutsal ile olan bağı farklı kültür ve coğrafyalara göre renginde değişiklikler gerçekleşmiştir. Farklı dinler manevi danışmanlığı kendi perspektiflerinden değerlendirerek uygulamaya geçirmiştir.

Pastoral danışmanlığın asıl kurumsallaşma eylemi olarak 1946 yılında Amerika Psikoloji Derneği'nin pastoral danışmanlık kurumsal temellerini belirlemesi olarak ifade edebiliriz. Pastoral psikolojinin tarihsel sürecine baktığımızda asıl gelişmelerin son çeyrekte olduğunu görürüz (Gürsu 2022: 30).

Manevi danışmanlığın gelişimi diğer ülkelerin de katkısıyla hızlanmıştır. Amerika, Hollanda, İngiltere, Kanada, Almanya gibi ülkelerde de manevi danışmanlık uygulamaları gerçekleştirilmekte ve bu doğrultuda eğitimler verilmektedir (Şirin 2013: 20). Bu gelişmeleri Amerikan Psikoloji Derneği dergisi 2008 yılında "Din ve Maneviyat Psikolojisi" adıyla yayına başlaması takip etmiştir. "Din Psikolojisi" bölümünün adı ise 2011 yılında "Din ve Maneviyat Psikolojisi" olarak değiştirilmesine oy çoğunluğu ile karar verilmiştir. 2013 yılına gelindiğinde "APA Psikoloji, Din ve Maneviyat El Kitabı" yayınlanmıştır (Düzgüner 2016: 20).

Günümüze gelindiğinde manevi danışmanlığın gelişimi farklı boyutlarda devam etmektedir. Farklı din ve kültürlerin ihtiyacına göre manevi danışmanlıktan beklenilenler de çeşitlenmiştir. Türkiye'de manevi danışmanlık çalışmalarının geçmişi yaklaşık bir 30 yıl öncesine dayanmaktadır. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde bu konu ile ilgili detaylı bilgiler verilecektir.

1.2. TÜRKİYE'DE MANEVİ REHBERLİK VE DANIŞMANLIK

Türkiye özelinde manevi danışmalıktan bahsetmek için öncelikle manevi danışmanlığın temellerini attığı ve üzerine inşa edildiği İslami kültürdeki yerinden bahsetmek konunun netlik kazanması açısında daha verimli olacaktır. Biz manevi danışmanlığı kurumsal bir literatürde ele alsak da bu manevi danışmanlığa içeriden dışarı değil dışarından içeri bakmamızın bir sonucudur. Manevi danışmanlık özü itibariyle insan ile iletişim kurmanın yöntemsel zeminde yorumlanmış halidir. İslami geleneğin özünde var olan yardımlaşma, dayanışma, birlikte barış içinde yaşama ilkeleri manevi danışmanlığın temellerini oluşturmaktadır (Özkan 2019: 71).

İslamiyet'in toplumsal yönü insan ilişkilerine verdiği önemi göstermektedir. Karşılıklı bir iletişim halinde olmanın insanın sosyalleşmesin ve cemaat kültürünün temelinde aslında manevi bir destek olma ilkesi yatmaktadır. Tüm bunlarla birlikte İslam kültüründe yer alan kıssalar kişilere örneklik sunması açısından önem taşımaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, peygamber hayatlarından verilen örnekler bir noktada manevi danışmanlığın uygulama alanının bir parçasıdır. Kıssalarda verilen örnekler ile kişi kendisinin yaşadığı benzer sorunlara dair çözüm yollarına ulaşabilir. Halihazırda yaşanan sıkıntılı durumun sonunda neler olabileceğine dair bir öngörü kazanarak içsel motivasyon kazanmasını sağlar. Bu kıssa örneğinde de gördüğümüz gibi İslam geleneğinin özünde kişinin iyi olmasının yöntemleri yer almaktadır. Manevi danışmanlık kurumsal anlamda İslam geleneğine yabancı gibi gözükse de aslında aynı özü barındırmaktadır. Burada altını çizmenin önemli olduğu husus ise manevi danışmanlığın İslami yönü ile birlikte gelen danışmanlık kısmının ayrı bir disiplin şeklinde olması ve yöntemsel açıdan teorik temellerinin olmasıdır. İslami kültürdeki kişinin iyi olmasına yönelik oluşan yaklaşımın bilimsel yönünün uygulamaya geçirilme kısmı manevi danışmanlığı İslam geleneğine yabancı hissettirmektedir.

İslam dini toplumsal hayattaki değişim ve dönüşümlerin kişiye taalluk eden yönlerini konu almaktadır. Değişen ve gelişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmek ve bu akışı yakalayıp yorumlayabilmek İslam dininin temel dinamiklerindendir. Bu hızlı değişim ve gelişim sürecinde toplumların ihtiyaçları da farklılaşmakta ve artmaktadır. Kişilerin ihtiyaçlarını sosyolojik anlamda tahlil edip onlara hizmet sunma gereğinin önemi artmıştır

(Altaş, Köylü 2012: 13). Bu noktada manevi danışmanlık bireysel ve grup ihtiyaçlarına yönelik kişilerin iyi olma hali için rol üstlenmek durumunda kalmıştır.

İslam dini ihtiyaç sahibi grupların gözetilmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında müntesiplerini sorumlu tutmaktadır. Hasta, yaşlı, zor durumda kalmış, engelli, yoksul kimselere yardım edilmesinin gerekliliği ayet ve hadislerde belirtilmektedir. Dolayısıyla sıkıntılı durumdaki bireylere yardım etme eylemi olan manevi danışmalık hizmetleri de dini bir zorunluluğun sonucudur (Özkan 2019: 72).

Manevi danışmanlığın İslam kültüründeki uygulanması tarihsel süreç içerisinde kendisini göstermektedir. Dini ya da din dışında kaynaklanan sorunlar için bir kişiye danışma, destek alma İslam geleneğinin bir parçasıdır (Ok 1997: 63). Danışman ve danışan arasındaki ilişkiyi İslam geleneğindeki tasavvuf ilminin bir parçası olan şeyh-mürit arasında görmek mümkündür. İslam tasavvuf geleneğindeki şeyh-mürit ilişkisi sadece bilgi alış-verişinin gerçekleştiği bir öğretmen-öğrenci ilişkisi olarak tanımlanamaz. Tasavvufi gelenekteki ilişkinin alt zemininde kişinin zihinsel yönünü besleme amacı olmakla birlikte asıl olan müridin duygu dünyasına girerek onun karakter ve kişilik dönüşümüne öncülük etme anlayışı yatmaktadır (Ok 1997: 64).

Manevi danışmanlık varlığını İslam geleneği içerisinde tarihsel bir zeminden almış olsa da henüz ülkemizde kurumsal bir zemine sahip değildir (Özkan 2019: 72). Manevi danışmanlık ve rehberlik konusu Türkiye'de geçmişi yaklaşık 30 yıla dayanmaktadır. Bununla birlikte bu alandaki ilerlemeleri iki başlık altında görmek mümkündür. Teorik anlamda yapılan akademik çalışmalar ve halkın ihtiyacından doğan pratik uygulamalar dini – manevi danışmanlığın temel yansımalarıdır. Dini-manevi danışmanlık ve rehberlik konusu başta din psikolojisi, ilahiyat, din eğitimi ve sosyal hizmet alanlarında akademik olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yapılan makale ve tez çalışmalarıyla sahada yer almaya başlayan dini-manevi danışmanlık konusu hakkında çalışmalar devam etmektedir. Uygulama ile teoriğin buluşma noktasında yapılan çalışmalarda artış olması bize bu alanın disiplin haline gelmesine yönelik adımlar atıldığı sonucuna götürür. Son dönemde yapılan akademik tahliller sonucunda dini-manevi danışmalık uygulamalarının teorik zemininin yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmıştır (Söylev 1994: 300).

Türkiye özelinde değerlendirdiğimiz manevi danışmanlık konusunu bilimsel çalışmalar ve saha uygulamaları olarak iki başlık altında değerlendireceğiz.

1.2.1. Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanındaki Bilimsel Çalışmalar

Türkiye'de manevi danışmanlık konusunun kapsamına girecek bilimsel çalışmalar yoğunluk itibariyle din psikolojisi ve din eğitimi alanlarında olmak üzere psikolojik danışmanlık, psikoloji, sağlık hizmetleri, din hizmetleri, sosyal hizmetler tarafından yapılmaktadır (Ege 2021: 817).

Türkiye'de "Dini danışmanlık ve rehberlik" kavramları akademik sahaya 1997 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalında Mualla Selçuk yönetiminde iki yüksek lisans tezi ile çıkmıştır. Yine 1997 yılında Nurullah Altaş tarafından "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri" tezi ile bu alandaki çalışmalara yeni adımlar atılmıştır (Söylev 1994: 300).

Akademik alanda yapılan bu çalışmalar ile dini-manevi rehberlik ve danışmanlık konusunda yapılacak uygulamalar için kapı aralamıştır. İhtiyaç duyulan bir boşluk olarak kendini gösteren dini-manevi rehberlik ve danışmanlık kavramları farklı disiplinlerce ele alınarak üzerine çalışılmaya başlanmıştır. Kuran kursları, camiler, eğitim merkezleri, hastane, çocuk ıslah evleri, cezaevi, aile ve iş yerleri 1995 yılında düzenlenen I. Din şûrasında din hizmetlerinin kapsamında olduğu belirlenmiştir. Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasındaki görüşmeler neticesinde 19 Ocak 1995'te yayınlanan genelge ile hastanelerde dini ve manevi hizmeti çalışmaları başlamıştır. Bu hizmet çalışmaları çok uzun süre devam edemeden 7 Haziran 1996'da Danıştay'ın 5. Dairesinin yürütmeyi durdurma kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır (Söylev 1994: 300). Dini-manevi rehberlik ve danışmanlık alanında uygulamaya yönelik adım böylece kesintiye uğramıştır. Fakat akademik çalışmalar farklı disiplinlerinde bu konuda katkıları ile ilerlemeye devam etmiştir.

Din psikolojisi kapsamında dinî danışmanlığın ele alınmasına örnek olarak Üzeyir Ok tarafından yapılan "Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı" isimli yüksek lisans tezi örnek verilebilir (Söylev 1994: 301). Bu çalışmada dinî danışmanlık Batı literatürüne dayalı olarak araştırılmıştır.

Nurullah Altaş'ın 2000 yılında "Dinî Danışmanlığın Teorik Temelleri" Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayınlanan makalesi ile dinî danışmanlık kavramını doğrudan incelemeye almıştır. Bu çalışma ile İslam kültürünün dinî danışmanlık dinamiklerine yer vererek danışmanlık hizmetlerinin temellerinin atılmasına katkı sağlamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi 2007 yılında "I. Din Hizmetleri Sempozyumu'nu" düzenlemiştir. Bu sempozyumda cami dışında gerçekleştirilen din hizmetleri

ve olağanüstü durumlardaki din hizmetleri başlıkları ele alınmıştır. Aynı zamanda bu program kapsamında **"Din Hizmetlerinde Danışmanlık ve Rehberlik"** isimli bir oturum da gerçekleştirilmiştir (Özkan 2016: 73).

Yine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen "IV. Din Şurası" 2009 yılında Ankara'da düzenlenmiştir. **"Din ve Toplum"** konulu şurada **"Sosyal Problemler Karşısında Din"** ve **"Sosyal Açılımlı Din Hizmetleri"** konuları ele alınmıştır. **"Cami Dışı Din Hizmetleri"** ve **"Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet"** başlıklı oturumları da bu şura kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlar toplumun muhtaç kesimleri olarak; kimsesizler, yetimler, çocuklar, gençler, yaşlılar, özürlüler, afetzedeler, yaşlılar, hastalar ve işsizler olarak belirtilmiştir. Yine bu şurada gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda yetiştirme yurtları, cezaevleri ve din eğitimine yönelik atılacak adımlar netlik kazanmaya başlamıştır (Özkan 2016: 73).

2010 yılında Konya'da düzenlenen "I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi" manevi danışmanlık alanındaki gelişmeye katkı sağlamıştır. Kongre'nin asıl toplanış amacı din psikolojisi çalışma alanı, metodolojik sorunları ve gelecek vizyonu olarak belirlenmiştir. Bu kongre kapsamında Üzeyir Ok tarafından hazırlanan **"Dini Danışmanlıkta Problem Alanları"** başlıklı tebliği psikolojik danışmanlığı bir disiplin olarak ele alması açısından değerlidir (Düzgüner 2010: 30). Dini danışmalıkta danışmanlığın rolüne değinerek benzeyen ve ayrılan yönlerine değinmiştir. Türkiye'deki manevi danışmanlık kadrolarının yeterliliğine dair önerilerde bulunmuştur (Yenen 2010: 255).

Bu konuda atılan en önemli adımlardan birini ise Ankara'da 24 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleştirilen "I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı" olarak zikretmek yerinde olacaktır (Özkan 2016: 74).

Din psikolojisi alanının konu başlıklarından biri olan manevi danışmanlığın, din psikolojisi içerisinde bir disiplin haline dönüşmesinde 4-5 Eylül 2015 tarihinde düzenlenen "VII. Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Koordinasyon Toplantısı/Din Psikolojisinin Din Hizmetlerine Katkıları Bağlamında Yenilikçi (İnovatif) Arayışlar Sempozyumu'nun" katkılarını görmek mümkündür. Bu sempozyum İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Bu sempozyumda amaç manevi danışmanlık alanına ait dalların değerlendirilmesi ve konumlandırılması olmuştur. Maneviyat psikolojisi, manevi psikolojik danışmanlık, dini danışmanlık, manevi rehberlik, manevi sosyal hizmet başlıkları bu sempozyumda ele alınan başlıklardandır. Manevi danışmanlık alanı ile bağıntılı anabilim

dallarının yaklaşımları ve bu alan ile ilgili son gelişmeler sempozyumun çerçevesinde değerlendirmeye alınmıştır (Kartal 2016: 361).

Manevi Danışmanlığın Türkiye'de disiplin haline gelmeye başlamasına İstanbul'da 7-10 Nisan 2016 tarihinde düzenlenen "I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi" örnek olarak gösterilebilir. Manevi danışmanlık alanında Uluslararası bir arenada ve Türkiye'de düzenlenen ilk kongre olması açısından önem arz etmektedir. Bu kongreye yurt içinden ve dışından bir birçok araştırmacı ve akademisyen olmak üzere yüksek düzeyde bir katılım olmuştur. Bu kongre sonucunda alana kaynak niteliğinde bir cildi İngilizce olmak üzere üç ciltlik eser oluşturulmuştur (Ayten vd. 2016).

Kongre ve sempozyumlarla birlikte Türkiye'de manevi danışmanlık alanının ivme kazanmasına **"Spiritual Psychology and Counseling"** dergisinin katkısı olmuştur. Dijital platformda yayınlanan dergi farklı disiplinler yapılan çalışmaları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.[2]

Disiplinlerarası yapısı gereği manevi danışmanlık ile ilgili farklı kurumların da alanla ilgili teorik çalışmaları karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dernek Federasyonu (SADEFE), manevi danışmanlığın sağlık alanındaki konumuna yönelik sempozyumlar düzenlemiştir. Bunlardan 2017 yılında gerçekleştirilen "Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Sempozyumu" doğrudan manevi danışmanlık alanı ile ilgili olması açısından önemlidir (Özkan 2016: 73).

7-10 Nisan 2016 tarihinde düzenlenen "I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nden" iki yıl sonra 22-24 Kasım 2018 tarihinde "II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi" yine İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Çeşitli ülkelerden ve Türkiye'nin birçok şehrinden katılımın olduğu kongrenin teması **"Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik"** olarak belirlenmiştir (Özkan 2016: 74).

1.2.2. Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanındaki Uygulamalar

İnsan yapısı itibariyle maddi ve manevi unsurların birlikteliği ile anlam bütünlüğüne ulaşır. Yaşamın sağlıklı bir şekilde devamlılığı için maddi ihtiyaçlar ne kadar önem arz ediyorsa manevi ihtiyaçlar da o denli yaşam kalitesinin dinamiğini taşımaktadır. Manevi ihtiyaçlar kapsamında yer alan dini – manevi duyguların kişilerin ruh sağlığı üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

[2] https://spiritualpc.net/tr/

Din inanan insanlar için hayatın her yönünü kapsayan ve yaşayan bir olgudur. Din varoluşsal yapısı itibariyle bir yönü zamanın ötesindeyken muhatabının insan olmasından dolayı diğer yönü zamanın içinde hayat bulmaktadır. Yaşam döngüsü içerisinde din muhatabı olduğu insanın hayatını duygu, düşünce ve davranış boyutları ile etkiler. Psikoloji biliminin ana iskeletini oluşturan bu üç kavramın din ile buluşmasından manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları doğmuştur. İnsan psikolojisinde oynadığı rolle din, hayatın her yerinde etkilerini göstermektedir. Bu bağlamda manevi danışmanlık çalışmalarını sadece camii ve dini kurumlarla sınırlandırmak mümkün olmamış ve toplumsal hayatın içerisinde var olan bir hizmet koluna dönüşmüştür (Ege 2021: 818). Bu hizmet kolunu uygulanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) etkili adımlar atmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı görev tanımlaması içerisindeki Türkiye'de "İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek" ibaresi manevi danışmanlık hizmetlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yerini yasal ve anayasal olarak göstermektedir.

Dini rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sadece diyanetin altında kalmayıp hayatın birçok noktasında varlığını göstermektedir. Bu hizmetlerin farklı alanlardaki uygulama ve ihtiyaçları bakıldığında birbirlerinden nitelik olarak ayrıldığı görülecektir (Söylev 2014: 116). Bunun temel sebebi ise insan hayatının zaman içerisinde farklı yönlere doğru akması ve bunu sonucu olarak da farklı problem ve sıkıntıların ortaya çıkmasıdır. İnsanların yaşadıkları maddi koşullar, yetiştirildikleri manevi duygular, kültürler, kişilik ve yetenek farklılıkları, hayattan beklentiler gibi sebeplerden dolayı insanların hayatta bulundukları koşullar da şekillenmekte olup her farklı alanın kendi beklenti, sorun ve ihtiyaçları da kendine özgü olmaktadır.

Bir üstteki paragraftan anlaşıldığı üzere dini rehberlik ve danışmanlık hayatın içerisinde oldukça geniş bir yelpazeye hitap etmektedir. Bu durumu; insanın kendisini çaresiz, güçsüz, yalınız, bilgisiz, desteğe ihtiyaç duyduğunu ve kararsız hissettiği her alanda manevi danışma ve rehberliğin yer aldığını söyleyebiliriz (Cebeci 2012: 118).

Dini danışmanlık ve rehberliğin, uygulamada yöntemsel ve geniş bir alana hitap etmesi üzerinden hareket ederek kavram olarak manevi danışmanlık ve rehberlik ibaresini kullanmak Türkiye özelinde konunun kapsam ve sınırlılıklarında herhangi bir yanlış anlaşılmaya sebep olmamaktadır. Türkiye'de farklı hizmet alanlarında manevi danışmanlık ve rehberlik kavramı burada bahsettiğimiz anlamı kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, uygulama sahasında başta din hizmetleri olmak üzere, aile ve sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve adalet hizmetleri gibi alanlarda kendini göstermektedir (Söylev 2014: 117).

Yapılan akademik çalışmalarında ulaştığı nokta itibariyle dini – manevi danışmanlık alanında duyulan ihtiyacın belirginleşmesi Türkiye'de din hizmetleri görevini resmi olarak yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı'nı harekete geçirmiştir. Bunun sonucunda Diyanet İşleri Başkanlığı manevi danışmanlık ve rehberlik başlığı ile bağlantısı bulunan diğer kurumlarla koordinasyon sağlamaya yönelik adımlar atmıştır (Altaş 2014: 13). Diyanet İşleri Başkanlığı 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile bir protokol imzalamıştır. Bir yıl sonra Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sosyal Politikaları Bakanlığı arasında yurtlarda kalan çocukların eğitimine yönelik bir protokol daha imzalanmıştır. İki kurum arasında kesişen noktaların fazla olmasından dolayı 2013 yılına gelindiğinde ise ailenin korunması ve kadına şiddetin önlenmesine yönelik din görevlilerinin katkı sağlamasını içeren bir protokol daha imzalanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından koordinasyon sağlanan bir diğer kurum ise Adalet Bakanlığı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet İşleri Başkanlığı arasında 2001 yılında ceza evinde kalan mahkumlara yönelik din görevlileri tarafından dini ve ahlaki gelişimlerini desteklemeye yönelik protokol imzalanmıştır. İmzalanan bu protokol 2011 yılında revize edilerek tekrar yayınlanmıştır. Bu gelişmeleri ceza evi vaizliği kadrosu oluşturulması çalışmaları takip etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordinasyonlu çalışma yapan Gençlik ve Spor Bakanlığı ile de 2015 yılında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol doğrultusunda gençlerin, bedensel, kültürel, spor ve manevi gelişimlerine katkı sağlanması amaçlanmış olup din görevlileri Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı olan yurtlarda, gençlik merkezlerinde görev almaya başlamıştır (Özkan 2016: 80).

Toplumun değişen yapısı manevi danışmanlığa duyulan ihtiyaçların çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir. Küreselleşen dünyanın etkisi ile manevi boşlukların ve hayatın anlamını bulma çabasının artış göstermesi din hizmetlerine yeni bir boyut ve çalışma alanı açmıştır (Altaş 2014: 14-15). Türkiye'de din hizmetlerini verildiği alanlar olarak din hizmetleri, aile ve sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve adalet hizmetleri başlıkları ele alınacaktır.

1.2.2.1. Din Hizmetleri Alanı

Din hizmetleri alanında yapılan manevi danışmanlık çıkış noktası itibariyle farklı bir seyir izlemiştir. Din hizmetleri kapsamında var olan irşat faaliyetleri kapsamında insanlara ulaşma ve dini tebliğ etme çalışmaları Diyanet hizmetlerinin temelinde bulunur. Manevi danışmanlık da ise din görevlileri halka ulaşmasından ziyada halkın din görevlilerine

ulaşmasıdır. Bu durum din görevlilerinin insanlarla iletişim yöntemi ve içeriğinde değişimi de beraberinde getirmiştir. Fakat manevi danışmanlık etrafında gerçekleştirilecek din hizmeti, manevi danışmanlık hizmetinin temel çıkış noktası olan tebliğ ve irşat kavramlarından uzaklaştırmak zorundan değildir. Nitekim manevi danışmanlık hizmetleri din hizmetlerinin tebliğ ve irşat çalışmalarına yeni bir boyut katmaktadır (Söylev 2014: 134). Bir noktada manevi danışmanlık, tebliğ ve irşat çalışmalarına kaynaklık etmektedir. Manevi danışmanlık, insanların sorunlarını ve ihtiyaçlarını ortaya çıkararak nasıl bir tebliğ metodu geliştirilmesi gerektiği noktasında din hizmetlerine katkı sağlar. Bununla birlikte manevi danışmanlık hizmeti aracılığı ile daha fazla insana ulaşılır ve danışmanlık hizmetinin örtük amaçları kapsamında dini tebliğ faaliyetlerine yeni boyutlar katılır. Manevi danışmanlık hizmeti alan kişiler, danışmanlık kapsamında kurdukları samimi ilişkiden etkilenerek dini alana daha fazla ilgi duyabilir ve dini anlamda da hayatında bir takım değişime hazır hale gelir. Din hizmetlerinin manevi danışmanlık aracılığı ile cami dışına taşınması ve bunun sonucu olarak da farklı yaş grupları, ortamlar ve sosyal gruplar ile iletişime geçmesi din hizmetlerinin uygulama sahasının genişlemesini sağlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumdaki değişme ve dönüşümün toplumun ihtiyaçlarında da farklılaşma ve çeşitlenmeye sebep olduğunu görerek buna yönelik adımlar atmıştır. Bir yandan sempozyumlar düzenleyip bilgi paylaşımını arttırmakta bir yandan da kitaplar hazırlayarak bilginin yayılmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmektedir.[3] Diyanet İşleri Başkanlığı uygulamaya dönük çalışmalar kapsamında Diyanet İşleri Uzmanlığı ve Yardımcılığı, Diyanet Hizmetleri Uzmanlığı gibi yeni kadrolar açmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı manevi danışmanlık hizmetlerini ise açtığı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları bünyesinde vermektedir (Gül 2021, 123). Aile İrşat ve Rehberlik büroları 2003 yılından bu yana hizmet vermekte olup gün geçtikçe kendisini yeni yöntem ve alanlar ile geliştirmeye devam etmektedir (Baygeldi 2018: 31). Aile İrşat ve Rehberlik bürolarının kuruluş amaçları içerisinde aile kurumunu korumak önemli bir yer tutmaktadır (Keskin, Erdem 2018: 76). Diyanet işleri Başkanlığı tarafından bu büroların işlevsellik kazandırılması ve çoğaltılması çalışmaları devam etmektedir.

Bahsettiğimiz üzere din hizmetleri kapsamında yapılan manevi rehberlik çalışmaları, din hizmetlerinin temel unsurlarından olan vaaz, hutbe, seminer gibi usul ve irşat vasıtalarına

[3] Hayrullah Köken, **Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik**, ed. Hayrullah Köken, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006; Harun Işık-Abdullah Demir, **Ceza ve İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012; Yaşar Yiğit ve diğ., **Vaaz Kılavuzu,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

katkı sağlamakla birlikte kendi yöntem, teorik ve uygulama becerilerinin de geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkıp gelişen manevi danışmanlık, din hizmetleri içerisinde ayrı bir alan olarak ilerlemeye devam etmektedir. Türkiye'de manevi danışmanlık hizmetleri her ne kadar dini unsurların varlığından doğmuş olsa da geldiği nokta itibariyle kendi içinde bir kurumsal kültüre ihtiyaç duyduğu görülmektedir (Söylev 2014: 135). Manevi danışmanlık tanım ve verdiği hizmet anlamı itibariyle profesyonel uzmanlık gerektiren psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alanına dahil olan gereklilikleri de özünde taşımaktadır. Bu gerçek doğası gereği manevi danışmanlığı geleneksel din hizmetleri uygulama ve yöntemlerinin yetersizliği ile karşı karşıya getirmektedir. Manevi danışmanlığın kurumsal varlığı kabul edilmekle birlikte henüz geleneksel yöntemlerin çerçevesinde uygulamaların devam ettiği görülmektedir (Altaş 2014: 22).

1.2.2.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Alanı

Aile ve sosyal hizmet alanı taşıdığı anlam itibariyle geniş bir perspektife hitap etmektedir. Toplumu oluşturan en küçük sosyal yapı olan ailenin hem bireysel hem de sosyal olarak etkisini hayatın tüm yönlerine yansıdığını görmek mümkündür. İnsana ve topluma hitap eden bir alan olmasından dolayı aile ve hizmetler alanını manevi danışmanlık ve rehberlik de olmak üzere birçok hizmet dalını içerisinde barındırmaktadır (Söylev 2014: 136). Küreselleşme, göç hareketleri, nüfus artışları, şehirleşme, modernleşme, salgın vb. sosyal gelişmelerin getirdiği etkiler aile ve sosyal hizmetlere yeni sorunlara karşı çözüm arayışlarından doğan farklı alan ve uygulama ihtiyaçları doğurmuştur (Cebeci 2012: 203).

Aile ve sosyal hizmetlerin din ile olan ilişkisi temelde toplumunu çekirdeği olan aile olgusundan kaynaklanmaktadır. Aile bireylerin sadece fiziksel olarak gelişip olgunlaştıkları yer olmayıp bireylerin psikolojik alt yapıları içlerinde büyüdükleri aile ya da aile fonksiyonunu verdikleri kişiler tarafından oluşturulur. İnsanların hayat boyu süren ruhsal yolculuklarının kaynağı aileden aldıkları yaklaşımlar, duygu ve düşünceler tarafından şekillenmektedir (Söylev 2014: 136). İnsanların düşünce dünyasında tohum olarak bulunup yeşeren ve davranışa dönüşen din olgusunun da en önemli faktörü yetiştiren ailenin dine olan yaklaşımlarıdır (Hökelekli 2009: 173). Aile psikolojisi ile din psikolojisi arasında kuvvetli bir bağın varlığının asıl sebebi bireylerin inanıp inanmamasında, Allah ile olan ilişkisinde, dini duygu ve düşüncelerinde, dinin davranış boyutlarına yansımasında bireyin aileden aldıklarının sonuçlarının görülmesi yatmaktadır (Hökelekli 1993: 258).

Türkiye'de aile köklü bir yapı arz etmekteyken günümüzde değişen toplumsal yapının da etkisiyle aile yapısının dinamikleri yerinden oynamaya başlamıştır. Din hizmetlerinin de hedeflerinden olan aile yapısını koruma prensibi aile ve sosyal hizmetler ile ortak olan bir çalışma alanıdır. Aile hem toplumsal yapıya aynı tutarken hem de dini yaşantının beslendiği ana damar görevi görmektedir. Bu bağlamda manevi rehberlik başlığında aile ve sosyal hizmetlerden beklenen ilk faaliyet alanı olarak aile gösterilebilir (Söylev 2014: 141). Günümüzde aile yapısına müdahale olarak ortaya çıkan eşcinsellik, feminizm, kadının sosyal hayattaki konumu, modernleşme ve sosyal medya gibi konular aile kurumunun tanımına zorunlu değişiklikler getirmiştir. Bu durumun sonucu olarak aile içinde rol çatışmaları, çocuk eğitimde ebeveynler arasında fikir ayrılıkları, aile bütünlüğünü koruyan değerlerin kaybolması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Aile kavramındaki kafa karışıklığı evliliklerin devamlılığına da zarar vermiş ve boşanma oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Evlilik kurumunun yaşadığı bu sıkıntılar toplumda gayrimeşru ilişki ve evlenmeden birlikte yaşama gibi yeni problemlere kapı açmıştır. Bunun bir adım daha ötesine geçerek farklı cinsler ve hemcinsler arasında arkadaşlık ve ortak hayat paylaşımı şeklinde kavramlar aile kurumunun yerine geçmeye başlamıştır. Bahsedilen konular aile ve toplum yapısındaki değişimler ve dönüşümler başlığında yer alan manevi danışmanlık ve rehberlik alanı içerisinde dikkate değer ve eyleme geçilmesi gerekliliği duyulan hizmet alanlarıdır (Kurtoğlu 2010: 249).

Aile ve sosyal hizmetlerin çalışma alanı aileyi merkez alarak şekillenmekle birlikte toplumun tüm kesimini ve bütün sosyal yapıların varlığını kapsamaktadır. Bireyler kişilik gelişimlerinin ilk karakteristik özelliklerini ailede kazanmakla birlikte bunlar çevre ve sosyal ortamlarda değişebilmekte ve farklı şekillerde bireylerin karşısına çıkmaktadır. Özelikle kitle iletişim araçlarının kullanımının artışı ile birlikte sosyal – duygusal aktarımlar artmış. Medyanın yönetiminde şekillenen yeni nesillerin çeşitli psikolojik sorunları da gündeme gelmeye başlamıştır. Toplumların geleceği olan çocuklar ve gençlerin iyi yetiştirilmesi, yaşadıkları çevre hakkında bilgilendirilmesi, teknoloji ve medya hakkında bilinçlendirilmesi, sosyalleşmelerinin sağlanması, hayat koşullarının yükseltilmesi bir yandan ailenin görevi olduğu kadar bir yandan da sosyal hizmetlerin çalışma başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır (Turan 2013: 43-44). Tüm bu maddelerle birlikte toplumun manevi ve ruhsal beslenmesi de sağlıklı ve gelişmiş toplumların ön şartlarındandır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bahsedilen mevzularda din hizmetleri ve sosyal hizmetlerin ortak çalışma alanına girmektedir. Dinin toplumsal yapısının olması ve sosyal hayatın bireylerden oluşması bu iki alanı birbirine entegre etmektedir.

Aile ve sosyal hizmetlerin uygulama alanları toplumu toplum yapan her noktanın varlığını kapsamına alan geniş bir yelpazedir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde bahsedeceğimiz sosyal psikolojinin saha karşılığında aile ve sosyal hizmetler bulunmaktadır. Aile ve sosyal hizmetlerin uygulama alanlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Seyyar, Özdemir 2008: 55-56):

- Boşanma ya da ölüm sebebiyle tek ebeveynlik durumlarında yaşanan sıkıntılar,
- Zorla, isteksizce ya da uygun koşullar altında gerçekleşmeyen evliliklerden doğan manevi ve psikolojik sorunlar,
- Aile rızası dışında kaçak yollarla yapılan evliliklerden doğan problemler,
- Aileden, kariyer hayatından, gayr-i meşru ilişkilerden, psikolojik sorunlardan kaynaklanan geç evliliklerdeki aile içi sorunlar,
- Ailedeki yanlış din eğitiminin sonucunda ortaya çıkan psikolojik ve sosyolojik krizler,
- Aile içerisindeki düzeni sarsan sosyal medya, internet gibi mahremiyetin ortadan kaldıran durumlardan kaynaklanan sıkıntılar,
- Sosyal hayattan kopmuş kişileri maddi ve manevi destekleyerek sosyal hayata kazandırma çalışmaları,
- Güvenli ve samimi sosyal ortamlar oluşturarak komşuluk, arkadaşlık, gibi sosyal ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetler,
- Olumsuz hayat şatlarına sahip bireylere yönelik örgütsel çalışmalar yaparak ilgili grupları oluşturma ve bu kimselerin hayat şartlarına sahip olacakları sürdürülebilir projeler hazırlama,
- Aile ve sosyal hizmet alanlarındaki beklenti ve ihtiyaçlara yönelik aynı amaçlar etrafında buluşulabilecek kurum kuruluşlarla iş birliği yapmak,
- Sosyal hizmetlerin çalışma amacını ve yaptığı çalışmaları daha geniş kitlelere ulaştırmaya yönelik eğitimsel faaliyetlerde bulunma,
- Aile ve sosyal yaşamın düzenlenmesine yönelik farklı yaş gruplarına eğitici, geliştirici ve üretim merkezli organizasyon ve kurumsal oluşumlara yönelik adımlar atmak.

Aile ve sosyal hizmetler yukarıda sıralanan faaliyetleri toplumun her kesimine ulaştıracak şekilde planlamaktadır. Türkiye'de aile ve sosyal hizmetlerinin uygulama alanları içerisinde; engelli bireyler, yaşlılar, çocuklar, gençler, aile problemleri, sağlık sorunları, sosyal

problemler, yetişkinler, ergenler, mülteciler, Türk vatandaşlığı alanlar vb. gruplar dahil olmaktadır (Söylev 2014: 145). Çizilen çerçeveden de anlaşıldığı üzere aile ve sosyal hizmetler geniş bir alanı kapsamakla birlikte hassas ve çok boyutlu bir çalışma kapsamına sahiptir. Nitekim aile ve sosyal hizmet uzmanlarının amatörce hareket etmeleri, bazı hususları göz ardı etmeleri yaptıkları işlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebebiyet verecektir. Aile ve sosyal hizmetlerin din hizmetleri ve psikolojik danışmanlık hizmetleri ile yakından temas halinde olması teorik ve uygulama noktalarında profesyonelce adımlar atmaları sosyal hizmetlerin etkili bir şekilde varlığını ortaya koymasını sağlayacaktır (Özdemir 2012: 232). Sosyal psikolojinin sağladığı verilerin sosyal hayattaki karşılıklarını görebilmek ve sosyal psikolojinin teorilerinden yola çıkarak uzman ekiplerle plan ve programlar hazırlamak sağlıklı sonuçları beraberinde getirecektir.

1.2.2.3. Sağlık Hizmetleri Alanı

Sağlık, konusundaki yaklaşımlar araştırmacılar tarafından uzun yıllarca tartışma konusu olmuştur. Sağlığa ruhsal – manevi boyutları dahil etmeden modern tıp ve bilimsel yöntemlerin ele alınması gerektiğini savunanlar olmakla birlikte beden sağlığının ruhsal sağlıklı etkileşim halinde olduğunu ve sağlığın iki boyutta değerlendirilmesi gerektiğini düşünenler arasında halen tam anlamıyla netlik kazanan bir durum mevcut değildir (Söylev 2014: 149-151).

Bununla birlikte dinin kişinin hayatında bir takım düzenlemeler yaptığı bilinmekle birlikte aynı zamanda ruh sağlığı üzerinde etkilerinin olduğunu da yapılan araştırmalarla gün geçtikçe daha da anlaşılmaktadır. İnsanlar hayatları boyunca birtakım olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Bunlara kaygı, yalnızlık, yakınını kaybetme, sakat kalma, haciz gelmesi, iflas etme, kaza geçirme, organ kaybı, doğal afetler, işsizlik, aile içi travmalar gibi bireyleri hayatın anlamını sorgulatan ve depresyona sebebiyet verebilen birçok etmen bulunmaktadır. Karşılaşılan söz konusu durumlarda kişilerin bu olaylara yükledikleri anlamlar doğrultusunda birtakım cevaplara ulaşmaları başa çıkma olarak ifade edilir. Başa çıkma eyleminde kişilerin yaşanılan duruma hangi açıdan baktıklarına göre farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Yaşanılan olumsuzlukları hayra yorma ve şerre yorma şeklindeki tutumlar ‘dini başa çıkma’ olarak adlandırılır. Dini başa çıkma bazı durumlarda olumlu olmakla birlikte bazı durumlarda olumsuz bir yönelim ile de sonuçlanabilir. Eğer kişi yaşadığı olumsuzlukları Allah’ın kendisini cezalandırması, kendisini sevmediği, dinin geçersiz ve anlamsız olduğu şeklinde yorumlaması ‘olumsuz başa çıkma’ olarak değerlendirilir. Fakat kişi başına gelen olayları hayra yorarak dine bağlığını arttırabilir, kendisini Allah ile daha yakın hissederek, tevbe, dua ve şükür davranışlarını arttırarak olaya yaklaşabilir. Bu ikinci durum ise ‘olumlu başa çıkma’ olarak

kabul edilir. Yapılan araştırmalar kapsamında olumlu dini başa çıkma davranışını sergileyen bireylerin depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu bu karşın olumsuz dinin başa çıkma yöneliminde olan kişilerin ise depresyona daha yatkın oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Ayten 2018: 14-15).

Yukarıdaki paragrafta da açıklandığı üzere din ruh sağlığı üzerinde etkiye sahiptir. Dini faktörlerin tedavi sürecine dahil edilmesi bireylerin genel sağlık durumları hakkında da kayda değer değişmelere sebep olmaktadır. Bu gerçeğin günümüzde giderek yaygınlaşması sonucunda modern tıp dışındaki arayışların arttığını gözlemlemek mümkündür (Köylü 2012: 107).

Sağlık ve din tarih boyunca insanın hayatında birlikteliğini devam ettirmiş modern döneme gelindiğinde sağlık yolunu dinden ayırmaya çalışmış fakat günümüze gelindiğinde ihtiyaç ve istekler doğrultusunda bu iki kavram da insanın sağlığında söz sahibi olmaya başlamıştır (Söylev 2014: 154). Fakat sağlık ve din hizmetleri günümüzde ayrı kişiler tarafından sunulmaktadır. Bunun sonucu olarak da sağlık ve din hizmetleri arasında iş birliği yapılması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı, 24.05.2012 yılında Ankara'da düzenlenmiştir. Bu çalıştay, Toplum Ruh Sağlığı Derneği, Evde Sağlık Hizmetleri Derneği ve Palyatif Sağlık Hizmetleri Derneği tarafından Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nın katkılarıyla gerçekleşmekte olup sağlık ve din alanındaki koordinasyon ihtiyacının önemi ortaya koyulmuştur. Gerçekleştirilen çalıştay kapsamında hastalıkların tedavisinde manevi değerlerden, dini duygulardan nasıl bir istifade sağlanılabileceği üzerinde durulmuştur. Hali hazırdaki durumların resmi çizilerek manevi çalışmaların nasıl pratiğe aktarılacağı üzerinde durulmuştur. Bunun sonucunda Manevi Bakım Uzmanlığının oluşturulması, bu alan için bir görev tanımının oluşturulması, uzman personelin yetiştirilmesi için gerekli programlar konuları çalıştay kapsamında tartışılmıştır (bkz. I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Tebliğ Kitabı). Yapılan çalıştay ile gündeme gelen sağlık ve din hizmetleri iş birliği çalışmaları 2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile tekrar gündeme gelmiştir. Bu protokol hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik olup manevi danışmanlığın sağlık kurum ve kuruluşlarındaki uygulamalarına yeni bir alan açmıştır. İmzalanan bu protokolden sonra teoriğin pratiğe geçirilmesi için daha fazla örneğe ihtiyaç duyulmuş ve manevi danışmanlık pratikleri üzerinde Avrupa ve ABD yaklaşımları baz alınarak araştırmalar yapılmış olup ülkemizde uygulanabilecek modellere ile ilgili çalışmalara başlanmıştır (Ayten 2018: 39-40).

Türkiye'de sağlık sektöründe gerçekleştirilen manevi danışmanlık hizmetlerini iki dönem halinde ele almak mümkündür (Gül 2021: 126). Bunlardan ilk dönem 1994 – 1996 yılları arasını olup hastanelerde dini geleneksel yöntemlerin kullanıldığı ve hastane ziyaretleri şeklinde yürütülen hizmetlerdir. Bu hizmetler daha çok teolojik bilgi içerikli olup vaaz ve sohbetler ile hastalara destek olma çalışmalarıdır. İkinci dönem ise 2015 yılından sonra gerçekleştirilen hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetleridir. Bu dönem din daha geniş kapsamlı olarak ele alınmış ve hastalara moral, motivasyon desteği sağlanarak manevi danışmanlık kapsamında adımlar atılmış olup olumlu başa çıkma konusunda yardımcı olma noktası ön plana çıkmıştır (Ayten 2018).

Batı'da sağlık sektöründeki manevi danışmanlık geçmişi çok daha eskiye dayanmakta olup ruhsal sağlık sorunları ile din görevlileri ilgilenmektedir (Söylev 2014: 155). Ülkemizde de atılan adımlar etkili sonuçlar ortaya çıkartmış olup bu konuda gelişmeler devam etmektedir.

1.2.2.4. Adalet Hizmetleri Alanı

Adalet hizmetleri dediğimizde cezaevlerinde bulunan hükümlülerden bahsedilmekte ve manevi danışmalık çalışma alanı olarak da cezaevleri kastedilmektedir. Yasa dışı gerçekleştirilen davranışlar suç olarak kabul edilmektedir. Dinin toplumsal yönü itibariyle ahlaki tutum ve toplumsal uyum yaklaşımları suç işleyen kimselerle din arasında bağ kurulması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Kızmaz 2005: 193). Yasa dışı davranışlarda bulunmanın altında psikolojik ve sosyolojik sebepler yatmaktadır. Dolayısıyla psikolojik anlamda verilecek destek, tedavi ve danışmanlık hizmetleri ile suça yönelik davranışların önlemesi ve azaltılması mümkündür. Dini ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ortaya çıkan manevi danışmanlık hizmetlerini hüküm giymiş kişilere verilmesinde çift yönlü bir fayda sağlanması beklenmektedir.

İnsanlar doğuştan suçlu olarak doğmazlar, suç işlemek fizyolojik bir psikolojik rahatsızlıktan kaynaklanmadığı sürece sonradan belli sebeplerin birleşmesinden doğmaktadır. İnsanların sosyal bir varlık olması onları sosyal etkileri açık bir hale getirmekte ve gruba uyma davranışına yöneltmektedir. Bireyler yaşadıkları sorunlar konusunda doğru kaynaklarda destek alamadıkları durumlarda yanlış fikirlere kapılabilmekte ve öz-denetim becerilerini kaybetmektedirler. Demek oluyor ki suç işlemiş kişileri dışlamak, toplumdan tamamen soyutlamak yerine onların suç işleme eğilimlerini ortadan kaldırmak, tekrar topluma sağlıklı bir şekilde kazandırmak hedeflenmelidir (Özdoğan 2010: 16). Suç, başlı başına birçok faktörü içerisinde barındırmasından dolayı üzerinde çok boyutlu bir çalışma gerekir. Suçlu kimsenin davranışlarını yeniden yapılandırmasında; kendine inanmasını sağlama, varoluşsal anlam

arayışına cevap verme, öz-denetim becerisi kazandırma ve affetme yeteneğini geliştirme gibi yetilerin kazandırılması gerekmektedir. Bu bakımdan suçlular ile yapılacak olan çalışmalarda uzman bir ekip ile hareket etmek sağlıklı sonuçlara ulaşmak için önemlidir (Söylev 2014: 158).

Ceza ve infaz kurumlarındaki manevi rehberlik uygulamaları tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Manevi rehberlik adı altında 1960 yıllarında ceza ve infaz kurumlarında başlayan çalışmalar cezaevlerini acı ve çile çekme merkezi olma bakışından ıslah ve ahlaki eğitim mekanları olmaya çevirmiştir. Bu hizmetin yürütücülüğünü ise Diyanet İşleri Başkanlığı üstlenmiştir (Seyyar 2015: 55). İlk zamanlarda verilen hizmetler sohbet şeklinde gerçekleşmiş olup sosyal, maddi ve manevi destek sağlamak hedeflenmiştir. Bununla birlikte 1983 yılına gelindiğinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 214 kişilik bir kadro hazırlanmıştır. Zamanla bu alanda psikoloji ve sosyoloji eğitimi almış kişilere ihtiyaç duyulmuş ve bu doğrultuda görevlendirme çalışmaları başlatılmıştır. Daha sonra sosyal hizmet, eğitim ve psikoloji alanından uzmanlar için kadro açılmış ve suçlulara uygulanan içerikler de güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, adalet hizmetlerindeki koordinasyon gerekliliği doğrultusunda Adalet Bakanlığı ile "Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimini Sağlamaya Yönelik Protokol" imzalamış ve ceza infaz kurumlarındaki dini hizmetlerin kapsamı, tanımı, amacı ve yöntemi ile ilgili başlıkları gündeme almıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise "Gözlem ve Sınıflandırma Merkezi" kurularak ceza ve infaz kurumlarında öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, doktor ve psikologların yanı sıra manevi danışmanların da görev ve sorumlulukları belirlenmiştir (Keskin, Erdem 2018: 75).

Zaman içerisinde ihtiyaç ve sonuçların yönlendirmesiyle gelişen adalet hizmetlerinde manevi danışmanlık hizmetleri günümüzde yeni içerisine başlıklar da eklenerek gelişimine devam etmektedir.

1.3. TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN MESLEK OLARAK GELİŞİMİ

1.3.1. Manevi Danışmanlığın Meslek Dalı Olarak Kabul Edilmesi

Türkiye'de manevi danışmanlık kapsamında yapılan akademik çalışmaları daha çok din psikolojisi ve din eğitimi ana bilim dalları üstlenmiştir. Zaman içerisinde farklı isimlendirmeye maruz kalan manevi danışmanlık için dini 'dini danışmanlık, manevi danışmanlık ve rehberlik, dini rehberlik, manevi destek' gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Manevi danışmanlık alanının günümüzdeki gelişim sürecinin net olmamasının bir sebebi halen gelişimin yatağını tam olarak bulamamış olmasıdır. Psikolojik danışmanlık alanı manevi danışmanlığa karşı mesafeli yaklaşmakta olup kendi ilke, prensip ve yöntemleri açısından manevi danışmanlığı bir alan

olarak kabul etmeye yanaşmamaktadır. Bununla birlikte din bilimleri kendi boyutları açısından ihtiyaç alanı olarak sahiplendikleri manevi danışmanlık alanı ile ilgili teorik çalışmalar yapsalar da ayrı bir meslek dalı olarak görmemekteydi. Bahsedilen bu çelişkili durum manevi danışmanlığın meslek dalı olmasındaki yolunu güçleştirmektedir (Ege 2021: 817). Bu konudaki durum bu haldeyken Diyanet İşleri Başkanlığı bir adım atarak 2019 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumu'na Manevi Danışmanlığın bir meslek olması için başvuruda bulunmuş ve başvurusu kabul edilmiştir. Buna göre "Manevi Danışman", "İSG ve çevre koruma önlemleri çerçevesinde, yetkisi dahilinde ve tanımlanmış görev talimatlarına göre; farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişi" olarak tanımlanmıştır.[4]

Manevi danışmanlığın bir meslek dalı olarak kabul edilmesi bu meslek alanında çalışacak personelin istihdam konusunu ortaya çıkartmıştır. DİB bu alandan manevi danışman olarak çalışacak kişilerin DİB personeli olan ve İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi gibi alanlardaki lisans mezunları olması şartını getirmiştir. Halihazırda manevi danışmanlığı meslek olarak icra etmek üzere bir lisans programı mevcut değildir. Teoloji bilgisi üzerine inşa edilen ve MEB kurumlarına öğretmen yetiştiren İlahiyat Fakültelerinin manevi danışman yetiştirme gibi bir misyonları bulunmamaktadır. Dolayısıyla disiplinlerarası bir meslek dalı olan manevi danışmanlığın gerektirdiği teorik ve pratik bilgilerin bir arada sunulduğu eğitim programları ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Ege 2021: 818).

Meslek dalı olarak kabul gören "manevi danışmanlar" mesleki tanımları gereği sağlık kuruluşlarında, ceza infaz kurumlarında, sosyal hizmet kurumlarında vb. kurum kuruluşlarda mesleki donanıma uygun yerlerde çalışabilirler. Manevi danışmanlık 6. Seviye[5] meslek dalı olarak kabul edilmiştir. Meslek tanımları içerisindeki 6. Seviye'deki meslek dalının uygulayıcılarından beklenenler şu şekildedir:

[4] "Manevi Danışman" Ulusal Meslek Standardı, 2019.

[5] MYK Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), yeterlilikleri 8 farklı seviyede sınıflandırmaktadır. TYÇ ülkemizde sunulan örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri sonucunda düzenlenen yeterlilikler (diploma, sertifika, ustalık belgesi vb.) ile önceki öğrenmelerin tanınması sonucu düzenlenen yeterlilikleri (mesleki ye-terlilik belgesi) tanımlayan, sınıflandıran ve karşılaştıran ulusal yeterlilik çerçevesidir. Seviyeler, herhangi bir öğrenme alanı dikkate alınmadan tanımlan-maktadır. Her seviye, yeterliliklerin sahip olduğu ortak öğrenme kazanımlarına göre tanımlanmış olup aynı seviyede bulunan farklı yeterliliklere ait asgari öğrenme kazanımları ortaktır. MYK Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi, 2016. https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/turkiye-yeterlilikler-cercevesi (09/07/2021).

- "Meslek alanında sorgulayıcı bakış açısını içerecek şekilde ileri düzey kuramsal, metodolojik ve olgusal bilgiye sahiptir."
- "Karmaşık ve öngörülemeyen sorunlara yaratıcı çözümler geliştirmede ileri düzey uzmanlık becerisini kullanır."
- "Meslek alanına özgü ileri düzey uzmanlık gerektiren faaliyetlere yönelik bilgi ve verileri değerlendirerek bu faaliyetlerle ilgili yargıya varır."
- "Öngörülemeyen ortamlarda sorumluluk alarak karar verir."
- "Öngörülemeyen ortamlarda karmaşık olan faaliyet ve projeleri yönetir."
- "Kendisinin, kişilerin ve grupların performansının yönetiminde ve mesleki gelişiminde sorumluluk alır."
- "Soyut düşünmeyi gerektiren sorunlara kısmen yaratıcı çözümler geliştirir."
- "Entelektüel bağımsızlık ve analitik düşünceler sergiler."
- "Ürün/hizmetlerin ve süreçlerin iyileştirilmesine yönelik araştırma ve geliştirme çalışmaları yapar. Meslek alanıyla ilgili uzmanlık düzeyindeki bilgi, becerileri ve deneyimlerini çalışanlarla paylaşır."
- "Proje yönetimi ve uygulama süreçlerinde çalışan ekiplere liderlik eder."
- "Mesleği ile ilgili ileri düzeyde yenilik ve gelişmeleri takip ederek mesleki uygulamalara yansıtılmasını sağlar."

Manevi danışmanlık mesleği, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) tarafından 6. Seviye olarak belirlenmiştir. Bu seviyede gerek duyulan beceriler incelendiğinde manevi danışmanlık ile ilgili özel olarak bilimsel araştırmalar yapacak bir lisans programının gelecekte mümkün olacağı düşünülebilir.

Manevi danışmanlık mesleğini icra edecek kişilerin bu alanın gelişmesine katkı sağlayacak ve mesleki anlamda daha ileri taşınmasını sağlamaya yönelik gerçekleştirmesi beklenen mesleki beceriler şu şekildedir:[6]

- "Görüşme öncesi ön hazırlık yapmak"
- "Danışanla görüşme sürecini başlatmak"
- "Danışanın ihtiyacını tanımlamak"

[6] "Manevi Danışman" Ulusal Meslek Standardı, s.11-13, 2019.

- “Manevi konularda danışmanlık yapmak”
- “Manevi konularda rehberlik yapmak”
- “Danışanla görüşme sürecini sonlandırmak”
- “Verdiği hizmetleri izlemek”
- “Danışmanlık hizmet süreçlerini iyileştirmek”
- “Bireysel mesleki gelişimi sağlamak”
- “Meslektaşlarının mesleki gelişimine destek sağlamak”

Belirlenen mesleki gereklilikler ise birtakım becerilere sahip olmadan manevi danışmanlığın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Buraya kadar gelinen noktada manevi danışmanlığın içinde kaldığı ikilem ve sonrasında meslek dalı haline gelme sürecinden bahsettik. İçinde bulunduğumuz bu durum bize manevi danışmanlığın ayrı bir disiplin olduğu ve bu disipline ihtiyaç duyulduğunu fakat henüz teorik eğitimler konusunda bir netlik kazanılmadığını göstermektedir. Mesleki donanım şartlarını sağlaması beklenen ilahiyat lisans eğitimlerinde manevi danışman yetiştirmeye yönelik özel bir alan bulunmamaktadır. Bununla birlikte psikolojik danışman yetiştiren lisans programlarının da buna yönelik bir girişiminin olmaması bu alan ile ilgili net adımlar atılmasını güçleştirmektedir. DİB tarafından düzenlenmek istenen hizmet içi eğitimlerin lisans mı lisans üstü düzeyde mi yapılandırılması gerektiği tartışma konusu olarak bulunmaktadır (Ege 2021: 823).

1.3.2. Manevi Danışmanlık Alnındaki Lisansüstü Çalışmalar

Manevi danışmanlık 2010 yılı itibariyle akademik çevrelerde tekrar gündeme gelmesiyle manevi danışmanlık eğitimine duyulan ihtiyaç gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından “Dini Danışmanlık ve Rehberlik” tezsiz yüksek lisans programı açılmıştır. Bu gelişmenin ardından Erzurum Atatürk Üniversitesi de “Dini Danışmanlık Rehberlik” tezsiz yüksek lisans programı açarak eğitim vermeye başlamıştır. 2015 yılında DİB’in öncülüğünde manevi danışmanlığın meslek dalı olarak kabul edilmesiyle birçok üniversite benzer isimde tezsiz yüksek lisans programı başlatmıştır. 2018 yılına gelindiğinde İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” adı altında ilk tezli yüksek lisans programı açılmıştır. Bu gelişmeleri bazı üniversitelerin sürekli eğitim merkezilerinin açtığı “Dini Rehberlik ve Danışmanlık” sertifika programları takip etmiştir (Ege 2021: 826).

Bu alanda yaşanan son gelişmelerden biri ise Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi tarafından psikoloji bölümü altında açılan "Manevi Bakım ve Danışmanlık" ana bilim dalı tarafından faaliyete geçirilmiştir. Bu program üç yıllık bir eğitimi kapsamaktadır. Bununla birlikte manevi danışmanlık alanında yaşanan bir diğer güncel eğitim programı ise Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı" açılmıştır. Akademik anlamda yaşanan bu gelişmeler manevi danışmanlığın disipilinlerarası yapısına uygun lisans programlarının ilerleyen zamanlarda oluşabileceğini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BECERİLERİ

2.1. DANIŞMANLIĞIN TANIMI VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞIN TARİHİ

2.1.1. Danışmanlığın Tanımı

Danışmanlık kavramı insanoğlunun tarihi kadar eskidir. İnsan, varoluşsal yapısı itibariyle sosyal bir varlıktır. Toplumsal hayat insanın temelde iki temel ihtiyaç noktasına dokunur. Bunları fiziksel ve duygusal olarak ifade etmek mümkündür. Fiziksel ihtiyaçlar kişinin sağlıklı bir bedene sahip olmasına yönelik hizmet ederken duygusal ihtiyaçlar ise sağlıklı bir zihne ve ruha sahip olmayı tanımlar. Duygusal ihtiyaçlar her yaş grubunda çeşitlilik göstererek tüm yaşam boyunca devam eder. Duygusal ihtiyaçların şekillenmesinde en temel rolü iletişime aittir.

Kişilerin uygun koşullar altında, yaşamdaki sorunların üstesinden gelme konusunda başkalarına yardım edebildiklerine dair tarih boyunca süregelen son derece yerleşik bir kanı vardır. Bu durum yöntemsel olarak kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte tüm kültürlerde ortaktır. İnsanların iletişim yoluyla birlerine yardımcı olmaları zamanla daha sistemli bir hale bürünerek kurumsallaşmıştır. Batı kültüründe, resmi görevi insanlara yaşamdaki sıkıntılara yol açan sorunlarla başa çıkmakta yardım etmek olan kişiler arasında danışmanlar, psikiyatrlar, sosyal hizmet çalışanları ve din adamları bulunmaktadır (Egan 2011: 20).

Danışmanlık özü itibariyle yukarıda da ifade edildiği üzere bir yardım faaliyetidir. Bunun sistematik ve kurumsal hale gelmesi ile bir yardım mesleğine dönüşmüştür. Duygu, düşünce ve karakter kavramları kişinin tüm yaşamsal olaylarında etkin rol almaktadır. Bireyin verdiği kararlar, olaylara karşı gösterdiği tepkiler, kişiler arasında kurduğu ilişkiler ruhsal durumunun yansımasıdır. Sosyal hayat içerisinde kurulan her türlü iletişim bireylerin hayatında olumlu ya da olumsuz anlamda etki oluşturmaktadır. Kişilerin durumlar karşısında düşündükleri ve hissettikleri onların olayları yorumlama biçiminin göstergesidir. Bu gerçek bize göstermektedir ki yaşam kalitesini arttırmak isteyen kişiler kendi içlerinden başlayan bir dönüşüm ile dış dünyadaki olaylara karşı sağlıklı tepkiler verebilir.

Bahsedilen bu dönüşümün ve yaşam kalitesinin arttırılması için insanlar destek alma ihtiyacı duymaktadır. Profesyonel anlamda yapılan bireysel kendini gerçekleştirme çalışmaları danışmanlık kapsamına girmektedir. Danışmanlık bilimsel anlamda sınırları ve ilkeleri çizilmiş bir meslek dalı olarak yardım mesleklerinin birinci sınıfını oluşturmaktadır. Bununla birlikte resmi danışman olmayıp insanların sıkıntılı ve zor durumlarında insanlara yardımcı olan ikinci profesyonel meslek grupları ise sağlık çalışanları, öğretmenler, avukatlar, yöneticiler, polisleri

vb. mesleklerdir. Bu meslek gruplarının verdiği hizmetlerde öncelikleri farklı olmakla birlikte insanların hayatlarındaki kriz durumlarına müdahale etmekte olup bireylerin hayatlarının düzenlenmesinde yardımcı olmaktadırlar. Bu meslek grubundaki kişiler kendi alanlarının uzmanları olmakla birlikte kişilerin sıkıntı ve sorunlarına çözüm sağlama gibi bir beklenti söz konusudur. Elbette sonuç olarak herkes yaşamda karşılaştığı krizler, sıkıntılar, sorunlar ve bunalımlarla başa çıkabilmek için kendi kendine yardım etmeyi öğrenmelidir (Egan 2011: 29).

İnsanlara yardım sunmayı hedefleyen meslek dallarından biri de psikolojik danışmanlık ve rehberliktir. Bu hizmetin yöntemsel temelinde bireyle psikolojik danışma hizmeti yer almaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine duyulan ihtiyacın artmasıyla birlikte bu alandaki gelişmeler hızlanmaktadır. Fakat bununla birlikte gerek kuramsal gerekse pratik açıdan psikolojik danışmanların, psikolojik danışmanlığın doğası ile ilgili ortak bir çerçeve ve bakış açısına ihtiyaçları bulunmaktadır (Egan 2011: 19.

2.1.2. Psikolojik Danışmanlığın Tarihi

Son yıllarda yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerin sonucunda küreselleşen bir dünyada insanın kendini tanımlaması ve konumlandırması farklılaşmakta olup netliğini kaybetmektedir. Özellikle 1950 yılından sonraki gelişmelere baktığımızda bilimsel ilerlemeler, kültürel entegrasyon, teknolojik gelişmeler, iletişim ve sosyal medya gibi alanlardaki hızlı değişimin sonucunda artan nüfus, değerlerin kaybolması, davranışsal bozuklukları, madde bağımlılığı, aile kavramının boyut değiştirmesi, gelişim dönemlerinin ve görevlerinin farklılaşması gibi durumların ortaya çıkması psikolojik danışmanlığa duyulan ihtiyacı arttırmış ve bir meslek haline gelmesini zorunlu hale getirmiştir (Gürsu 2022: 23-25). İçinde bulunduğumuz bu durum giderek daha da karmaşık bir hale gelmekte olup insan faktörünün doğallığından uzaklaşarak insanın kendine yabancılaşmasını beraberinde getirmektedir.

Bu noktada özellikle günümüz çağdaş toplumunun post-modernleşme ile her şeyi kendi bireysel açısından değerlendirerek kabul eden, bilginin evrenselliğini reddederek kendisini bilgi kaynağına dönüştüren, bencil ve hazcı bir ahlak anlayışını benimseyen bir toplumsal ve kültürel bir dönüşümün içerisinde olduğu gözlenmektedir (Söylev 2014: 24). Bu dönüşüm sürecinde bireyselliğin artarak kişisel tatmin arayışlarının güdülenmesi toplumsal bağları zayıflatmaktadır.

Ortaya çıkan bu manzara toplum ile uyum sorunları yaşayan, hızla değişen hayat şartlarına adaptasyonda zorlanan bireylerin kendi anlam bütünlüklerinin parçalanması

karşısında yaşanılan durumları yorumlayarak kişiliğin bütünlüğünü korumada profesyonel bir destek ihtiyacının gittikçe önem arz ettiği bir noktaya gelindiğini göstermektedir (Söylev 2014: 25).

Nitekim içinde yaşadığımız yüzyılın koşullarına baktığımızda mesleki, kişisel, eğitsel alanlarda yaşanan sıkıntılar için yanlış karar almaktan sakınmak için psikolojik danışma uygulamaları faaliyetini sürdürmektedir. Psikolojik danışma hizmeti yer yaştan ve koşuldan kişilere sunulan ömür boyu sürebilen bir yardım hizmet alanı olmakla birlikte kişisel ihtiyaçlara göre bazı dönemlerde psikolojik danışma hizmetinden yararlanma oranı artmaktadır (Otrar 2009: 44).

Tezimizin başında bahsettiğimiz üzere insanoğlu var oluş itibariyle sosyal bir varlıktır ve yaşamını devam ettirmek için diğerlerine ihtiyaç duyar. Bu bağlamda her ne kadar tarih boyunca insanlar birbirilerini destekleyerek tavsiyelerde bulunarak psikolojik danışma hizmetinin yardım mesleği anlamını yaşatmaktadır. Fakat kurumsal anlamda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin kuruluşu ABD'ye dayanmaktadır. 1908 yılında Frank Parsons tarafından kurulan Rehberlik Bürosu, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin miladı olarak kabul edilir (Tan 2000: 23). Türkiye özeline baktığımızda ise 1950 yılları psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin başlangıcı olarak karşımıza çıkmaktadır (Söylev 2014: 25).

2.2. PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TANIMLANMASI

Yardım mesleği kapsamında geçmişi insanlık tarihi ile eşleşen danışmanlık hizmetlerinin kurumsallaşması ile birlikte psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanı ile ilgili kavramsal tanımlamalar kendini göstermiştir. Zaman ve koşulların evrilmesi ile bir meslek dalı haline gelen psikolojik danışma ve rehberlik yapılan tanımlamalar ışığında alt dallara ayrılmıştır. Temel iskeleti oluşturan tanımlamalar doğrultusunda ortaya çıkan uygulamalar da tez konumuzun kapsamı dahilindedir.

Psikolojik danışma ve rehberliğin taşıdığı anlamları ve kapsam alanını doğru anlamak ve bu noktadan yorumlamak bu alanda farklı perspektiflerde çalışan herkes için temel adım olarak görülmektedir. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik yapısı itibariyle sosyal bilimler alanında yer alan başlıkları ile kişisel yorumlamaya müsaittir. Sosyal bilimlerdeki bilimsellik sorununun karşımıza çıktığı bu noktada mümkün olduğunca ortak bir zihin kurgusu ile hareket etmek ve teorik hem de pratik açıdan bu alanının profesyonel anlamdaki varlığını koruması ve geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Bireysel çıkarlara ve yanlış uygulamalara yer vermemek

adına psikolojik danışma ve rehberliğin tanımına yer verdikten sonra kapsam alanı çizilerek psikolojik danışma uygulama becerilerine yer verilecektir. Bu bölümün sonunda manevi-dini danışmanlık uygulamaları kapsamında yapılan psikolojik danışmanlık kuramsal çalışmalarının geldiği noktaların resmi çizilecektir.

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik dediğimizde iki temel kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri psikolojik danışmanlık diğeri ise rehberliktir. Bu iki kavram arasındaki anlam farklığına yer verdikten sonra ikisinin bir arada kullanımındaki tanımlamalardan bahsedilecektir.

"Psikolojik danışma" ve "rehberlik" kavramları ile ilgili literatür incelemesi yapıldığında bu iki kavramın ayrı ayrı olarak da ya da bir arada "psikolojik danışmanlık ve rehberlik" olarak kullanıldığı karşımıza çıkmaktadır. Biraz daha yakından incelediğimizde bu iki kavram arasındaki temel anlam farklılığının yöntemsel olduğunu görürüz. "Rehberlik" taşıdığı anlam itibariyle bireye sağlanan 'dıştan' bir yardımı ifade etmektedir. Bu da daha çok verilen tavsiye, yönlendirme ve yol gösterme olarak bireyler arasındaki iletişim biçimidir. Diğer kavramımız olan "psikolojik danışma" ise 'içsel' olgulardan yola çıkarak yapılan sistematik yardım uygulamasıdır. Günümüzde bireyin 'içsel' durumlarının tahlili yapılarak buradan kişinin kendi başına yolunu çizmesi ve kendi tercihlerini yapması gerektiği görüşü hakimdir (Özgüven 2007: 174). Bu noktada daha önce bahsettiğimiz insanlık tarihi ile başlayan danışmanlık tarihi başlığına açıklık getirebiliriz. Danışmanlık kavramının içerisinden türeyen psikolojik danışmanlık ve rehberliğin, "rehberlik" kısmı kurumsallaşmadan önceki durumu ifade ederken "psikolojik danışmanlık" ise kurumsal anlamda varlık gösterdikten sonraki kısmını tanımlamaktadır diyebiliriz. Yapılan bu ayrım uygulamada net çizgilerler ayrılmamış olmasından dolayı kaynaklarda bu iki kavram halen birlikte kullanılmaktır (Özgüven 2007: 175).

Günümüzde "psikolojik danışmanlık" kendi içerisinde profesyonel bir meslek alanına dönüştükçe "rehberlik" kavramı ile aralarındaki anlam farklılığı gün geçtikçe artmaktadır. Profesyonel bir yardım hizmeti alanına dönüşen "psikolojik danışmanlık" artık kendi içerisinde uzmanlık alanlarına ayrılmış ve ayrı bir bilim dalı olarak gelişimine devam etmektedir. "Rehberlik" kavramı ise geleneksel anlamının taşıyıcılığını üstlenmekte olup sistematik ve kuramsal uygulamalardan ziyade saha çalışmalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda okullarda yapılan rehberlik çalışmaları örnek verilebilir (Karagözoğlu, Kemertaş 2004: 53).

Psikolojik danışma ve rehberlik ilk zamanlarda bir arada kullanılırken "rehberlik" psikolojik danışmanlığı da kapsayan bir anlamı ifade etmekteydi. Psikolojik danışmanlık rehberliğin içinden doğmuş bir hizmet alanı olup daha sonra psikolojik yönün kazandığı anlam ve popülariteden dolayı "psikolojik danışmanlık" rehberliği de içine alan bir hizmet alanı haline dönüşmüştür.[7]

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik kavramlarının birbirleri ile ilişkisine değindikten sonra bu iki kavramın birlikte ve ayrı ayrı tanımlamalarını yaparak konunun daha net anlaşılması için katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik konusunda farklı tanımlamalar mevcuttur. Tarihsel olarak sürece baktığımızda Ganz (1964) yaptığı tanım karşımıza çıkmaktadır. Ganz psikolojik danışmanlık ve rehberliği kişilerin sorunlarını çözerek toplum içerisinde sorumlu bireyler olmalarına hizmet etme süreci olarak tanımlamıştır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin Türkiye'deki gelişmesine katkıda bulunan Baymur (1975) ise psikolojik danışmanlık ve rehberliğe yeni bir boyut katarak grup danışmanlığını da tanımının içerisine almıştır. Baymur'a göre psikolojik danışmanlık ve rehberlik kişilerin kendilerini gerçekleştirmek için bireysel ya da grup ile aldıkları yardım hizmetidir. Bir sonraki tanım ise Tan'a (1992) aittir. Tan ilk kısmı itibariyle Ganz ile benzer bir tanımlama yaptıktan sonra bireylerin karar alma süreçlerinin sağlıklı olması ve kendi hayatları hakkında plan yapmaları konusunda verilen düzenli ve sistemli bir yardım hizmeti olarak tanımlama getirmiştir. Yine hem bireysel hem de bireyin yaşadığı çevreyi tanımının kapsamına alan Kuzgun (1992) psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için kişinin kendisini ve çevresini tanıdığı ve anlamlandırdığı sistemli ve profesyonel yardım olarak ifade etmiştir. Biraz daha detaylı bir tanım yapan Kepçeoğlu (1994) psikolojik danışmanlık ve rehberliği kişilerin kendilerini anladıkları, kendi problemlerine çözüm ürettikleri ve bunun sonucu olarak kendi gerçeklerine uygun sağlıklı kararlar aldıkları, kendi gelişimleri için adım attıkları bununla birlikte toplumsal anlamda uyum içinde oldukları, çevreleri ile sağlıklı ve dengeli iletişim kurdukları ve sonuç olarak kendilerini gerçekleştirdikleri profesyonel uzmanlar tarafından verilen psikolojik yardım süreci olarak ifade edilmektedir. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik sürecine değerler merkezli bir bakış açısı sağlayan Özgüven (1999) psikolojik danışmanlık ve rehberliği kişilerin kendilerini tanıdıkları, duyuşsal yeteneklerini keşfettikleri topluma uyum sağlayacakları değer

[7] Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Dünü, Bugünü ve Yarını, 2008, *https://www.pdr.org.tr/upload/pdralaninintarihcesi.pdf*, (27.02.2011), s. 20.

ve davranışların kazanılmasına yardım etme süreci olarak tanımlamaktadır. Tüm tanımların ortak noktalarından yola çıkan Yeşilyaprak (2006) psikolojik danışmanlık ve rehberliği kişilerin kendi gelişimini ve çevresine uyumunu sistemli olarak profesyonel kişiler tarafından verilen bir yardım hizmeti olarak değerlendirmektedir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 7).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin amacına ulaşabilmesi için belli ilkeler çerçevesinde yorumlamak gerekmektedir. Psikolojik danışmanlık ve rehberliğin ilkelerini belirlemek bizim bu iki alanın temelde ifade ettiği anlamı ve kapsamını daha net ortaya çıkarmaya yönelik yardımcı olması hedeflenmektedir. Bu ilkeleri aşağıdaki gibi maddelemek mümkündür (Aydın, 2007; ; Can, 2002; Kepçeoğlu, 1994; Kuzgun, 1992; Yeşilyaprak, 2006;);

- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin merkezinde birey vardır ve bireyin kendi gerçekleştirmesine yardımcı olmak,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bireyi ele alırken kişinin ihtiyaç ve amaçlarına yönelik çalışmak,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yaşam boyunca sunulan hizmetler olarak ele almak,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde bir zorlamada bulunmamak ve gönüllük ilkesi ile hareket etmek,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunarken bireyin tek ve özel olduğunun bilincinde olarak hareket etmek,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik sürecinden bireyi çevresi ile bir bütün olarak ele almak,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik sürecinin bireysel olduğunun bilincinde olarak bireysel farklılıklara saygı duymak,
- Psikolojik danışmanlık ve rehberliğin bir yardım süreci olduğunun farkında olarak hareket etmektir.

Bahsedilen ilkeler doğrultusunda psikolojik danışmanlık ve rehberliğin kişinin kendini tanıması, anlaması ve gerçekleştirmesinden yola çıkan ve toplumsal uyuma uzanan kapsamlı bir süreç olarak değerlendirmek mümkündür. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetinin tanım ve ilkelerinden sonra bu ilkeler çerçevesinden uygulama becerileri gelmektedir. Fakat biz bu becerilere geçmeden önce psikolojik danışmanlık ve rehberliğin birbirinden ayrılma sürecinden sonraki ayrı ayrı tanımlarına yer vereceğiz. Psikolojik danışmanlık yapısı psikolojik

yönün ön plana çıkması ile kendi başına ayrı bir disiplin şeklinde yol aldığını ifade etmiştik. Psikolojik danışmanlığın ne olduğu ve bu başlık ile kapsam olarak benzerlik taşıyan dalların neler olduğuna yer verilerek kavramsal yanlış anlaşılmaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

2.2.1. Psikolojik Danışmanlık

Psikolojik danışmanlık daha önce de değindiğimiz üzere 20. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Psikolojik danışmanlık tarihsel süreç içerisinde günümüzün gerekliliklerinin yansımasında rehberlik hizmetlerinin özünü oluşturmuş ve etkin bir konuma gelmiştir. Bununla birlikte psikolojik danışmanlık menşei itibariyle Batı'dan gelmektedir. Bu yüzden terimsel olarak kökeni İngilizce 'ye dayanmaktadır. Bunun sonucu olarak da tam bir çerisini yapmak mümkün değildir. Psikolojik danışmanlık Amerikan İngilizcesinde "counseling" olarak ifade edilen kelime İngiliz İngilizcesinde ise "counsellig" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte danışmanlığın kavramsal olarak geniş bir kapsamı olmasından dolayı psikolojik terimini de ekleyerek "psychological counseling" olarak da kullanılmaktadır (Söylev 2014: 27).

Psikolojik danışmanlığın kavramın terimsel olarak karşılığına baktıktan sonra bireyle psikolojik danışmanlık hakkında yapılan tanımlamalardan bahsetmek faydalı olacaktır. Bireyle psikolojik danışma Eisenberg ve Delanay (1973) tarafından kişilerin içinde bulundukları bunalım, stres, endişe, şüphe, korku, ümitsizlik gibi kişiyi olumsuz ve sağlıksız şekilde etkileyen duygulardan kurtulmalarını sağlamaktır. Bu yardım hizmetini gerçekleştiren kişiye "danışman" denirken hizmet alan kişiye ise "danışan" denilmektedir. Tanımda da görüldüğü üzere profesyonelleşme adımları içerisinde hizmeti veren ve alan kişilerin konumlandırılmasına yer verilmiştir. Bu tanımlama günümüzde da halen kullanılmaktadır. Bir sonraki tanımlamayı ise Jones (1963) yapmıştır. Jones'e göre psikolojik danışma sorunları olan, kendi kararlarını vermekte zorlanan ve toplumsal uyum ile ilgili sıkıntı yaşayan bireylere verilen bireysel destek hizmetidir. Egan (1975) yaptığı tanımla biraz daha psikolojik danışmanın anlamına değer yüklemiş ve psikolojik danışmayı bireylerin kendilerini keşfettikleri, anladıkları ve değiştirdikleri süreç olarak ifade etmiştir. Psikolojik danışmanlık sürecinin bireyler üzerinde değişim faktörünün olduğunu ekleyerek Egan bireyle psikolojik danışma uygulamalarına bir pencere açmıştır. Bununla birlikte Egan bu değişimin anlık bir değişim değil süreç gerektiren ve kişinin gelişimi ile endeksli olduğunu da belirtmiştir. Bireyle psikolojik danışma konusunda bir diğer tanımla ise Cornier ve Hackney (2005) tarafından yapılmıştır. Bu tanımlamaya göre bireyle psikolojik danışma süreci kişinin ihtiyaçları doğrultusunda yön verilen, danışanların

bireysel farklılıklarına odaklanan ve danışanların duygu, düşünce ve davranışlarına göre şekillenen, tutarlı, sistematik, güvenilir ve çok kültürlüğe yer veren bir iletişim sürecidir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 8).

Bireyle psikolojik danışmanlığın yapılan bu tanımlarından sonra danışmanlık sürecinin iki amacını şu şekilde ifade etmek mümkündür;

- Danışanın kendi hayatındaki problemlerle başa çıkabilme becerisi kazanması,
- Danışanın kendisinde keşfedemediği yönlere dair farkındalık kazanıp bunları fırsata çevirmesi, kendini gerçekleştirmesidir (Egan 2011: 24).

Yapılan tanımlar incelendiğinde bireyle psikolojik danışmanın temelde iki öznesinin bulunduğu sonucuna ulaşılır. "Danışan" ve "danışman" dan oluşan bireyle psikolojik danışma sürecinde bu iki özneye de farklı görev ve tanımlar düşmektedir. Bu noktada özellikle sürecin yürütücü görevini üstlenen danışmanlara bireyle psikolojik danışmanlık hizmetinin planlanması görevi düşmektedir. Psikolojik danışmanların verilen hizmetin yeri, zamanı, nasıllığı gibi noktalarda bilgi sahibi olmaları beklenir. Psikolojik danışmanların verdikleri hizmeti diğer psikoloji başlığı altında verilen hizmetlerden ayırmaları ve kendi sınırlarını belirlemeleri gerekir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 8).

Bazı psikolojik danışma kuramcısına göre bireyle psikolojik danışma, danışmanın kendisine tanınan yetki kapsamında danışanının yaşadığı problemler ve uyumsuzluklar konusunda danışanın olayları daha net görmesine yardımcı olduğu yüz yüze karşılıklı gerçekleştirilen bir iletişim türüdür (Kuzgun 1991: 108). Buradaki açıklamaya göre danışman asıl rolü sahiplenmekte olup danışmanına tavsiyeler veren ve yönlendiren kişi konumundadır. Bu senaryodaki başrolü danışman almakta olup sürecin büyük çoğunluğu danışman tarafından şekillendirilmektedir (Söylev 2014: 27).

Bir kısım psikolojik danışma kuramcısına göre ise bireyle psikolojik danışma, bireyle kurulan güven ilişkisi içerisinde bireyin kendi çıkmazlarının çözümlenmesine yardımcı olma, danışanın kabul edemediği gerçeklerle yüzleşmesini sağlama ve kişinin kendini algılamasında yaşanan değişim sürecinde danışanın yaşamına katılma sürecidir (Kuzgun 1991: 108). Danışanın kendi içinde göremediği, doğru açıdan bakamadığı için yanlış çıkarımlarda bulunduğu durumlarla ilgili danışmanlar, danışanların farkındalık kazanmasını sağlarlar. Duyguların karmaşık bir hal almasından dolayı düşünce labirentlerinde kaybolan danışanlara çıkış yollarını göstermek danışmanın üstlendiği sorumluluklardandır. Danışman çıkış yollarının

neler olduğunu göstererek bu çıkışlardan sonra karşılaşacağı durumların resmini çizmekte ama danışanın hangi çıkışı seçeceği konusunda serbest bırakması bu danışmanlık sürecinin özetidir. Aynı şekilde danışmanın kendi içerisinde var olan kaynakları kullanmasına ve bu kaynakları geliştirmesine yönelik yapılan yardım faaliyeti olarak da tanımlayanlar bulunmaktadır (Tan 1992: 26-27).

Bir diğer bakış açısına göre bilinçaltında bulunan problemler ve çıkmazlardan kaynaklanan normal dışı nevrotik duygu bozuklukları psikolojik danışmanlığın kapsamına girmemektedir. Bu kuramcılara göre psikolojik danışmanlık bilinçli alan içerisinde yaşanan duygu-durum bozukluklarından ve günlük yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen kaygılardan kaynaklanan durumlar için uygulanan bir yardım sürecidir (Tan 1992: 17).

Bu açıklamaya göre psikolojik danışmanlığın merkezinde danışan vardır. Danışman ise arka planda olup sahneyi hazırlayan kişi konumundadır. Uygun ortam ve koşulların sağlanması ile danışanın sahne alması sağlanarak kendi tiyatrosu yazmasına öncülük edilir. Burada öncülük etme noktası önemli olup yönlendirme ile karıştırılmamalıdır. Danışman yolları aydınlatır ve danışanın karanlıkta kaldığı konularda yolunu bulmasına yardımcı olarak danışanı yolculuğundaki adımlara karşı farkındalık kazandırır. Bu şekilde düşünen kuramcılar tarafından bireyle psikolojik danışma, danışman ile danışan arasındaki iletişim üzerine konumlandırılmış bir ilişki olup danışanı merkeze alan kuramlar tercih edilmektedir (Nelson-Jones 1983: 2).

Psikolojik danışma alanında yapılan bir diğer tanımlamaya bakıldığında ise psikolojik danışmanlık bir iletişim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir psikolojik yardım süreci olarak kişilerin kendilerini gerçekleştirme yollarında onlara destek olmak ve kendilerini daha güçlü hissetmelerinde yalnız olmadıklarını temsil etmektir (Kepçeoğlu 1992: 75). Bununla birlikte psikolojik danışma hizmeti bu alanda eğitim almış uzmanlar tarafından verilmesi noktası da özellikle belirtilmektedir. Bu bakış açısında göre psikolojik danışmanlar danışanlarının gerçekçi bakış açısına sahip olmalarını, davranışlarının anlamlarını ve karşı tarafa ne ifade ettiklerini göstererek danışanın zihin dünyasında yeni kapı aralarlar. Bunu yaparken psikolojik danışma dinleme ve danışanı ön yargısızca kabul edip onu anlama yoluyla yapılan bir uygulama olması yönüyle de klinik ve psikiyatrik çalışmalardan ayrılmaktadır (Palacı 2009: 13).

Buraya kadar geldiğimiz noktaya baktığımızda psikolojik danışma ile birçok tanımın yapıldığını görmekteyiz. Psikolojik danışmanlığın kurumsal geçmişinin yakın tarihe dayanıyor olması hala tanımlama da bir netlik olmaması sonucuna sebep olmaktadır. Süreç içerisinde

ihtiyaca ve zamanın şartlarına yönelik gelişim gösteren psikolojik danışmanlık aslında kendi kendisinin tanımını oluşturmaktadır.

Yapılan bu çeşitli tanımlara bakıldığında ise ortak noktaların çoğunlukta olduğunun sonucuna varmak mümkündür. Psikolojik danışmanlık konusundaki tanımların daha çok psikolojik danışman ve danışan arasındaki 'iletişim sürecinin niteliği', psikolojik danışmanın danışma sürecinin sonuncundaki beklentisi ve hedefi, danışanda meydana gelmesi öngörülen değişimlerin boyutu ve nasıl şekillendiği, danışmanlık sürecinde aktif rolü kimin üstlendiği ve danışanın yaşadığı problemli durumların ne denli psikolojik danışmanlık kapsamına girdiği konuları üzerinde farklılaşma ve görüş ayrılıkları olduğunu söylemek mümkündür (Söylev 2014: 28-29).

Psikolojik danışmanlık ile ilgili yapılan tanımlardaki temel farklılıkları belirtmekle birlikte bu tanımlardaki ortak noktalardan hareketle temel başlıklara ulaşmak mümkündür. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

- Bireyle psikolojik danışma sürecinin iki öznesi vardır. Bunlar destek ihtiyacı olan 'danışan' ve bu ihtiyaca cevap vermek üzere eğitim almış 'danışman'dır.
- Belli bir ihtiyaç doğrultusunda danışmana başvuran danışan ile danışman arasında bu ihtiyaca cevap vermek üzere kurulan bir etkileşim olup bu danışma bir süreç gerektirmektedir.
- Psikolojik danışma sözlü iletişimin merkezde olduğu dinleme ve soru sorma süreci ile birlikte çeşitli bireyi tanıma teknikleri, testleri ve test dışı teknikleri içermektedir.
- Psikolojik danışma özü itibariyle bir değişim süreci olmakta olup yüz yüze gerçekleşmektedir.
- Psikolojik danışma süreci danışanın kendini tanıması, kabul etmesi, gerçekleri ile yüzleşmesi, kendi kararlarını alabilmesi ve onları uygulayabilecek yetkinliğe sahip olmasını ve bunların doğal sonucu olarak kendi içerisinde ve çevresinde çelişkilerden uzak uyumlu ilişkiler kuran mutlu bireyler amaçlamaktadır (Söylev 2014: 29).

Psikolojik danışmanlığın tanımından yola çıkılarak varılan sonuca göre psikolojik danışmanlığı, danışman ve danışan arasındaki etkileşim sonucunda danışanda içsel kaynaklı dönüşüm ve kendi kararları ile yaşadığı değişim olarak özetlemek mümkündür.

Bireyle psikolojik danışmanın iki öznesinden biri olan danışmanın, danışmanlık sürecinde üstlendiği roller ile ilgili kuramsal çelişkiler olmakla birlikte danışmanın etki alanı ve hedefi bağlamından konuya bakmak danışmanın rolü hakkında daha niteleyici tanımlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Danışmanın, danışan ile kurduğu etkileşim sürecinde danışanın kendi problemlerini yönetebilmesi, danışanın kendi gücünü ve kaynaklarını etkin kullanması noktasında nitelikli öngörüde bulunabilmesi ve danışanını bu konuda daha bir konuma çekebilmesi etkili ve başarılı bir danışmanlık süreci gerçekleştirdiğinin kanıtlarıdır (Egan 2011: 24).

Bu noktada ifade edilmesi gereken önemli bir nokta ise danışmanın başarılı bir danışmanlık süreci gerçekleştirebilmesinde danışanın bu sürece yaklaşımı, bakış açısı ve kendisinin gönüllü olarak katılması büyük önem arz etmektedir. Danışan buna hazır olmadığı, sürece mesafeli ve önyargılı yaklaştığı durumlarda danışmanlık hizmetinden beklenen sonucu almak mümkün olmamaktadır. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik ilkeleri içerisinde yer verdiğimiz gönüllük ilkesinin önemi burada karşımıza çıkmaktadır.

Danışma ve danışan arasındaki etkileşim süreci olarak tanımladığımız bireyle psikolojik danışmanlığın nitelikli sonuca ulaşmasında danışana anlık çözümler ile hayatında düzenlemeler yapmak değil danışanın hayatında kullanabileceği uzun soluklu ve köklü değişimler hedeflenmektedir. Danışana bir bakış açısı ve içsel bir dönüşüm gücü kazandırmak bu noktada kendini göstermektedir. Kişinin kendini keşfetmesi ve gerçekleştirme yoluna girmesi ile danışman danışanın tüm hayatına dokunmuş olur. Danışmanın en temelde kazanması gereken beceriler bu doğrultuda şekillenmekte olup danışmanlığı rehberlikten ayırarak profesyonel alana çeken nüans noktalarından birisi de bu bakış açısında yatmaktadır. (Egan 2011: 24-25) Bireyle psikolojik danışmanlık danışanın hayatında kalıcı fark yaratan bir etkili iletişim ve etkileşim sürecidir.

Bireyle psikolojik danışmanlık sürecine yukarıda bahsedilen perspektiften bakıldığında bu süreci danışman ve danışan arasındaki verimli bir alış-veriş olarak nitelendirmek olası gözükmektedir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise tüm danışmanlık süreçleri bireyseldir. Her danışmanlık süreci kendine özgü ve biriciktir. Dolayısıyla her bireyle psikolojik danışma deneyimi danışanın ihtiyacına danışma sürecini kabulüne ve uygulanan tekniklerin etkisine göre şekillenmektedir. Danışmanlık süreci danışanın bulunduğu konum ve ilerlemesine göre yapılanmaktadır. Danışmanlık süreçlerinin kendine özgü ve biricik olması ortaya çıkan sonucunda farklılaşması anlamına gelmektedir. Danışman tarafından danışmanlık

sürecine başlarken hedeflenen çıktılar ile danışanın ulaştığı noktanın her zaman eşleşmesi mümkün değildir. Bireysel farklılıklar, danışanın içinde bulunduğu çevre, kültürel çeşitlilik, danışanın duyuşsal, bilişsel özellikleri, genetik yatkınlıkları gibi sıralayabileceğimiz birçok nokta danışan ile seanslara dahil olmaktadır. Bahsi geçen bu olgular danışanın danışmanlık sürecindeki etkileşimini ve sonuç çıktısını etkilemektedir.

Bireyle psikolojik danışmanlık konusunda Amerikan Psikolojik Danışmanlık Derneği başkanın ifadeleri şu şekildedir;

> *Danışmanlık yapıcıysa danışanlar gelişir ve kendilerini açarlar. Bir amaca yönelik kararlar alırlar. Kavga etmek, pasiflik ya da sadece boşboğazlık gibi verimsiz ve yıkıcı davranışları bırakırlar. Başkalarını dışarıdan kontrol etmeye çalışmaktan vazgeçer ve kendi sorumluluklarını üstlenmeye başlarlar. Güçlerinin değerini ölçer ve kullanırlar. Görüşme harici zamanlarda, taklit etme ve simülasyon yoluyla yeni davranış alıştırmaları yaparlar. Adaletsizliklere ve tacizlere karşı koyarlar. Sağlık ve esenlik arayışına girerler. Sonuç değerli de önemlidir çünkü eski alışkanlıklar geçmişte kalır ve ortaya yeni beceriler, hakikatler ve hayat tarzları çıkar. (Glandding, 2005, s.5)*

Sonuç olarak bireysel danışmanlığın tanımlarına bakıldığında bireysel iyi oluş haline ulaşma yolculuğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyi içinde bulunduğu uç noktalardan kendini düzenlemesi ve normal hayat çizgisine çekmesini sağlamak üzere yapılan karşılıklı bir etkileşime dayanan görüşmeler silsilesidir. Bu görüşmeler kendine özgü olmakla birlikte süreç içerisinde danışman tarafından şekillendirilir. Psikolojik danışmanlık alanında eğitim alan uzmanlar tarafından gerçekleştirilen bireyle psikolojik danışmanlık uygulamaları, teknikleri, testler ile birlikte psikolojik danışmanlık becerilerini gerektirmektedir. Danışmanlık süreci her ne kadar iyi planlansa ve terapötik beceriler ne kadar etkin bir şekilde kullanılsa da danışanın danışmaya yüklediği anlam ve içindeki koşullardan dolayı süreç beklenenden farklı bir şekilde sonuçlanabilir. (Söylev 2014: 30).

2.2.2. Rehberlik

Psikolojik danışmanlık ve rehberliği “psikolojik danışmanlık” ve “rehberlik” olarak iki ayrı başlık olarak ele almıştık. “Rehberlik” teriminin İngilizce karşılığı ise “guidance” olarak ifade edilir. (Özgüven 2007: 174). Rehberlik teriminin kökeni ise Farsça olup kelime anlamı olarak ‘yol bulmadan yardımcı olan, yol gösteren, kılavuzluk yapan şey veya kimse, delil’ anlamına gelen rehber kelimesinden türetilmiştir. (Söylev 2014: 30).

Rehberlik bulunduğu konum itibariyle oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Disiplinlerarası bir anlama sahip olması rehberlik kavramının tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Bu denli geniş anlam zenginliğinin sonucu olarak rehberlik kavramı ile ilgili literatürde çok sayıda tanım bulunmaktadır. Fakat bu tanımlardan hiçbirisi tek başına rehberlik kavramının anlamını ifade etmek için yeterli değildir. (Can 2005: 5)

Rehberlik ile ilgili yapılan bazı tanımlar şu şekildedir:

- Rehberlik kişinin kendisini anlaması, çevresini tanıması, isabetli kararlar verebilmesi ve bunun sonucunda kendini gerçekleştirebilmesidir. (Kuzgun 1991: 5)
- Rehberlik kişinin kendisini tamamlayan, kendisi ve çevresi ile uyumlu kararlar alarak kendini gelişmesine fırsat veren ve bu kararları vermede etkili ve doğru becerilerin kazandırılmasını sağlayan profesyonel yardım hizmetidir. (Tan 2000: 14)
- Rehberlik kişinin kendisini ve çevresini tanımasında, kendi potansiyelini fark etmesinde ve kendi problemlerini çözebilecek gücü içinde bulmasında bu işi meslek edinen kişiler tarafından yapılan yardımdır. (Bakırcıoğlu 2000: 7)
- Rehberlik, kişinin yaşadığı sorunlarla etkili baş edebilme becerisi kazanmasına, doğru kararlar almasına, kendisi ile barışık bir hayat yaşamasına bunların sonucunda da kendi ile barışık bir hayat sürmesine yardım etmektir. (Özgüven 2007: 126).

Bu tanımlara baktığımızda bazı nüans noktalarında farklılaşmalar olmakla birlikte temelde ortak bileşenlerini çıkartmak mümkündür. Yapılan tanımlarda daha çok ‘kişinin kendini gerçekleştirmesi, gerçekçi kararlar alabilmesi, bir yardım süreci olması, uyum halinde yaşama’ gibi noktalar üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Buradan hareketle rehberlik kavramı ile ilgili temel ortak yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Rehberlik bir yardım hizmetidir. Bu yardım hizmetinin psikolojik yönünün olması onu tavsiye verme ve yol göstermeden ayırmaktadır.
- Rehberlik insanın olduğu her yerde bulunmaktadır ve anlık bir olay olmayı süreç gerektiren bir uygulamadır.
- Rehberlik hizmeti doğrudan kişinin kendisine verilir ve kişinin kendisi ile olan iletişiminde kendini gerçekleştirmesinde yol gösterir.

- Rehberlik profesyonelce yapılan bir yardım hizmeti olup bilimsel yönü ve yöntemleri bulunur.
- Rehberlik dediğimizde en temelde anlaşılan bireyin kendini gerçekleştirme yolculuğunda ona rehberlik etmektir.

Rehberlik hakkında yaptığımız bu açıklama ve tanımlamalardan anladığımız üzere rehberlik için şöyle bir tanım yapılabilir:

Rehberlik öncelikle kişinin kendi ile olan çelişkilerinin çözülüp kendi ile barışması ve kendini anlaması, karşılaştığı sorunlara çözümler üretebilmesi bu sorunlar karşısında doğru, dengeli ve sağlıklı tercihler yapabilmesi, kendisi ile ilgili karar alırken doğru adımları takip etmesi ve kişinin kendini gerçekleştirmesi yoluna girmesi için bireylere uzman tarafından verilen psikolojik yardımdır.

Anlaşıldığı üzere rehberlik psikolojik bir yardım türü olup teknikleri ve yöntemleri vardır aynı zamanda bu yardım hizmeti alanında uzman kişilerce verilir. Rehberliğin en özünde insanın var oluşu itibariyle değerli olduğu ve bu değerin keşfedilmesi için uzman biri tarafından verilen psikolojik yardım oluşu yatar. Rehberlik bireye kendi kendisini yönetmesi konusunda destek olur ve kendinin farkında olmasını sağlamayı amaçlar.

Psikolojik danışma ve rehberlik kavramlarının gelişimi ve hali hazırdaki durumlarının değerlendirip tanımını yaptıktan sonra psikolojik yardım meslekleri grubunda verilen diğer hizmetlerin neler olduğu ve bunların çalışma alanlarının ne tür farklılıklar içerdiği ile ilgili değerlendirme başlıklarına geçilecektir. Bu sayede kavram karmaşasını en aza indirilerek tezimizin hedefine ulaşmasında kolaylık sağlanacaktır.

İnsanın kendini gerçekleştirmesinde, depresyon, ruhsal içerikli sıkıntı ve bunalımlar yaşadığında başvurduğu bir takım psikolojik yardım meslekleri vardır. Bunlar içerisinde psikolojik danışmanlar, psikiyatristler, psikologlar, klinik psikologlar, psikoterapistler, dini-manevi danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları olarak belirtilebilir (Tan 1992: 10).

Bahsedilen psikolojik yardım mesleklerinin bağımsız birer alan olarak bulunabilmeleri için bu meslek gruplarının farklı yönlerinin net anlaşılması gerekmektedir. Psikolojik danışma ve meslekleşmiş uygulama alanlarına her bir meslek grubu tek tek ele alınarak bakılacaktır.

2.3. PSİKOLOJİK YARDIM MESLEKLERİ

2.3.1. Psikiyatri

Psikiyatri dediğimiz alan tıp alanındaki uzmanlığı ifade etmekte olup ruh sağlığı ve akıl hastalıkları ile ilgilenen doktorluk branşıdır (Baymur 1994: 7). Yapılan araştırmalar davranışsal ve ruhsal bozuklukların altında beynin kimyasal yapısındaki değişikliklere bağlı ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Beyindeki kimyanın değişmesi sonucunda ortaya çıkan ruhsal - davranışsal bozuklukların teşhis ve tedavi edilmesi konusunda uzmanlaşılan psikolojik yardım meslek grubu psikiyatri olarak adlandırılmaktadır.

Psikiyatri uzmanı olabilmek için tıp fakültesi eğitimini tamamlamak ardından uzmanlık sınavına girerek 4-5 yıllık psikiyatri uzmanlık eğitimini tamamlamış olmak gerekmektedir. Uzmanlık eğitimi süresince uygulama sahasında yer almaktadırlar. Psikiyatri uzmanları genel tıp eğitimi ile birlikte ruhsal rahatsızlıklar konusunda eğitim almış, tanı koyma, tedavi etme bilgisine ve yetkisine sahip olan kişilerdir (Yeşilbursa 2010).

Psikiyatri doktoru, hastanın başvuru sürecinden, tedavi ve tanı basamaklarından ayrıca gerekli yönlendirmeleri yapmaktan birincil derecede sorumlu olan tıbbi uzmandır. Psikiyatri hekimlerinin ilaç yazma yetkisinin de bulunması psikiyatri alanını diğer psikolojik yardım mesleklerinden ayıran temel noktalardandır. Psikiyatri uzmanları ilaçla tedavi planlaması yapabildikleri gibi uygun psikoterapi teknikleri uygulamada ve hastaları takip edip yönlendirme de psikiyatri uzmanlarının alanı kapsamındadır (Söylev 2015: 291).

Psikiyatri alanının kapsamı içerisinde kişilik bozuklukları, psikozlar, kaygı ve dürtü bozuklukları, fobiden kaynaklı davranış bozuklukları, travma sonrası yaşanan duygu durum bozuklukları, obsesif – kompulsif bozukluklar, panik atak, anksiyete problemleri, madde bağımlılığı, şizofreni, uyku bozuklukları, bunama ve psikolojik ataklar, kişilik bölünmeleri, öfke ve sinir kontrol bozuklukları gibi ilaç kullanmayı ya da tedavi görmeyi gerektiren başlıklar yer almaktadır (Söylev 2015: 291).

Günümüzde psikiyatri disiplinine baktığımızda kendini bilimsel alanın içerisine koyarak dinî ve manevî boyutları göz ardı etmektedir. Ruhsal rahatsızlıkları patolojik bir olgu olarak ele almayı tercih etmektedir. Fakat seküler bir alana kendini konumlandıran psikiyatri hakkında bir takım eleştirel yapılarak içinden bulunduğu dinî ve kültürel fenomenlere karşı inisiyatifli olması gerektiği savunulmuştur. (Göka 1994: 147-159)

Psikiyatri uzmanları tedavi edici rolü üstlenirken dinî – manevî danışmanlar ise daha çok önleyici hizmetlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Dini danışmanların hayatı yorumlama

becerileri ve değer yükleme konusunda önemli bir konumu doldurduğu tespit edilmiştir. Bu farkındalığın sonucunda pastoral-psikiyatri grup çalışmaları ön plana çıkmış ve günümüzde bu alana doğru bir yönelimin olduğu görülmüştür. (Özdoğan 2010: 186)

2.3.2. Klinik Psikoloji

Klinik psikoloji, kişinin kendisiyle ya da çevresiyle kurduğu ilişkilerde anormal kabul edilen ve kişinin günlük yaşamını olumsuz etkileyen davranış bozukluklarını psikolojik bilgi ve beceriler ile inceleyen ve değerlendiren bir psikolojik yardım mesleği uzmanlık alanıdır. Klinik psikoloji alanında uzmanlaşan kişiler klinik psikolog olarak adlandırılır. Klinik psikologlar davranış bozukluğu gösteren kişiler için tanı koyma, durum analizi yapma ve sorunun çözümünde tedavi uygulama yetkisine sahip kişiler olarak tanımlanır. Klinik psikolojinin teşhis ve tedavi yöntemleri kendine ait uzmanlık içermektedir. Psikopatolojik modeller ve psikoterapötik yöntemler ile kişilerin durumlarının analiz edilip teşhis koyulması ve tedavi sürecinin başlaması klinik psikolojinin uygulama alanı olarak kabul edilmektedir. Klinik psikologlar kişinin toplumsal kabulün dışındaki davranış bozukluklarının tanımlanmasında bireyi tanıma çalışmaları, psikolojik testler, zekâ düzeyi ya da diğer özellikleri konusunda terapötik test ve uygulamalar yaparak birey hakkında tanımlama ve tedavi uygulamalarını gerçekleştirirler. Bununla birlikte klinik psikologlar davranış bozukluğuna sebep olan durumların analizi için kişinin geçmişinde yaşadıklarından yola çıkarak derinlerde bulunan noktalara temas ederler. Klinik psikologlar bireyin bilinçaltı düzeyine inerek belirli teknikleri kullanır ve bireyin temel sorununun analizini yapar. Tüm bu tekniklerle birlikte klinik psikologlar bireye sorular sorup dinlediği görüşme tekniğini de kullanır (Türk Psikologlar Derneği 2011: 10).

Klinik psikologlar özel klinikler ya da hastanelerde görev yapmakla birlikte ilaç tedavisinde ya da tıbbi bir müdahalede bulunamazlar. Psikoterapi eğitimi almış olan psikologlar psikoterapi tekniklerini uygulayabilirler. Klinik psikologlar ilaç tedavisi gerekli gördükleri bireyleri psikiyatriste yönlendirirler gerekli durumlarda psikiyatrist ile birlikte iş birliği içinde süreci yönetirler (Özgüven 2007: 177-178). Klinik psikologlar daha çok yoğun bir şekilde psikoterapi ihtiyacı olan kişilere yönelik çalışırlar.

Klinik psikoloji, psikologların özel eğitim alarak uzmanlaşması ile oluşmuş bir psikolojik yardım meslek dalıdır. Psikologlar ise üniversitelerin psikoloji bölümlerinden mezun olmuş, psikoloji konusunda bilimsel alt yapısı olan uzmanlardır. Psikologlar tanı koyamaz ya da ilaçla tedavi edemezler. Aldıkları eğitimler ile psikoterapi uygulamaları gerçekleştirebilir fakat psikologların temel yöntemleri görüşme tekniğine dayanan terapidir. Yani her psikolog

psikoterapist değildir bununla birlikte her psikiyatriste psikoterapist değildir. (Söylev 2015: 293). Psikologlar özel eğitimler sonucunda ya da psikiyatristlerle birlikte yürüttüğü çalışmalar kapsamında psikoterapi yöntemleri uygularlar ve psikiyatristlerin tanı ve tedavi süreçlerine destek olabilirler. Klinik psikologlar da psikologlar da tanı koyup ilaç tedavisinde bulunamazlar.

Psikoterapinin tanım ve uygulamalarına psikolojik danışma becerileri başlığında değinilecektir.

2.3.3. Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji, psikoloji biliminin alt disiplinlerinden biri olup insan ilişkilerini ve psikolojisini toplumsal yapının ve kültürel gerçeklerin ışığında inceleyen bir bilim dalıdır. Kişilerin davranışlarında sosyal yapının ve içinde bulunan kültürel normların etkisini ve nedenleri sosyal psikolojinin çalışma alanının temel konusudur (Kağıtçıbaşı 1999: 19) Sosyal psikolojinin bireylerin davranışları ile ilgili yaptığı değerlendirmelerden hareketle çıkartılan sonuçlar bir takım uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Sosyal psikolojinin bu uygulama alanlarının başında sosyal hizmetler gelmektedir (Söylev 2015: 293).

Sosyal hizmet uzmanları hızla değişen toplumsal değişimlere ayak uyduramayan ve bunun sonucunda sosyal hayatın dışına itilmiş kimselerle, toplumsal gereklilikleri karşılamada yeterli maddi ve manevi yetkinliklere sahip olamadığı için toplumun bir parçası haline gelemeyen kimseler ile ilgilenen kimselerdir. Sosyal hizmet alanı sosyal psikolojinin veri, analiz ve bilimsel birikimini kullanarak teorik bilgileri pratiğe dönüştüren psikolojik yardım mesleklerinden biridir. (Bilgin 2000: 2) Dolayısıyla yardım hizmetleri içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanının psiko-sosyal ruh sağlığı hizmetleri olarak ifade etmek de mümkündür.

Bahsettiğimiz psikolojik yardım mesleklerini aynı zamanda ruh sağlığı hizmetleri olarak da adlandırabiliriz. Ruh sağlığı ifadesi ile psikolojik sağlamlık kastedilmektedir. Ruh sağlığı hizmetleri yapısı itibariyle birçok etkenin bileşkesinden oluşmaktadır. Bu yüzden ruh sağlığı alanında başarılı ve etkili sonuçlar alabilmek için işbirliği şekilden çalışmak büyük önem arz etmektedir. Psikiyatri uzmanları, psikologlar, psikolojik danışmanlar ve sosyal hizmet danışmanlarının koordineli bir şekilde çalışması sonucunda yapılacak görev paylaşımında sosyal hizmet uzmanlarına bireylerin hayatlarının düzenlenmesi, güven içerisinde ve temel ihtiyaçlarını giderebilmesine yönelik adımların atılması noktaları düşmektedir. Psikolojik destek uygulamalarının sürekliliğinin sağlanması için kişinin çevresinin ve yaşam koşullarının

uygunluğu sağlıklı ve dengeli olması gerekmektedir. Ruh sağlığı hayatın tüm boyutlarını kapsayan bütünsel bir yapıyı ifade eder (Yeşilbursa 2010: 1).

Sosyal hizmet uzmanlarının tanı koyma, teşhiste bulunma ve tedavi etme gibi alanlarda müdahale yetkileri yoktur. Fakat sosyal hizmet uzmanları teşhisin doğru koyulmasında ve yaşanan sıkıntılar konusunda destek vererek tedavinin ilerlemesini sağlamak için çalışırlar (Söylev 2015: 294). Aynı zamanda sosyal hizmet uzmanları kişilerin sosyalleşmesinde hayatlarına yeni heyecanların katılmasında ve özgüven eksiliğinden kaynaklanan anti-sosyal davranışlardan kurtulmasında bireylere yardım etme sorumluluğunu üstlenirler.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise sosyal hizmet uzmanları daha çok dezavantajlı kimselere ve gruplara yönelmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının toplumun her kesimine aynı derecede hizmet ulaştırabilmesi mümkün değildir. Bu durumun bir sonucu olarak da sosyal hizmet uzmanları öncelik olarak olumsuz koşullar altında yaşayan bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadırlar.

Nitekim sosyal hizmet alanlarını hastaneler ile sınırlamak sosyal hizmet uygulama alanlarının çeşitliliğini görmeyi engellemektedir. Sosyal hizmet alanı oldukça geniş olup birçok alt dalı bulunmaktadır (Özdemir 2012: 194).

Sosyal hizmetler kapsam alanına giren gruplara psiko-sosyal rehabilitasyon yardım hizmeti de sunmaktadır. Sosyal hizmetlerin alanına giren çeşitli grupları şu şekilde sıralamak mümkündür: (Özdemir 2012: 194)

- Madde bağımlıları
- Kimsesiz çocuklar
- Maddi yoksulluk çeken aileler
- Bakıma muhtaç yaşlı kimseler
- İhmal ve istismara uğrayan çocuk ve yetişkinler
- Engelli vatandaşlar
- Evsiz kalıp sokakta yaşayanlar
- Doğal afetlere maruz kalmış ihtiyaç sahipleri
- Küçük yaşta çalıştırılan genç ve çocuklar
- Tutuklu olanlar ve hapishane mahkumları
- Şiddete maruz kalan kadın ve çocuklar
- Kronik rahatsızlığı bulunan ihtiyaç sahipleri

Yapılan bu gruplandırmadan sonra sosyal hizmetlerin bireyleri maddi, manevi, fiziksel, ruhsal ihtiyaçlarına yönelik resmi ve özel kuruluşlar tarafından verilen profesyonel bir hizmet dalı olduğunu söyleyebiliriz (Seyyar, Özdemir 2008: 77). Sosyal hizmetler toplum içerisinden soyutlanmış olan bu kişi ve grupların sağlıklı ve dengeli bir şekilde topluma adaptasyonu üzerinde çalışır. Bunu gerçekleştirirken de bireylere psiko-sosyal destek sağlamayı hedefler (Tomanbay 2007: 30).

Sosyal hizmet uzmanı toplumsal eşitlik ve dengenin sağlanmasına ve bireylerin toplum içerisindeki varlığının kazandırılmasında bilimsel yöntem ve tekniklerle hareket eden profesyonel uzmandır. Bunu yaparken de toplumsal ihtiyaçları, bireysel hak ve özgürlükleri ele alarak toplumsal düzenin sağlanmasına da hizmet etmektedir (Cılga 2004: 36). Bireylerin yoksunluklarının giderilmesi ile onların bireysel güven ve aidiyetlerine yönelik çalışmalar yapan sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda toplum içerisindeki uçurumları dengeleyerek huzurlu ve sağlıklı bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunur.

2.4. PSİKOLOJİK DANIŞMA BECERİLERİ

Psikolojik danışmanlığın süreç içerisinde gerçekleştirilen bir etkileşim sonucu bireyin içsel kaynaklı dönüşüm yolculuğu olduğunu psikolojik danışmanlık başlığı altında ele almıştık. Psikolojik danışmanlık uygulama becerilerinden bahsetmek için öncelikle psikolojik danışmanlığı oluşturan unsurları ifade etmek konunun netlik kazanmasında yardımcı olacaktır. Psikolojik danışmanlık; danışan, danışman ve danışmanlık süreci olarak üç temel unsurdan bir araya gelmektedir. Bu unsurların dengeli ve doğru bir şekilde etkileşime girmesi psikolojik danışmanlık sürecinin başarılı sonuçlanmasını sağlar. Bu noktada ilk olarak danışmandan beklenen özelliklerin neler olduğundan bahsedeceğiz.

2.4.1. Psikolojik Danışmanın Özellikleri

Psikolojik danışmanlığı bir meslek olarak icra eden psikolojik danışmanların temelde sahip olması gereken özellikleri vardır. Etkili bir psikolojik danışman konusunda Corey (2008) tarafından yapılan tanıma göre psikolojik danışman danışanlarıyla nitelikli terapötik ilişki kurabilen ve bu ilişkiyi süreç içerisinde devam ettirebilme becerisine sahip tüm bunlarla birlikte kendi yaşantısını kontrol altına alarak tepkilerini ve yargılarını danışmanlık sürecine dahil etmeyen, danışanını doğru bir şekilde tahlil ederek uygun teknikleri belirleyen ve bunları amacına uygun şekilde uygulayan kimseler olarak belirtilmiştir.

Duruma danışan açısından baktığımızda danışanların yetkin ve profesyonel bir psikolojik danışmandan hizmet almaları onların birincil hakkı olarak kabul edilmiştir (Corey, Corey ve Callanan, 1998).

Donanımlı ve yetkin bir psikolojik danışman olmak için öncelikle psikolojik danışmanın sınırlarını ve uzmanlık alanının kapsam alanını bilmesi ve buna göre hareket etmesi gerekmektedir. Psikolojik danışmanlar sınırlarını aşan konularda ilgili yönlendirmeleri yaparak kendi uzmanlığı olmayan noktalara girmezler. Psikolojik danışmanlar danışanları için en etkili yolları tespit ederler ve başarılı bir danışmanlık süreci geçirmek için tüm planlamaları yaparlar, yetersiz kaldıklarını hissettikleri durumlarda bilimsel ve teknik yardım kaynaklarına başvururlar, uzmanlık alanlarında gelişmeye açıktırlar, güncel gelişmeleri devamlı takip ederler, ihtiyaç duyduklarında süpervizyon desteği alırlar, meslek etiği konularına hakimdirler. Psikolojik danışmanlığın bir yardım mesleği olduğu bilincinde hareket ederler (İkiz, Yayla 2017: 32).

Psikolojik danışmanlığın doğrudan bireysel bir tecrübe ve karşılıklı etkileşim üzerine kurulmuş olması bu meslek alanını kişisel etkilerin altında bırakmaktadır. Danışmanın kendi yaklaşımları, hayat görüşü ve karakter özellikleri de kaçınılmaz olarak danışmanlık sürecine dahil olmaktadır. Bu konuda Yalçın (2006), psikolojik danışmanlar ile ilgili yaptığı tanımda danışmanları iki yönden değerlendirmiştir. Bu iki yönü ise psikolojik danışmanların kişisel özellikleri ve danışma becerileri olarak ifade etmiştir. Psikolojik danışmanın sahip olması beklenen kişisel özellikler ile ilgili ise belirli noktaların üzerinde durmuştur. Bunlar psikolojik danışmanın iletişim becerilerinin güçlü olması, kendini çok iyi tanıması, kendisiyle barışık olması, insanlara karşı önyargı ile yaklaşmaması, kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olması, hayata karşı olumlu duygular ile yaklaşması, kendi değer ve tutumlarında tutarlı olması, yapmacık davranışlardan kaçınarak olduğu gibi davranması, kendilerini geliştirmeye açık olmaları, belirsiz ve tercih seçeneği olan durumlarda sakin ve dengeli kararlar alabilmesi, danışanların farkındalığını arttırabilmesi, açık fikirli olması ve güncel olayları takip etmesi olarak sıralanabilir.

Psikolojik danışmanların belirli özelliklerini ölçmek üzere İkiz ve Totan tarafında 2014 yılında bir değerlendirme ölçeği hazırlanmıştır. Bu ölçek kapsamına psikolojik danışmanların ‘enerji, destek, iyi niyet, esneklik, entelektüel yeterlilik, öz farkındalık’ özellikleri girmektedir (İkiz, Yayla 2017: 33). Bu özellikler ise Cornier ve Cornier (1991) tarafından belirtilmiştir. Bu özelliklerin açıklamaları şu şekilde yapılabilir:

- Enerji: Enerjik olmak karşılıklı iletişimin canlı olmasını sağlar, danışana güven ve rahatlama duygularını kazandırır. Psikolojik danışman gün içerisinde birçok danışmaya girmesinden dolayı yorgun hissetse bile her danışma sürecinin günün ilk danışması gibi olması beklenir. Her danışma kendi içinde biriciktir.
- Destek: Destekleyici olmak danışanın yargılanmadan kabul edilmesi anlamına gelir. Danışan destekleyici bir danışmanın yanında kendini daha güçlü ve değişim için daha cesur hisseder. Danışmanını yanında görerek kendini tüm gerçekliği ile açar. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta ise destekleyici olmak danışanın sorumluluğunu üstlenmek değildir. Danışanın sorumluluklarından kaçmaya iten bir danışma, danışan üzerinde olumsuz etkiye sebep olur. Danışmanın bu dengeyi iyi bir şekilde ayarlaması gerekmektedir.
- İyi niyet: Psikolojik danışma da asıl odak noktası danışanın çıkarlarının gözetilmesidir. Etik kurallar çerçevesinde hareket etmek ve danışana iyi niyetli, pozitif ve yapıcı yaklaşmak gerekmektedir. Danışmanlık süreci psikolojik danışmanın birtakım gereksinimlerine hitap etse de öncelikli noktaya bu gereksinimler alınmamalıdır.
- Esneklik: Psikolojik danışman, danışanın problemleri ile yaptığı analiz ve çıkarımlara göre tek bir kuram ya da tekniğe bağlı kalmamalıdır. Farklı kuram ve tekniklerden de istifade ederek danışmanlık sürecini yapılandırmalıdır. Psikolojik danışmanlığın bu konuda esnek olması beklenir.
- Entelektüel yeterlilik: Psikolojik danışmanlar çeşitli toplumsal kesime ait bireylerle çalışabilmektedirler. Farklı mecralardan gelen danışanları ile etkili bir iletişim kurabilmek için danışmanların bilgili, öğrenmeye açık, yeni şeyler öğrenmekten zevk alan ve güncel gelişmeleri takip eden kişiler olması önem arz etmektedir. Bunula birlikte danışmanların kendi uzmanlık alanları ile ilgili de gelişmelerden haberdar olmaları ve kendilerini sürekli geliştirmeleri beklenir. Psikolojik danışmanların entelektüel bilgiye sahip olmaları onların vizyonlarını genişleterek daha esnek olmalarına ve önyargılarından kurtulmalarına yardım edecektir.

- Öz farkındalık: Psikolojik danışmanların en önemli özelliklerinden biri de öz farkındalıktır. Danışanın kendinin farkında olması kendi inançlarını, düşünce yapısını, karakter özelliklerini, hayata bakış açısını doğru yorumlamasını sağlamakla birlikte bunların duygu ve davranışlarına nasıl yansıdığını da keşfeder. Etkili psikolojik danışmanlar kendi davranışlarının altında yatan sebepleri fark ederek buna yönelik bireysel çalışmalarda bulunurlar. Psikolojik danışmanların duygu ve düşüncelerinin danışmanlık sürecini etkilediğini de unutmamak gerekir. Bir psikolojik danışmanın öz farkındalığı düşük ise bu durum danışma sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine engel olur. Bununla birlikte etkili bir psikolojik danışmanın kendi güçlü ve zayıf yönlerini, sınırlılıklarını ve potansiyel alanlarını, amaçlarını ve beklentilerini doğru bir şekilde tanımlaması gerekir.

Buraya kadar psikolojik danışmanlar ile ilgili yapılan açıklamalara baktığımızda danışmanlar, psikolojik danışma sürecinin en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik danışmanın kendi duygu ve düşüncelerini tanıyarak bunu terapötik süreçle bütünleştirebilmesi, aynı şekilde duygu ve düşüncelerini tanıyarak ifade edebilmesi psikolojik danışma sürecinin başarılı olmasında etkilidir (İkiz, Yayla 2017: 33).

Psikolojik danışmanın genel kabul gören tanımlamasını yaptıktan sonra günümüzde psikolojik danışmanlığın evrildiği yerden psikolojik danışmanlara dair bir açıklık getireceğiz. Postmodern çağın danışmanlar üzerindeki etkisini anlayabilmek için postmodern psikolojik danışmanların özelliklerine dair tanımlama yapmak konunun bütüncül şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Postmodern terapi dediğimizde karşımıza Anderson'un (2003) yaptığı tanım karışımıza çıkmaktadır. Bu tanıma göre postmodern terapi, tamamen önyargısız bir şekilde hiçbir suçlamaya yer vermeden, toplumları ve kişileri sınıflandırmadan, danışanların her birinin kendisi olarak biricik ve özel olduğunu kabul ederek kendilerini gerçekleştirmelerine fırsat sağlayan, danışanların tüm gerçeklerine karşı saygı ile yaklaşan, daha çok öyküsel tekniklerin kullanıldığı bir karşılıklı etkileşim sürecidir (Tarragona 2008: 169). Postmodern psikolojik danışmanın bu beklentilerin farkında ve bu doğrultuda kendisini geliştirmesi beklenmektedir.

Postmodern psikolojik danışmanda olması beklenen özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Bektaş 2006: 43-59):

- Danışmanlık sürecinin iklimi danışman ve danışanın kurduğu iletişim sonucunda oluşur ve bu alan danışmaya özel kılınır.
- Danışmanlar, danışanlarının kendilerini açmalarını sağlayacakları bir saygı, sevgi ve güven ortamı oluştururlar. Danışanlarına karşı nezaketi her zaman önceleyerek danışanın içindeki bastırılmış, ifade edilemeyen duygu ve düşüncelere ulaşmayı hedeflerler.
- Psikolojik danışmanlar bireysel ve toplumsal bir sınıflandırmaya gitmez herkesi eşit kabul ederler ve buna uygun şekilde davranış kalıpları geliştirirler.
- Danışmanların asıl hedefi kendi doğrularını danışanlarına kazandırmak değil danışanların kendi hedeflerini oluşturmalarına yönelik adımlar atmaktır. Danışmanların kendi kararlarını etkili ve emin bir şekilde almaları konusunda onları cesaretlendirmek ve kendi hayatlarını onların yöntemine sunmak danışmanın gerçekleştirmek istediği hedeflerdendir.
- Psikolojik danışman, danışma süresince bir takım psikolojik danışma becerilerini de kullanarak danışanı hakkında belli çıkarımlara ulaşır ve danışanı hakkında ulaştığı sonuçları danışanının kendini keşfetmesinde, tanımasında ve yeni bir kimlik oluşturma yolculuğunda danışanına benlik farkındalığı kazandırmak için kullanır.
- Psikolojik danışman sert, keskin ifadelerden kaçınmalıdır. Rahatlatıcı ve samimi bir ortama uygun şekilde günlük bir dil kullanır. Danışanına karşı içerisinde yargı ve kendi kişisel görüşünün uygunluğunu ve doğruluğunu ifade eden kalıpları kullanmaktan kaçınır.
- Psikolojik danışman daima iyimser bir ruh haline sahip olur, geleceğe yönelik ılımlı ve umutlu bir yaklaşımı benimseyerek danışmalarını yapılandırır.

Psikolojik danışmanlar hakkında yapılan tanımlamaların ortak noktalarından çıkartılan sonuçlar ışığında psikolojik danışmanlar, danışma sürecinin planlayıcısı ve sürecin pasif yöneticileridir. Bireyle psikolojik danışmanın iskelet sistemini danışmanlar çıkartmaktadır. Uyguladıkları terapötik teknikler ve psikolojik danışma becerileri ile de bu iskelet sistemini ayakta tutan kas ve sinirleri inşa ederler. Kalıbı ortaya çıkan bu beden ise danışan tarafından organları yerleştirilip en son kalbi de yerine koyarak canlılık kazanır. Danışmanlık süreci

böylece tamamlanarak artık danışan tarafından hareket ve canlılığın kazandığı beden kendi geleceğine doğru yaşamın akışında yeni yerini alır.

2.4.2. Bireyle Psikolojik Danışma Aşamaları

Psikolojik danışmanlık kendi içinde aşamaları olan düzenli bir süreç dahilinde yürütülür. Danışmanlık süreci bir paket program gibidir, sağlıklı ve başarılı bir sonuca ulaşmak için sürecin iyi bir şekilde planlanması ve düzenli olarak danışma seanslarının gerçekleştirilmesi gerekir.

Bu süreçte danışman ve danışanlar iş birliği halinde çalışarak hedefe giden yolda en etkili sonucun alınmasını sağlarlar. Psikolojik danışma süreci, danışanın başvurduğu sorunun çözüme ulaştığında tamamlanmış olur (Eryılmaz, Mutlu 2016: 10). Psikolojik danışma süreci danışanın ihtiyacı doğrultusunda gönüllülük ilkesine uygun olarak başlar, gelişme ve sonlandırma aşamaları ile de biter. Bahsedilen aşamalandırma için bilim insanları farklı gruplandırmalar yapmaktadır. Bunlara örnek olarak Cormier ve Hackney'in (2008) yaptığı danışma aşamaları şu şekildedir:

1. Danışanla ilk ilişkinin kurulması
2. Problemin tanımlanması
3. Hedef belirleme
4. Müdahale tekniklerini belirleme ve uygulamaya geçme
5. Sonlandırma

Bir diğer psikolojik danışmanlık süreci aşamaları hakkında öneri de bulunan Nelson - Jones (2012) ise her aşamada danışmana ve danışana farklı sorumlulukların düştüğünü belirtmiştir. Danışmanlık aşamaları şu şekilde ifade etmişlerdir:

1. Hazırlık Aşaması
2. Başlama Aşaması
3. Ara Aşama
4. Bitirme Aşaması

Her bir kuramcı psikolojik danışma aşamaları ile ilgili farklı isimlendirme ve gruplandırma çalışmasında bulunmuştur. Biz danışmanlık sürecini derleyen ve bütünsel olarak bakmamıza yardımcı olan Egan (2011) tarafından yapılan üçlü aşamayı ele alacağız.

Egan, psikolojik danışma sürecini temelde üç aşamaya ayırmıştır ve her bir aşamanın altına ilgili görevleri yerleştirmiştir. Aşamalar ve görevleri şu şekildedir:

1. **Aşama:** Danışanların Öykülerini Anlatmaya Yardım Etmek
   1.1. Görev: Danışanların öykülerini anlatmalarına yardım etmek
   1.2. Görev: Danışanların öykülerini farklı şekilde ifade etmelerine ve yeni bakış açıları geliştirmelerine yardım etmek
   1.3. Görev: Danışanların fark yaratacak konular üzerinde çalışarak başarma gücü kazanmalarına yardım etmek
2. **Aşama:** Danışanların Uygulanabilir Amaçlar Belirlemelerine Yardım Etmek
   2.1. Görev: Danışanların daha iyi bir gelecek olasılıklarını keşfetmelerini sağlamak
   2.2. Görev: Danışanların olasılıklardan seçimlere geçmelerine yardım etmek
   2.3. Görev: Danışanların amaca bağlanmalarına yardım etmek
3. **Aşama:** Danışanların Amaçlarına Ulaşmaları İçin Stratejiler ve Planlar Geliştirmelerine Yardım Etmek
   3.1. Görev: Danışanların amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için stratejiler geliştirmelerine yardım etmek
   3.2. Görev: Danışanların en uygun stratejileri seçmelerine yardım etmek
   3.3.Görev: Danışmanların plan yapmalarına yardım etmek

Egan'ın yaptığı bu sınıflandırmaya göre üç aşama ver her üç aşamayı oluşturan üç görev bulunmaktadır. Birinci aşamada danışanların sorun yaşadıkları ve eksik kaldıkları konular üzerinden öykülerinin alınmasını hedeflenmektedir. Bu aşamada danışman danışanlarının öykülerini alırken yeni bakış açıları kazandırmaya ve hayatlarının nüans noktalarına temas ederek farkındalıklarını artırmaya yönelik adımlar atar. İkinci aşamaya gelindiğinde ise danışmanlar, danışanlara fırsat ve olanakların çeşitliliği ve mümkünlüğüne dair keşif alanı oluştururlar. Danışanların olasılıklara ulaşmak için sorunları yönetebilen ve amaca bağlanabilen bireyler olmaları konusunda çalışmalar yapılır. Bu aşamada danışanların fırsat geliştirme, sorun yönetme ve sonuca yönelik motivasyonlarının sağlanması amaçlanır. İkinci aşamada danışana sorumluluk yüklenerek keşfetmesine fırsat tanınır. Üçüncü aşamada ise amacını bulan danışanların bu amaca ulaşabilmeleri için uygulamaları gereken stratejileri planlanması yer alır. Danışman, danışana hayatında yapacağı değişimler için 'nasıl' sorusunu sormayı ve uygulama adımlarının neler olması gerektiği noktasında destek sağlar.

Psikolojik danışma sürecine dair bahsedilen üç aşamayı konunun daha net aydınlatılması adına tek tek ele almanın istifadeli olacağını düşünüyoruz.

Birinci aşama; her bir danışan, danışmanlık sürecine temel bir problem üzerine başlar. Bu aşamada danışmanın görevi danışanın yaşadığı problemleri anlatmasını ve kaçırdığı

fırsatları görmesini sağlamaktır. İlk aşamada danışanın öyküsü (anemnez) alınır. Yaşam öyküsü danışanın içinden bulunduğu andan öncesine dair tüm bilgileri içerir. Danışanın doğduğu ortam, aile yapısı, eğitim durumu, arkadaşlık ilişkileri, kariyer bilgisi, ailesi hakkında temel bilgiler yaşam öyküsünün konu başlıklarındandır. Danışman, danışanının öyküsünü alırken üç görevi sırası ile takip etmelidir.

1. Görev: Danışanların öykülerini anlatmalarına yardım etmek. Buradaki en temel amaç danışanın öyküsünü anlatırken problemli noktaları yakalamasını sağlamaktır. Danışana 'sorunun kaynağı hakkında ne düşünüyorsun? Seni kaygılandıran durumları tanımlayabilir misin? Hayatında neler oluyor?' şeklinde sorular sorularak ilk farkındalığın sağlanmasına yönelik adımlar atılır. Bu aşamada danışman kendi notlarını ve çıkarımlarını kaydederek sonraki bilgiler için kaynaklarını oluşturur.
2. Görev: Danışanların öykülerini farklı şekilde ifade etmelerine ve yeni bakış açıları geliştirmelerine yardım etmek. İkinci görevde ise ilk görevde tespit edilen problemli durumların ve keşfedilmeyen fırsatların nedenlerini bulmaya yönelik sorular sorulur. Burada kastedilen danışanların göremedikleri noktaları kendi öyküleri içerisinde görmelerini sağlamaktır. Bu görevin amacına ulaşabilmesi için 'Aslında seni kaygılandıran durumlar neler, az önce bahsettiklerin konusunda tereddüt ettiğin kısımlar var mı? Hayatında neler olduğunu konusunda ifade edemediğin noktalar olabilir mi? Sence anlattığın öykü ile problemlerin arasında görmeyi kaçırdığın bazı basamaklar olabilir mi? Anlattığın öykünde can alıcı olan ve kırılma noktası olarak ifade edebileceğin etmenler neler?' soruları ile danışanı problemin arkasındaki sebepleri görmeye doğru yollar çizilmektedir. Bu aşamada danışanın kendi içine doğru bakış açısı kazandırılmak hedeflenir.
3. Görev: Danışanların fark yaratacak konular üzerinde çalışarak başarma gücü kazanmalarına yardım etmek. Üçüncü göreve kadar danışanın problemlerini ve sebeplerini bulmasına yardımcı olunması ile danışana farkındalık ve yeni bakış açıları kazandırılmaya çalışılmıştı. Bu görev de ise danışanın bulduğu birçok sorundan temel problemin kaynağına yönelebilmesine yardım etmek amaçlanır. Danışanın asıl problemler üzerinde çalışmasına odaklanmak gerekir. Bu görevde danışmana 'En uç noktadaki kaygılarının kaynağı nedir? Bulduğun problem noktalarından hangisi üzerine yoğunlaşman gerektiğini düşünüyorsun? Bu noktanın hayatında nasıl fark yaratacağını düşünüyorsun? Hayatında değişiklik yapabileceğini düşündüğün neler var?' soruları yardımcı olmaktadır. Üç görevin

tamamlanması ile birinci aşamanın sonuna gelinerek danışanın yeni bakış açısına sahip olduğu, kendi problemi ile ilgili tanımlar yapabildiği, kaçırdığı fırsatların farkına vardığı ve hayatındaki kör noktaları tespit ettiği kabul edilerek bir sonraki aşamaya geçilir.

İkinci aşama; problem noktalarını ve kullanılmayan fırsatlarını saptayan bir danışan için artık ne yapmalıyım sorusuna geçilmesi zamanı gelmiştir. İkinci aşamada danışanın gelecek kurgusu içerisinde kendini konumlandırmasına yardımcı olunur. Bu aşama da kendi içinde üç sıralı görevden oluşur.

1. Görev: Danışanların daha iyi bir gelecek olasılıklarını keşfetmelerini sağlamak. İkinci aşamanın ilk görevinde danışmana umut duygusunu kazandırarak geleceğe dair heyecan kıpırtılarının oluşturulması sağlanır. Danışanın ihtimalleri görebilmesi için ona 'Hayattan istediklerin nelerdir? Daha iyi bir gelecek için ne tür olasılıklar var? Ne tür bir gelecekte kendini hayal ediyorsun?' soruları yöneltilerek danışma süreci devam ettirilir.
2. Görev: Danışanların olasılıklardan seçimlere geçmelerine yardım etmek. Bir önceki görevde geleceğe dair ufuk katılan danışmandan olası gelecek senaryolarının uygulanabilir olanlarını keşfetmesi istenir. Bu görevin en temel amacı 'değişim gündemleri' oluşturabilmektir. Bu sonuca ulaşabilmek için danışana 'Bulduğun çözümlerden hangisi senin için ve senin gerçeğin için daha uygundur? Senin asıl ihtiyacın, isteğin ve beklentin nedir? Düşündüğün gelecek senaryolarından hangisi senin asıl mutluluğuna hitap ediyor?' soruları danışman tarafından sorularak danışanın sorgulamasına ve gerçek yaşamın içine girmesine yardım edilir.
3. Görev: Danışanların amaca bağlanmalarına yardım etmek. Bu görevin en temel amacı danışanın sorumluluk bilinci kazanmasını sağlamaktır. Değişim için umut ve motivasyon sağlandıktan sonra danışanın bu sorumluluğu almaya hazır hale gelmesi ikinci aşamanın son amacıdır. Bu amaca yönelik 'İhtiyaç duyduğun ya da istediğin değişim için ne kadar kendini hazır hissediyorsun ve değişimi tamamlamak için ne kadarlık bir bedel ödemeye hazırsın?' soruları ile danışan gerçek dünyanın içerisine çekilir. Problemi ya da kullanamadığı fırsatı için kendisi ve çevresi ile ilgili değişime hazır olduğu sürece üçüncü aşamaya geçilir. Danışanın verdiği cevaplar danışman tarafından bir sonraki aşamanın planlanmasında referans kaynağı olurlar.

Üçüncü aşama; bir önceki aşamanın konusu hayal edilene amaç ve adımlarla ilgiliyken bu aşamada amaç ulaşılan sonuçların gerçeğe dönüşmesi için gerekli olan eylemleri içerir. Probleminin keşfedilmesi sağlanan danışan için gelecek öngörüsü kazandırdıktan sonra bu problemi çözmek için ne yapmalıyız, sorusu gündeme gelmektedir. Birinci ve ikinci aşamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ile üçüncü aşamada hangi yönde nasıl ilerlenmesi gerektiği üzerine çalışma adımları düzenlenir. Bu aşamadaki üç görevin açıklaması şu şekildedir:

1. Görev: Danışanların amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için stratejiler geliştirmelerine yardım etmek. Üçüncü aşamanın ilk görevinde stratejiler üzerine yoğunlaşılır. Danışanın değişime hazır olduğu problemi ile ilgili kurguladığı değişim süreci adımları ve stratejilerini danışana kazandırmak hedeflenir. Bu görevin soruları 'İhtiyaç duyduğun, beklentisi içine girdiğin ve istediğin değişim noktası için ne tür adımlar atman gerektiğini düşünüyorsun? Hangi stratejik adımlar istediğin sonuca ulaşmana yardımcı olur?' şeklinde ifade edilebilir.
2. Görev: Danışanların en uygun stratejileri seçmelerine yardım etmek. Danışanın eyleme yönelik sunduğu stratejilerden hangilerinin en uygunu olduğu bulunmasına yardımcı olunur. Belirtilen stratejilerin etki, verim ve ulaşılabilirlik açısından danışana değerlendirme fırsatı verilir. Bunu yaparken danışana 'Hangi eylemler senin için daha idealdir? Bu eylemlerin sonuçları ve senin için verimliliğini düşündüğünde hangi eylemleri tercih etmek istersin?' soruları yöneltilerek gerçekçi stratejilerin planlanması sağlanır.
3. Görev: Danışmanların plan yapmalarına yardım etmek. Üçüncü aşamanın üçüncü görevinde danışanın kendisinde keşfettiği problemi ya da kullanılmamış fırsatlarını gelecek hayalleri içerisinden uygulama stratejilerine dönüştürdükten sonra bu stratejileri planlaması beklenir. Danışmanın planlama yaparken danışanına yardımcı olması beklenir. Bu planlamanın değişime yönelik ve uzun soluklu bir planlama olması gerektiği göz önünde bulundurulur. Bu görevin soruları ise 'Kalıcı ve yapıcı değişim sürecinin nasıl olmasını bekliyorsun? İlk aşamada nasıl hareket etmelisin? Belirlediğin stratejileri aşamalara ayırdığında sıralaman nasıl olur? Stratejilerine göre planının son adımı ne olmalıdır?' şeklinde sıralanabilir. Bu aşamanın başarılı bir şekilde sonlanması ile psikolojik danışma süreci tamamlanır. Bu aşama sonlandırma aşaması olarak geçer. Danışan ile açılan tüm başlıklar bu aşamada toparlanır ve konular kapatılır.

Birinci aşama, giriş adımıdır. Bu aşamada danışan mümkün olduğunca açılmaya çalışılır. İkinci aşama yapılandırma ya gelişme olarak kabul edilir ve bu aşamada keşfedilen problemlerle ilgili yöntemler geliştirilerek çözüme olan inanç danışana bu aşamada kazandırılır. Son sonlandırma aşaması ise tespit edilen asıl problemin çözümü için danışmana değişim fırsatı sunulduğu adımdır. Bu aşamada danışana geçirilen sürecin resmi çizilerek soru işareti kalan, ortada kalan konular olup olmadığına bakılarak bu konuların temizlenmesi sağlanır. Danışmanlık da değişim danışanın kendi iradesi, isteği ve kararı ile gerçekleşir. Danışman tarafından herhangi bir görev ya da zorunluluk yüklenmesi danışanın kendi gerçeği ile yüzleşmesine ve değişimin kalıcı olmasına engel olur.

2.4.3. Terapötik Diyalog Becerileri

Psikolojik danışmanlık süreci danışan ve danışmanın kurduğu iletişim üzerine inşa edilir. Danışma sürecinin başarıya ulaşarak danışanın hayatında ve kendi benliğinde yapacağı değişimler danışma sürecinin doğru ve etkin bir biçimde yürütülmesine bağlıdır. Danışman ve danışan arasında geçen diyalog terapötik bir ilişki biçimidir. Terapötik ilişki sistematik, profesyonel ve kendi içinde kurgusu sağlam tutarlı bir etkili etkileşimdir. Bu etkileşim sözlü ve sözsüz unsurların bir araya gelmesi ile kurulan bağın türüne göre şekillenmektedir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 85). Danışan ile danışman arasında bir ilişki kurulur fakat bu ilişki günlük hayatta kurulan ilişki modellerinden farklıdır. Bir çok kuramcı psikolojik danışmanın danışanın iyiliği adına çözüme ulaşması gereken bir süreç olduğu ve bu sürecin danışmanın terapötik becerileri kullanabilme gücüne bağlı olduğunu savunmaktadır (Cormier ve Cormier, 1991); Nelson-Jones, 2012; Carkhuff, 2000; Ivey ve Ivey, 2007; Tan, 1992).

Psikolojik danışma oturumları samimi ve güven dolu bir ortamda gerçekleşmelidir. Danışmanlar iletişim için uygun zemini hazırladıktan sonra danışanlarına yardım etmeyi ilke edinmeli ve iletişimlerini empati üzerine kurmalıdır (Cormier ve Cormier, 1991).

Carhuff'a (2000) göre psikolojik danışmanlık sürecinde en önemli unsur olarak danışmanın danışanına verdiği tepkiler olarak yorumlamıştır. Danışmanın tepkilerinin danışmanlık sürecini ve sonucunu belirlemekte olduğu görüşünü savunmaktadır. Bahsedilen bu becerilerle birlikte psikolojik danışmanlık sürecinin başarıya ulaşmasının danışmanın kuramsal bilgilerine sahip olmasıyla birlikte bu bilgileri etkin ve işlevsel şekilde uygulamaya dökebilmesinde yattığı görüşü bu alandaki kuramcılar tarafından ifade edilmektedir (Cormier ve Hackney, 2008; Gibson ve Mitchell, 2008; Whiston ve Coker, 2000; Kinra, 2008; Mayfield, Kardash ve Kivligan, 1999).

Psikolojik danışmanın yeterli bilgiye sahip olup olmadığını anlamak ve oturumlarında uygun terapötik becerileri kullanıp kullanmadığını görebilmek için danışmanlığın ne kadar verimli geçtiğine ve sonucun ne denli başarılı olduğuna bakarak yorum yapmak mümkündür

Ivey (1988), psikolojik danışma sürecinin kalitesini ve niteliğini arttıran danışman iletişim becerilerini 'mikrobeceriler' olarak adlandırmıştır. Danışmanın kullandığı mimikleri, beden duruşu, iletişim becerileri, etkin bir şekilde dinlemesi Carhuff (2000) tarafından 'I. Aşama yardım becerileri' olarak ifade edilmiştir.

Psikolojik danışma sürecinin tüm aşamalarında danışanın kendini açmasını, ifade etmesini ve değişime hazır hale gelmesini sağlamak danışmanın terapötik becerileri etkin ve nitelikli bir şekilde kullanmasına dayanmaktadır. Bahsedilen terapötik diyalog becerilerinin kullanım yoğunluğu danışma oturumlarının amaçları doğrultusunda değişebilmektedir. Danışma süreci aşamaları planlanırken hangi aşamada hangi becerilerin daha işlevsel olduğuna dair bir düzenleme oturumlardan önce yapılmalıdır. Danışmanın kullandığı terapötik beceriler zamanla ve tecrübeyle orantılı olarak gelişmekte süreç içerisinde danışmanın doğal melekeleri haline gelmektedir. Bununla birlikte her bir danışma süreci kendine has olduğundan terapötik becerilerin uygulama yöntemleri danışandan danışana da değişmektedir. Bunun ayarlanması ve dengesinin sağlanması ise danışmanın yetkinliğine bağlıdır. Terapötik beceriler şu şekildedir:

2.4.3.1. Soru Sorma

Psikolojik danışma süreçlerinin temel yürütücü tekniği soru sormadır. Danışmanlık sistemi soru sormanın üzerine inşa edilmiştir. Kökleri soru sorabilme becerisi olan danışmanlık sürecindeki diğer terapötik beceriler ise bu kökten çıkan dalları ifade ettiği söylenebilir.

Soru sorma danışma sürecini şekillendirdiği için danışma oturumlarında farklı amaçlar için kullanılabilir. Oturumda ihtiyaç duyulan ya da hedeflenen amaç doğrultusunda uygun terapötik beceriler belirlenir ve bu beceriler sorular ile uygulamaya dahil edilir.

Soru sorma konusunda dikkat edilmesi gerek hususu Nelson-Jones (2012), danışanları sorgulayacak olan ifadelerden kaçınmak ve 'niçin' sorusunu danışanı hesap vermeye itecek şekilde kullanmama olarak ifade etmiştir. Soru sorma bir beceri olmasından dolayı doğru bir şekilde kullanılmadığında ya da hiç kullanılmadığında danışma sürecine zarar verebilir. Bu konuda Egan (2011) özellikle yeni başlayan danışmanların zaman kazanmak ya da ne yapacağından emin olmadıkları durumlarda sıklıkla ve amacının dışında kullanılabildiğini belirtmiştir. Egan'a (2011) göre nitelikli soru sormanın amacı danışan hakkında bilgi alabilmek ve nitelikli tepkiler geliştirebilmektir.

Danışmanın kullanabileceği üç tarz soru tipi vardır. Bunlar kapalı uçlu sorular, açık uçlu sorular ve yönlendirici sorulardır (Türkmen 2016: 75-78). Bu soru türleri danışanın durumuna, oturumun gerekliliğine ve sürecin ihtiyacına göre farklı zamanlarda kullanılabilmektedir. Bu soru türlerini şu şekilde açıklanmak mümkündür:

Kapalı Uçlu Sorular

Kapalı uçlu sorular danışmanlıkta çok fazla tercih edilmemektedir. Bu soru türü ile bir durumun varlığı ya da yokluğu ile ilgili bilgi almak için kullanılır. Konuşmanın devamlılığını kesintiye uğrattığı için çok gerekli olmadıkça tercih edilmemelidir (Nelson-Jones 2005). Kapalı uçlu sorular net cevaplar içerdiği için danışma sürecinin akışını bölüp sekteye uğratabilmektedir. Fakat kapalı uçlu sorular danışmanın kilit noktaları yakalayıp süreci yönlendirmesi için kullanılabilir. Kapalı uçlu soru örneklerine bakmak ne tür soruların danışma esnasında kullanılabileceğini anlamada yardımcı olacaktır.

"Akşam yemeğinde ne yedin?"

"O esnada kaygılı mı hissettin?"

"Duygularını kontrol edebildin mi?"

Açık Uçlu Sorular

Açık uçlu sorular psikolojik danışma da daha yoğun kullanılan soru türü olup "nasıl" ve "ne" soru kalıpları ile sorulan sorulardır. Bu sorulardan sonra danışanın tek bir kelime değil uzun anlatımlı cevaplar vermesi beklenir. Danışman tepkilerini bu cevaplara göre düzenler. Bu tür soruların cevabı içerisinde bilgi verme ya da duygu aktarımının ayrımı danışman tarafından yapılarak sürecin şekillendirilmesi için veriler toplanır (Türkmen 2016: 76).

Açık uçlu soru kalıbı olan "neden" danışma oturumlarında kullanılması tercih edilmez. Bunun temel sebebi danışanların genellikle yaşadıkları duyguların ve davranışlarının sebeplerini bulamamış olmasıdır. Danışanlar bu sebepleri aramak ve onların etkilerini görmek için danışmaya başlarlar. "Neden" soru kalıbı ise danışanları kendi içerisinde kısır bir döngüye girmelerine sebep olabilir. Ayrıca bu soru kalıbının tercih edilmemesinin bir diğer nedeni ise sorgulama ve yargılama duygusu hissettirmesidir. Danışanın güven ve rahatlık ihtiyacına zarar verme potansiyeli yüksektir.

Danışma oturumlarında kullanılan açık uçlu sorulara şu şekilde örnek verilebilir:

"Annenin nasıl davranmasını isterdin?"

“O olayı yaşadığımdaki duygularını tarif edebilir misin?”

“Bu ilişkinin nasıl başladığını anlatır mısın?”

Yönlendirici Sorular

Son soru türü olan yönlendirici sorular aslında açık uçlu soru türünün bir kolu olarak kabul edilir. Açık uçlu soru kalıbı olan “nasıl” aynı zamanda yönlendirici sorularda kullanılmaktadır. Yönlendirici sorular, danışmanın tıkandığı, konuyu ilerletemediği durumlarda devreye girer. Bu soru kalıpları ile danışman devam edemediği konudan yeni bir yol açarak süreci ilerletir. Aynı zamanda bu yönlendirici sorular üzerinde durulan konunun farklı boyutlarının anlaşılmasını sağlar (Türkmen 2016: 78). Bir konunun bütün boyutlarına ulaşmak için bu soru kalıbı kullanılacaksa konunun ya da sorunun danışmanın zihninde tüm boyutları ile hazır olması gerekir. Yönlendirici soru örnekleri şu şekildedir:

“Bahsettiğin problemi yaşadığında ne hissettin?”

“Biraz da kardeşinden bahseder misin?”

“Baban kardeşine ne tür kurallar koyuyor?”

Soru sorma becerisini kullanırken yapılması gereken ve yapılmaması gereken davranışlar aşağıda özetlenmiştir (Eryılmaz ve Mutlu 2016: Ankara):

Yapılması Uygun Olanlar:

- Soru sorarken ses tonunu ayarlamak
- Gerektiğinden fazla soru sormamak
- Soruları sorarken ben dilini kullanmak
- Zamanında ve yerinde soru sormak
- Danışanın ihtiyacına yönelik soru sormak
- Soru sorarken danışmanın probleminden uzaklaşmamak
- Danışanın içinde bulunduğu durumu anlamaya yönelik soru sormak

Yapılması Uygun Olmayanlar:

- Çok fazla ve sıklıkla açık uçlu soru sormak
- Soru sorarken yoğunluğu kapalı uçlu sorulara vermek
- Danışanın odak noktasını dağıtacak sorular sormak
- Danışanın kendini savunma ihtiyacı hissedeceği sorular sormak

- Danışanın probleminden uzak sorular sormak
- Çok sık soru sormak

Terapötik beceriler başlığı altında ele aldığımız ilk beceri olan soru sorma becerisi diğer terapötik becerilerin uygulanmasında temel etmendir. Bu bağlamda soru sorma becerisinin iyi anlaşılmasının bir sonraki becerileri anlama da istifadeli olacağı unutulmamalıdır. Soru sorma becerisinden sonraki terapötik beceri olarak "dinleme" başlığı ele alınacaktır.

2.4.3.2. Dinleme

Danışma sürecinde danışanı dinlemek bir sanattır. Günlük yaşamda da dinleme eyleme iletişimin temel unsurlarından biri olarak kabul edilir. Dinleme ile karşıdakinin düşüncelerini anlamak, onu duygularını hissetmek mümkündür. Bir iletişimin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesinin yolu iletişimin karşılıklı anlamaktan geçer ve iletişim esnasında karşı tarafı anlamak için dinleme unsurlarını iletişimin bir parçası haline getirmek gerekmektedir. Dinleme eylemi sadece psikolojik danışmanlıkta değil diğer meslek gruplarının da verimli bir şekilde devamlılığı için önem değerini korumaktadır (Egan 2011: 128-129).

Psikolojik danışmanlık sürecinde dinleme günlük diyaloglardaki dinleme işlevinden farklı unsurları içerisinde barındırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak danışma için kullanılan dinleme terimini etkin dinleme olarak ifade etmek dinlemenin danışmadaki önemi ve yeri açısından kayda değer bir adım olacaktır (Egan 2011: 128). Dinlemenin bir sanat olduğunu söylemiştik etkin dinlemenin anahtarı ise danışana dikkatini vermektir.

Psikolojik danışmanlık sürecinde danışanın öyküsünü, hayata bakış açısını, problemlerinin içeriğini ve bunları ifade ediş tarzlarını, danışanın konuşma esnasında zorlandığı kısımları, danışanın ses tonundaki değişimleri, cümle kuruş yapısını, çevresine ve kendisine karşı ne tür ifadeler kullandığını, dili kullanma becerisini etkin dinleme yoluyla öğrenilir ve danışmanlık sürecinin şekillenip planlanması bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilir. Psikolojik danışmada etkin dinleme danışanın sözlerini algılamanın da ötesinde cümle arasındakileri ve söylenmeyenleri dinleyebilmektir. Psikolojik danışmadaki dinlemeyi günlük dinlemeden ayıran nokta burasıdır (Eryılmaz, Mutlu 2016: 90).

Psikolojik danışmada dinlemeyi oluşturan üç temel unsur vardır (Eryılmaz, Mutlu 2016: 8). Bunlar danışanın fiziksel davranışları, danışanın konuşma içeriği ve danışmanın fiziksel davranışları olarak ifade edilebilir.

Danışanın Fiziksel Davranışları

Danışanın fiziksel davranışları altında gizli ipuçları yatmaktadır. Danışanın oturup kalkmasındaki davranışlarını gözlemleyerek danışma ortamında kendi güvende hissedip hissetmediği danışman tarafından gözlenebilir. Bunlar sözsüz dinleme sanatı olarak danışma süreçlerinde aktif olarak kullanılmaktadır (Türkmen 2016: 8). Bununla birlikte danışanın bir tik olup olmaması, stresli durumları ifade ettiği durumdaki jest ve mimikleri sözsüz iletişimin parçalarını oluşturmaktadır. Danışanın tekrarlayan davranışlarının olup olmadığı gözlenir ve bu davranışlardan kayda değer olanlar not alınarak danışmanın sonunda herhangi bir değişiklik olup olmadığı kontrol edilir.

Danışma Konuşma İçeriği

Danışma sürecindeki konuşmalar hem taşıdığı içeriksel bilgi hem de konuşulan konularda kelimelerin seçimi, ses tonundaki ve hızındaki değişim etkin dinleme sonucunda danışma seyrini etkilemektedir (Türkmen 2016: 8). Danışma esnasında danışana odaklanarak konuşulan içeriği problem bağlamında yönetme görevi danışmana aittir. Danışman, konuşma içeriğini etkin dinleme sonucunda danışmanın odağına alır ve onu anladığını hissettirerek etkili sorular sorar. Danışan danışmanın konuşmalarını bölmemesi gerekir fakat konudan sapma ya da farklı bir noktaya yönlendirme için konuşmanın bölünmesini gerektiren bir durum oluştuğunda danışman danışanın o esnadaki duygu yoğunluğunu, anlattığı konunun danışan için önemini iyi bir şekilde yorumlamalıdır. Bunun sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için dikkat kesilmiş etkin bir dinlemenin olması gerekmektedir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 111).

Danışmanın Fiziksel Davranışı

Danışma oturumlarında dinleyici rolü üstlenen danışmanın sözsüz davranışları danışana iletişim konusunda mesaj vermektedir. Danışmanın, oturumlardaki esas etik ilkesi danışanına karşı gösterdiği saygıdır. Danışanın oturumlarında dik oturması, göz teması kurması ve ellerini önünde hafifçe birleştirmesi etkin dinleme pozisyonu olarak gösterilmektedir. Fakat danışman bu maddeleri kural olarak uygulamaya çalıştığında danışanından ziyade kendini kontrole odaklanmakta ve içeriği kaçırabilmektedir (Türkmen 2016: 10). Dolayısıyla bahsedilen konuların tecrübe ile danışmanın kendi davranış kalıplarına dönüşmesi danışma sürecinin doğal şekilde ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Danışmandan, danışanına karşı saygı sınırlarını ve ortamın ciddiyetini koruyarak samimi ve etkin bir dinleme ortamı oluşturması beklenir.

Buraya kadar danışma sürecindeki dinleme unsurlarından bahsettik bunlar birlikte etkin dinlemeye zarar veren etmeler bulunmaktadır. Etkin dinleme süreç ve emek isteyen bir

olgu olmasından dolayı etkin dinlemeye kesintiye uğratan davranışlardan kaçınmak gerekir (Egan 2011, 129).

Dinlememe: Danışmanlar bazen yoğunluk ya da yorgunluk gibi sebeplerden dolayı zihinleri dağılabilir. Bu durumda dinler gibi görünürler ama içeriğe odaklanamazlar. Böyle bir durum karşısında danışan ile etkili bir iletişim kurulamayacağı için danışma sürecinin verimi düşer.

Kısmen dinleme: Dinelememenin bir alt boyutu kısmen dinlemedir. Danışmanların dikkatlerini vermeden yaptığı dinlemelerde danışmanlar konunun tüm boyutlarını anlayamazlar. Kısmen dinledikleri durumlarda konunun önemli unsurlarını kaçırmaları muhtemeldir.

Kayıt cihazı gibi dinleme: Danışmanların, diyaloğu sadece işitmeleri danışanlarını psikolojik, sosyal ve duygusal açıdan tahlil etmeden dinlemesi danışanlar tarafından olumsuz algılar oluşmasına sebep olur. Danışmanın dinleyip anladığına dair tepkiler vermesi ve durumu analiz edici geri dönütlerde bulunması beklenir.

Yanıtları içinden tekrarlama: Danışmanlık tecrübe ile beslenen bir alandır. Etkin danışmanlar dinleme esnasında zihinlerinde ne cevap vereceklerine dair çıkmazlar yaşamazlar. Etkin dinleme ile konunun ilerlemesi gereken seyri belirleyerek danışana kendi içlerindeki sorgulamaları yansıtmazlar.

Dinleme kusurları hakkında verilen bilgiler danışma sürecinde olmaması gerekenlerin resmini çizmektedir. Bununla birlikte en etkin dinleme yolu olan empatik dinleme danışmanların profesyonel ve sistematik danışma süreci yürütmelerinde kilit noktada bulunmaktadır (Egan 2011: 131).

Empatik Dinleme: Empatik dinleme özünde, gözlem, dikkat, odaklanma ve etkin dinleme yetileri vardır. Empatik dinleme danışanı anlama, hissetme üzerine inşa edilir ve danışanın içine girerek olayları onun gözünde görebilme becerisidir. Bu konuda Carl Rogers (1980) empatik dinlemenin öneminden bahsetmiş ve bunu etkili bir şekilde gerçekleştirebilenlerin azınlıkta olduğunu ifade etmiştir. Carl Rogers'ın empatik dinleme ile ilgili tanımı şu şekildedir (Rogers 1980: 142):

"Empatik dinleme, karşıdaki kişinin özel algısal dünyasına girmek ve orada tam anlamıyla rahat olabilmek demektir ve an be an bu kişinin içinde akan, değiştiği hissedilen anlamlara; korku, öfke, şefkat, karmaşa ya da yaşadığı duygu her ne ise ona duyarlı olmayı

içerir. Empatik dinleme, geçici olarak başkasının hayatını yaşamak, yargıda bulunmadan, duyarlılıkla bu hayatın içinde gezinmek anlamına gelir."

2.4.3.3. Tepki Verme

Dinleme becerisini takiben diğer bir terapötik beceri olan tepki verme gelmektedir. Tepki verme becerisi etkin ve empatik dinleme sonucunda danışma sürecinin seyrini belirlemeye yarar. Danışana verilen tepkiler ile danışma aşamaları şekillenir ve danışan amaçlanan sonuca doğru yönlendirilir.

Tepki vermenin diğer bir boyutu ise danışmanın, danışanı dinlerken verdiği tepkiler ile danışanı anladığını, onunla duygu ve düşünce bütünlüğü içerisinde olduğunu gösterir (Egan 2011: 159). Tepki vermenin üç boyutunu kavrayış, yöntem bilgisi ve girişkenlik olarak gruplandırmak mümkündür.

Kavrayış: Danışmanın danışanı tüm boyutları ile sarması ve danışanının anlattıklarını bütünleyici bir kavrayış ile görebilmelidir. Kavramadan yapılan bir empatik dinleme doğru tepki verilememesine sebep olmaktadır. Bu konuda Ickes, empati ve anlam bütünlüğü manasına gelen kavrayış arasındaki ilişkiyi açıklayan bir tanım yapmıştır (Ickes 1993: 588):

"Empatik açıdan doğru algılayanlar, başka insanların duygu ve düşüncelerini 'okumakta' sürekli başarılı kişilerdir. En ince düşünceli danışmanlar, en diplomatik memurlar, en etkin müzakereciler, seçilmeye en layık siyasetçiler, en verimli satış görevlileri, en başarılı öğretmenler ve en kavrayışlı terapistler bu kişilerin arasından çıkar."

Yöntem bilgisi: Danışmanın ne tür bir tepki gerekliliğinin sonucuna vardıktan sonra bunu nasıl yapacağı noktasında eksik yöntem bilgisine sahip olmaması danışanına istediği mesajı ulaştırmasına engel teşkil eder. Kavranılan ve anlaşılan durumun sözcüklere dökülmesi ile danışandan nitelikli geri dönütler alınır. Tepki verme yöntemlerinden bu başlık içerisinde bahsedilecektir.

Girişkenlik: Tepki verme becerisinin üçüncü boyutu olan girişkenlik, danışanı kavrama ve yöntem bilgisine sahip olma adımında sonraki uygulama basamağıdır. Özgüven sahibi ve ne yaptığını bilen danışmanlar danışanlarına karşı yöntem bilgilerini uygulamaktan çekinmezler (Egan, 2011: 162).

Tepki verme becerisinin üç boyutu yukarıdaki gibidir. Tepki vermede kullanılan üç içerik tepkisinden bahsederek yöntem bilgisine giriş yapılacaktır. Yöntem bilgilerini diğer bir

ifade ile devam ettirici tepkiler olarak da ifade edebiliriz. Danışmanlık sürecinin devamını sağlayan içerik tepki yöntemleri şu şekildedir (Türkmen 2016: 33).

Tasdikleme: Danışan anlatmaya devam ederken belli aralıklarla "hı hı, evet, anlıyorum" gibi konuşmayı bölmeden danışmanın diyaloğun içinde olduğunu gösteren ifadelerdir. Bu ifadeler, baş ile onaylama, danışanın verdiği duyguya göre mimik kullanma şeklinde sözsüz olarak da danışana yansıtılabilir.

Ayna (papağan) tepkisi: Tepki verme becerisi olarak ayna tepkiler danışanın söylediği cümleyi aynı şekilde tekrar etmektedir. Buradaki amaç tasdikleme tepkisi ile aynı olup "anlıyorum, dinliyorum" mesajını danışana ulaştırmaktır. Ayrıca danışanın doğru anlaşılıp anlaşılmadığını teyit edilme amacı da taşır. Bununla birlikte dikkat çeken, üzerinde durulması gereken bir nokta ise danışana buradaki konunun önem arz ettiğini hissettirmek anlamı da bu tepkinin amaçlarındandır.

Özü ifade etme: Bu tepki verme yönteminden kastedilen danışanın anlattıklarını aynı şekilde tekrar etmeden anlaşılan ifadeyi söylemektir. Danışanın doğru anlaşılıp anlaşılmadığı takip edilir. Bu sayede diyaloğun dinamizmi tutularak karşılıklı iletişimde bahsedilen konular tasdik edilerek ilerleme sağlanmış olur (Danish, D'Augelli ve Hauer, 1980).

Danışman kullandığı tepki verme yöntemsel beceriler ile danışana birtakım mesajlar ulaştırmayı hedefler. Danışman bir ayna göre görerek danışana duygu ve içerik yansıtmaları yapar. Danışanın kendini sorgulaması yeniden yorumlaması göremediği noktaların aydınlatılması bu iki yolla yapılabilmektedir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 95).

Duygu Yansıtması

Nelson-Jones (2012) danışmanların, danışanları ile bağ kurabilmenin yolunun danışanların duygularıyla, davranışlarıyla ve düşünceleriyle ile ilgili duygu yansıtmasının kullanılabileceğini söylemiştir. Duygu yansıtması, danışanların anlatırken sıkça kullandıkları ya da değindikleri konularda kendilerinin farkında olmadıkları duyguların danışman tarafından danışana iletilmesidir (Danish, D'Augelli ve Hauer, 1980).

Duygu yansıtma becerisinin iki aşaması vardır. Bunlardan ilki duyguların tanımlanması, ikincisi ise duyguların danışana yansıtmaktır (Nelson-Jones 2012). Duyguların tanımlanması aşamasında danışmanlardan danışanlardan aldıkları mesajların içerisinden duyguların analizini yaparlar. Danışmanların, danışanların ifadelerindeki duyguları anlamak için duyguları ifade

eden geniş sözcük dağarcığına sahip olması ve duyguların hangilerinin danışanın sorunu ile doğrudan ilişkisi olduğunu anlamaları gerekmektedir (Egan 2011).

Duygu yansıtma becerisinin ikinci aşamasında tespit edilen duygular danışana "öfkelisin, gerginsin, mutlusun, heyecanlısın" gibi direk duygu ifadesi ile iletilebilir ya da "diken üstünde oturuyorsun, mutluluktan uçuyorsun, onun senin hakkında yargıları olduğunu düşünüyorsun" gibi cümleler ile de iletilebilir (Egan 2011).

İçerik Yansıtma

İçerik yansıtması, adından da anlaşıldığı üzere danışana içeriğin özetlenerek ifade edilmesidir. Danışmanlar içeriği yansıtırken sadece sözlü ifadelere odaklanmazlar, sözsüz ifadelerde içeriğe dair danışmanın görebileceği içerik bilgisi taşır (Nelson-Jones 2016). Cormier ve Nuries (2003) içerik yansıtmanın işlevini şu şekilde açıklamıştır: Danışmanlar, danışana içeriği yansıtmadan önce kendi içlerinde cümlelerini netleştirmeleri gerektir daha sonra danışandan hem doğru anlaşıldığına hem de danışanın aydınlatılmasına fırsat vermek için danışana içerik özetlenerek yansıtılır. Bu noktada danışanın "evet, doğru söylüyorsunuz, ben de böyle düşünüyorum" ifadeleri içerik yansıtmasının tasdik edildiği anlamına gelir.

2.4.3.4. Cesaretlendirme

Danışanlara danışma oturumları hakkında olumlu geri bildirimlerde bulunmak danışmanın motivasyonunu arttırıcı bir etmendir (Eryılmaz, Mutlu 2016: 110). Cesaretlendirme danışanın güçlü yönlerinin, içindeki potansiyelinin ve ilerlemesinin ortaya konulmasıdır. Cesaretlendirme bir geri bildirim ifade ettiği için belli aralıklar danışanın ilerlemesinin gözlemlenmesi ve ilerlemenin kayda değer biçimde olması gerekmektedir (Cormier, Hackey 2008).

Cesaretlendirme danışanların ilerlemesi ve güçlü yönleri hakkında danışana olumlu geri dönüt vererek danışanın sorunların üstesinde gelmesinde ve danışma sürecinin başarılı sonuçlar vermesinde etkili bir beceridir. Bununla birlikte bazı danışanlar için cesaretlendirme potansiyelin ortaya çıkartılmasından farklı anlamlar taşır. Bazı danışmanlar danışmaya karşı isteksiz davranabilir ve değişime direnç gösterebilirler. Böyle durumlarda öncelik danışanın danışmaya olan yargısını ortadan kaldırmaya yönelik bir cesaretlendirme becerisine ihtiyaç duyulur. Bazı danışanlara ulaşabilmek için onların inşa ettiği duvarlardan geçiş yolları bulmak gerekir. İsteksiz ve direnç gösteren danışanlar, danışmanlar için zorlu bir süreç olarak görülebilmektedir (Egan 2011: 283). İsteksizlik ve direnç aynı anlama gelmemektedir. Bu iki kavramı şu şekilde açıklayabiliriz:

İsteksiz danışanlar, genellikle danışmaya ve değişime karşı kuşku ile yaklaşırlar. Kendilerini tam anlamıyla açmazlar, güvenli bölgeleri içinde kalmayı tercih ederler ve asıl önceliklerini ifade etmekten kaçınırlar. Gerçekçi olmayan hedefler koyarak değişimin mümkün olmadığını iddia ederler. İsteksiz danışanlar kuşkularını dile getirmedikleri için aşırı iyimser ve samimi davranabilirler (Egan 2011: 277).

Direnç gösteren danışanlar, zorlandıklarını ya da baskı altında olduğunu hissederler. Direnç göstermek danışanın karşı koyma tepkisidir. Örneğin aile danışmanlığı ya da evlilik terapisine zorla getirilen eşlerde bu direnç ile karşılaşılabilir. Bu tür danışanlar danışmayı sabote etmeye çalışır, danışman ile iş birliğine yanaşmazlar, danışama oturumlarını erken bitirme eğiliminde olurlar. Direnç gösteren danışanlar kendi güçlerini başkası ile paylaşmaya hazır değildir (Brodsky 2005).

Yukarıda bahsedilen türdeki zor danışanlar ile çalışmak danışmanların motivasyonunu düşürebilmekte ve cesaretleri kırılmaktadır. Danışmanlar kendi içlerinden olumsuz yargılara kapılarak hem kendilerine hem de danışana fayda sağlamayan davranışlar sergileyebilir. Bu konunun üstesinden gelebilmek için danışmanlar aşağıdaki tavsiyeleri uygulayabilirler (Brodsky 2005):

- Danışmanlarından isteksiz olduğu ve direnç gösterdiği noktaların varlığını keşfetmeli
- Danışanların gösterdiği az miktardaki isteksizlik ve direnç hoş görülmelidir.
- İsteksizliğin altında çekinme ve kaçınma davranışları olabilir, bunu görmeye çalışılmalıdır.
- Her danışman herkes ile danışma süreci yürütemeyebilir bu konuda esnek ve gerçekçi olunmalıdır.
- Danışan ile dürüst ve samimi bir ilişki kurulmalıdır. Danışana karşı soru işaretleri ve yargılar ile sürecin ilerlemesi sağlıklı değildir.
- Danışanların direnç noktalarını kırmak için teşvik edici olunmalıdır.

2.4.3.5. Sorgulama

Problemler anlam bütünlüğünün bozulmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bireylerin anlam bütünlüğündeki kopuşlar, içinde yaşadıkları fakat farkında olmadıkları çelişkilerin duygu, düşünce ve davranışlarla günlük yaşamda kendini gösterir. Danışanlar

terapötik süreçte en büyük faydayı konuyla ilgili istifadeli, iyileştirici ve kendi gerçekleriyle uyumlu görüşleriyle yaşadıkları çelişkileri gördüklerinde sağlarlar (Martin 1994: 53-54).

Sorgulama, danışanın gerçeği kendi farkındalığını kazanarak geleceğe yönelik değişimlerin ve gelişimin önünü açmayı hedeflemektedir. Bu sayede danışan kendi davranışlarının ve duygularının hangi noktalarda tıkandığını görür. Aslında gerçeğin itiraf edilemeyen ve savunma mekanizmaları tarafından arka plana atılan tüm çelişkiler etkili danışama süreci esnasında sorgulama becerisi ile gün yüzüne çıkartılır. Danışan sorgulama yoluyla kendi içinde kilitli kapılarını açtığı bir yolculuğa çıkar. Bu sayede keşfedemediği veya kullanamadığı potansiyellerine ulaşır. Onların ne tür çelişkili düşünceler altında kaldığını öğrenir ve onları günlük hayatına eklemek için adımlar atar. Sorgulama becerisinin danışan üzerinde etkin kullanımı ile danışanın dünyaya ve hayata bakışı değişir, daha önce farkında olmadan inandığı yargıların gerçekle olan çelişkisi danışana gösterilerek zihinsel dönüşümler gerçekleştirilir. Danışan bunu başarabildiği ölçüde hayata karşı güçlü ve pozitif bir yerde durur. Sorgulama becerisini cesurca uygulayan danışanlar, bunu sadece danışma oturumlarında bırakmaz, hayatın içerisine yerleştirir (Egan 2011: 2015).

Danışanların davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını değiştirmelerinin kör noktası olan sorgulamanın çok sayıda yöntemi vardır. Biz burada bilgi paylaşımı, danışmanın kendinden bahsetmesi, öneride bulunma, saklı mesajı bulma ve yüzleştirme maddelerini ele alacağız.

Bilgi paylaşımı; ile danışanlar bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunlarına dair yeni bakış açıları kazanırlar. Yeni bir bilgi ile olayların boyutu değişir çünkü insanlar sadece bilgileri penceresinden değerlendirme yapıp yargıya ulaşırlar. Bilgi sahibi olmadıkları bir konuda danışanları aydınlatmak çelişkilerine dair çözüm yolu sunabilir (Egan 2011: 251).

Danışmanın kendinden bahsetmesi; danışanın kendisini daha rahat hissetmesini sağlamaktadır. Karşılıklı paylaşımın olması danışanın danışma sürecine olan bağlılığını arttırır. Danışmanın duygu, düşünce ve yaşantısından kesitler paylaşması danışma sürecinin doğal bir parçası olarak kabul edilir (Peterson 2002). Danışmanın duruşu, mimikleri, tepkileri olduğu kadar kendisini açtığı ölçüde danışana kendi kişisel özellikleri hakkında bilgi verir (Claiborne, Strong 1982: 173). Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus ise danışmanın kendisini ne kadar açacağı ve sınırının ne olması gerektiğidir. Danışman danışan ilişkisinde özel hayat mahremiyeti olması ve danışmanın profesyonelliğine zarar verecek düzeyde ilişkiyi farklı boyutlara taşımaması gerekir. Danışma oturumlarının sohbet ortamına dönüşerek amacından

şaşması danışanın terapötik sürecinin dağılmasına sebep olur. Dolayısıyla örnek niteliğinde samimiyetini arttıracak şekilde danışmanlar danışana kendi hayatlarından bahsedebilirler (Burkard vd. 2006; Kim vd. 2003).

Öneride bulunma; sınırının çok iyi anlaşılması gereken bir sorgulama becerisidir. Bireyle psikolojik danışmada danışana emir cümleleri kullanmak ya da kendisine ne yapacağını söylemek doğru bir adım değildir. Psikolojik danışmanlığın en temel amacı danışanın kendi içindeki varlığını görmesi, potansiyelini keşfetmesi ve etkin kararlar alarak hayatını sürdürebilmesidir. Bu amaca müdahalede bulunacak şekilde danışana yapacaklarını söylemek danışmanın başarılı bir şekilde sonlanmasının önüne geçmektedir. Fakat bu danışana herhangi bir tavsiye ya da öneride bulunulmayacağı anlamına gelmez. Danışanlara örnek olabilecek ve seçme özgürlüklerine zarar vermeden opsiyonlar sunulması danışanın farklı olasılıkları sorgulamasına fırsat vermektedir (Cummings 2000).

Saklı mesajı bulma; yoluyla danışana farkında olmadığı gerçekler gün yüzüne çıkartılabilir. Bu sorgulama becerisinin etkin bir şekilde kullanılması danışmanın tecrübesi ve terapötik becerileri doğru ve işlevsel bir şekilde kullanması ile doğru orantılıdır. Danışanın anlattıkları, mimikleri, ses tonu, davranışlarındaki değişimler aslında danışandan gizli mesajlar taşır. Danışanın bir konudan bahsederken sesinin titremesi ya da bir kişiyi anlatırken duraksamaya başlaması, bir konudan bahsederken seçtiği kelimelerin enerjisi danışan hakkında gizli bilgilerin anahtarıdır. Bunları danışana açık uçlu sorular ile iletmek danışanın sorgulamasına yeni bir bakış açısı kazanmasına yardımcı olur (Egan 2011).

Yüzleştirme; ile psikolojik danışman, psikolojik danışma sürecinde empati ilkesinden yola çıkarak danışanın tutarsızlıklarını ortaya çıkarttığı sorgulama becerisidir (Voltan-Acar 2008). Yüzleştirme hassas yönü ağır basan bir yöntem olmasından dolayı danışmanların güven ortamı oluşturmadan ve danışman ile kuvvetli bir bağ kurulmadan uygulanması danışanın kendini açmasını ve danışmaya devam etmesini zorlaştırır (Corey, Corey 2003). Danışanın kendini yargılanıyor gibi hissetmesi ve hazır olmadan kendi tutarsızlıkları ile yüzleştirilmesi danışmanda savunma mekanizmalarını devreye geçirerek danışma amacından uzaklaştırır. Bununla birlikte zaman içerisinde danışanın kendi çelişkilerini bulmasına yardımcı olmak yüzleştirmede etkili sonuçların doğmasını sağlayacaktır. Danışan tutarsızlıklarını fark etmesi ve onları doğru şekilde yorumlaması ile kendi içinde birtakım dönüşümleri gerçekleştirir. Bu sayede danışan duygu, düşünce ve davranışlarında daha dengeli ve tutarlı bir yol izler.

Sorgulama becerilerinin temelinde yatan keşfedip değişime yönelme fikri psikolojik danışma süreçlerinin nüans noktası olarak kabul edilebilir. Fakat sorgulama becerisini hayata geçirmek için danışanın buna hazır olması ve aradaki güven ilişkisinin sağlam bir şekilde kurulması ön şart olarak kabul edilmelidir.

2.4.3.6. Özetleme

Özetleme becerisi, oturumlar ilerledikçe belli aralıklarla danışman tarafından kullanılabilir. Özetleme ile duygu ve içerik yansıtma becerileri kullanılırken aynı zamanda konuları toparlama, dağılan başlıkları gruplandırma ve danışanın anlattıkları arasında kaybolmasının önüne geçilme gibi hedefler gerçekleştirilir. Özetleme becerisini etkin bir şekilde uygulayabilmek için odaklanma, önemli başlıkları tespit etme çalışmaları yapılarak danışmana can alıcı noktaların altı çizilir (Eryılmaz, Mutlu-Süral 2014).

Psikolojik danışmada özetleme becerisinin kullanılmasının belli amaçları vardır. Bunlar içerisinde danışana dinlenildiğini ve ilgilenildiğini hissettirmek, diyalog ortamının canlılığını ve verimliliğini korumak, danışanın doğru anlaşılıp anlaşılmadığını görmek, danışanın danışmanın ne düşündüğünü öğrenmesine izin vermek, danışanın odaklanmasını arttırmak, konunun seyrini danışmanın istediği doğrultuda devam ettirmek, danışanın hatırlamadığı başlıkları hatırlatmak, danışanı sonlandırma oturumuna hazırlamak olarak sıralanabilir (Voltan-Acar 2008). Özetleme becerisi kullanıldığı zamana ve içinde bulunulduğu aşamaya göre faklı amaçlara hizmet için kullanılabilir. Burada danışmandan olayın gidişatına göre özetleme becerisine ihtiyaç duyduğu anları tespit etmesi beklenir.

Özetleme becerisini kullanırken yapılması gerekenler şu şekildedir:

- Danışanı etkin bir şekilde dinlemek ve kilit noktalara odaklanmak,
- Özetleme yapmadan önce danışanın sözlü ve sözsüz tüm tepkilerini toplamak ve değerlendirmek,
- Danışanın üzerinde yoğun durduğu ve onayladığı konular üzerinden duygu, düşünce ve davranışı yansıtan özetlemeler yapmak,
- Özetleme yaparken danışanı tüm boyutları ile almak,
- Danışanın odağı kaydığı zamanlarda özetleme yaparak doğru noktaya geri getirmek,
- Oturuma başlarken bir önceki oturumun özetini yaparak başlamak,
- Oturumların sonunda o oturuma ve gelinen noktaya dair özetleme yapmak,

- Danışana özetleme yaptırıldığı durumda eklemeler yaparak danışanın özetlemelerini revize etmek.

Psikolojik danışma ortamlarında uygulanan özetleme becerisi tamamen danışmanın sorumluğundadır. Danışandan özetleme yapması istenmesi durumunda da son olarak danışan yapılan özeti toparlamalı ve danışanın istenilen noktaya gelmesini sağlayacak eklemeler yapmalıdır.

2.4.4. Terapötik Koşullar

Terapötik becerilerden en üst düzeyde istifade edilebilmesi ve danışma sürecinin başarıya ulaşabilmesi için psikolojik danışmanlığın gerçekleştirildiği ortam ve koşulların önemi oldukça fazladır. Psikolojik danışma sürecinde terapötik koşulların yer alması danışanların kendilerini daha profesyonel bir ortamda, güven, ciddiyet ve samimi duygular içerisinde hissetmesini sağlamaktadır (Cormier, Cormier 1991).

Terapötik koşulların sağlanması danışanları daha fazla sürecin içerisine dahil ederek danışanların sorumluluk almasını sağlamaktadır (Cocoran, Strong ve Yolder 1995). Anlaşıldığı üzere psikolojik danışma becerilerinin etkili sonuçlar vermesinin terapötik koşulların oluşturulmasından ve danışma sürecinde devamlılığının sağlanmasından geçmektedir. Bu başlık altında bahsedeceğimiz terapötik koşulları şu şekildedir:

1. Somutluk
2. Saydamlık
3. Etkileşimin Şuanlığı
4. Saygı

Somutluk

Psikolojik danışma sürecinin daha anlaşılır ve net olabilmesi için danışanın anlattıklarının soyut anlamda kalmaması aksine somut, görülebilen örneklere dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu şekilde danışan ve danışman arasında iletişim ve doğru anlaşılmamadan kaynaklı sorunlar en aza indirilerek danışmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi sağlanır (Voltan-Acar 2008).

Terapötik becerilerden özellikle yüzleştirme ve soru sorma becerilerini kullanırken somutlaştırmaya duyulan ihtiyaç artmaktadır. Danışman kendini açıklarken ve sorular sorarken somut örnekler üzerinden, hayatın içerisinden sorular sormalıdır. Aynı şekilde danışanın anlattıklarını dinlerken danışandan örnekler vermesini isteyerek olayı somutlaştırarak devam

etmesi danışma becerileri kapsamında önemli yer tutmaktadır. Aynı zamanda somutlaştırma ile danışanlar olayların resmini daha net görebilmekte ve fark edemedikleri noktalar gün yüzüne çıkmaktadır. Böyle durumlar karşısında sorgulama becerisi de devreye girmektedir.

Saydamlık

Saydamlık ilkesi sayesinde güvenli ve samimi bir psikolojik danışma ortamının oluşturulması hedeflenir. Saydamlığın sağlanabilmesi için temelde olması gereken iki temel prensip içtenlik ve dürüstlüktür (Cormier, Cormier 1991).

İçtenlik danışmanın danışanını kabul etmesi ve kendi kaygılarını kenara koyarak sadece danışanına yönelmesi anlamına gelmektedir (Raskin, Rogers 2005). Dürüstlük kavramından kastedilen ise danışmanın kendi gerçeklerinin farkında olması, kendini tanıması gerekli durumlarda bunları ifade etmekten kaçınmamasıdır. Bu durum danışanın kendi gerçeklerini danışana dayatması olarak algılanmamalıdır. Danışana karşı gizli bir kimlik oluşturmadan olduğu gibi kendini ortaya koyması anlamına gelmektedir (Corey 1991). İçtenlik ve dürüstlük prensipleri içerisinde oluşturulan danışmanlık oturumlarında danışanla tüm süreç en başta konuşulmalıdır.

Etkileşimin Şuanlığı

Bu başlık altında ele alınan konu danışman ve danışan arasındaki etkileşimin 'şimdi ve buradanlığı' olarak değerlendirilmektedir (Voltan-Acar 2008). Danışman ve danışan içimde bulundukları ana odaklanmalı, fiziksel ve zihinsel olarak olayın içerisinde bulunmalıdır. Bu koşulun gerçekleşebilmesi için danışmanın ilk oturuma başlarken danışma koşullarını açıklaması, danışma sürecinin netlik kazanmasını sağlayacak ve danışanın zihnindeki danışma süreci ile ilgili soruları ortadan kaldıracaktır.

Danışma oturumlarının haftalık olarak düzenli bir şekilde takip edileceği, bir oturumun yaklaşık 40-50 dakika arasında süreceği danışana ilk oturumda açıklanmalıdır. Danışma esnasında kimsenin duymayacağından emin olunan bir ortamın seçilmesi bununla birlikte göz yorup kafa karışıklığına yer vermeyecek şekilde sade ama sıcak bir şekilde bir odanın hazırlanması etkileşimi o ana hazırlamaya yardımcı olmaktadır. Danışma oturumları etrafı cam olan ve danışanın camdan görülebildiği bir açıda olmaması gerekmektedir. Danışanın kendini o an içerisinde var olarak hissedebilmesi için dış etkenlerden uzaklaşmalı ve mahremiyetten emin olması danışma oturumlarının sağlıklı ilerlemesinin ön şartı olarak kabul edilir.

Danışan ve danışman arasındaki etkileşimi etkin kılmanın bir diğer yolu ise danışan ve danışmanın oturma biçimleridir. Danışmanın yüksek bir masa arkasından iletişim kurması tavsiye edilmez. Bunun bir sebebi ise danışman ile danışan arasına statü farkı oluşması ve danışanın doğal ilişkiye geçmesini zorlaştırmasıdır. Masa arkasından konuşmak samimi ilişki kurulmasında süreci zorlaştırıcı etkiye sahiptir. Bir diğer sebep olarak danışman danışanını bütün halinde göremez, danışanının mimiklerini, el kol hareketlerini sınırlı olarak gözlemleyebilir ve bu durum danışma ortamlarında tercih edilmez. Danışman ve danışanın ortalarına bir sehpa koyarak karşılıklı oturması ya da aralarına 60 derecelik bir açı koyması tercih edilir. Bu koşullar etrafında şekillenen danışma ortamlarında danışanlar kendilerini dışarıdaki hayatlarından soyutlayarak güvende ve var olduklarını hissettikleri ortamda etkileşimin şimdi ve buradanlığına odaklanabilirler (Eryılmaz, Mutlu 2016).

Saygı

Saygı tüm insan ilişkilerinin özünü oluşturan bir parça olmakla birlikte psikolojik danışmanlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Psikolojik danışmada danışmanların, danışanlarını oldukları gibi kabul etmesi, onları bir birey olarak görmesi danışmanlığın ön koşuludur (Mc. Whirter, Voltan-Acar 2000). Psikolojik danışmanların danışanlarını koşulsuz kabul edebilmesinin şartı onları duyguları, düşünceleri ve davranışları ile yargılamadan saygı duymalarından geçer (Nelson-Jones 2005). Bu saygı ikliminde danışmanları danışanlarını koşulsuz kabul ettiklerini ve orada danışanları için bulunduklarını hissettirmelidir. Aksi taktirde terapötik ilişki kurulamaz ve psikolojik danışma sürecinin başarı ile devam ettirilmesi güçleşir. Danışmanların kendi düşünce, duygu ve inançlarının terapötik ilişki içerisinde yer almaması gerekir. Psikolojik danışmanın özelliklerinden bahsettiğimiz başlıkta danışmanın özellikleri arasında danışanları yargılamadan kabul etmesi üzerinde durulmuştur. Psikolojik danışmanların bu özelliklerini geliştirerek saygı ortamını danışma oturumlarına dahil etmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK İLİŞKİSİ

3.1. MANEVİ DANIŞMANLIĞIN PSİKOLOJİ İLE İLİŞKİSİ

Manevi danışmanlık teriminin parçası olan danışmanlık kavramı psikolojinin uygulama alanı olması yönüyle manevi danışmanlık ve psikoloji hem içerik hem de yöntem bağlamında birbirleri ile ilişki içerisindedir. Bununla birlikte maneviyatın kavramsal kökeni olan din ise tarihsel süreçte psikoloji ile içli dışlı bir seyir izlemiştir. İnsanların yaşadıkları problem ve hastalıklarda din tarih boyunca çözüm yolunun bir parçası olmuştur (Gürsu 2022: 32).

Müslüman alimlerin yaptıkları çalışmalara baktığımızda psikolojik alanında yaptıkları katkılar karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda İbn Hazm, Gazali, Kindi, İbn Sina, Farabi, Ebu Zeyd el-Belhi gibi alimleri zikretmek mümkündür. Ebu Zeyd el-Belhi'nin hastalıkları ruhsal ve bedensel olarak ikiye ayırarak bedensel hastalıkların kaynağı olarak psikolojik belirtileri göstermesi ve kaygı, depresyon, öfke gibi başlıklara dair tedavi tavsiyesinde bulunması psikoloji alanında kayda değer bir anlam ifade etmektedir (Gürsu 2016).

Modern zamana geldiğimizde ise dini kurum ve kişiler ruhsal tedavilerde seküler bakış açısının sonucunda ortaya çıkan algının etkisinde kalmıştır. Dini kurumlar devre dışına itilerek psikoloji uzmanları görevi sahiplenmiştir. Fakat modern zamanda da insanların manevi arayışları ve ihtiyaçlarının devam etmesi dini kişi ve kurumlara yeni anlamlar yüklemiştir. Psikoloji uzmanlarının dini boyut ve içerikten uzak olmaları bireylerin sorunlarında bazı kısımların eksik kalması sonucunu doğurmuştur. Sonuç olarak modern zamanın ihtiyacı olarak ortaya çıkan manevi danışmanlık meslek dalı haline gelmiştir (Ağılkaya 2020: 58-59).

Bahsedildiği üzere manevi danışmanlık psikoloji ile ilişkili olmakla birlikte birbirinden ayrışan ve benzeyen yönleri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu iki alanın birbirini tamamladığını ve birbirlerinin eksikleri üzerinden bir oluşuma gittiklerini görmek mümkündür. Bu bağlamda manevi danışmanlık ve psikoloji alanındaki benzerlikleri şu şekilde belirtebiliriz (Gürsu 2022: 33-34):

- Manevi danışmanlık uygulama ve yapısı itibariyle terapötik özellik taşımaktadır.
- Psikolojik danışmanlıktaki gelişmeler manevi danışmanlığın ortaya çıkışında etken olmuştur. Psikolojik danışmanlığın insana yaklaşımı ve ruhsal iyileştirme yöntemleri manevi danışmanlığın da kapsamına girmektedir.
- Manevi danışmanlıktaki pişmanlık, günahlardan affedilme, tövbe gibi noktalar psikoterapideki katarsis (içini boşaltarak rahatlama) etkisi oluşturmaktadır.

- Hem manevi danışmanlık hem de psikolojik danışmanlığın merkezinde danışan yer almaktadır. Danışan, özel, değerli, saygı duyulan bir bakış açısı hakimdir.
- Her iki yaklaşımda da danışmanın kendi anlatmasında özgür olması esas alınır. Danışan yargılanmadan içindekileri anlatabileceği bir rahatlığa sahiptir.
- Psikolojik danışmanlık ve manevi danışmanlığın her ikisi de danışanın ruhsal iyi oluşunu, kendini daha iyi hissetmesini ve kendini gerçekleştirmesini sağlamayı hedefler.

Yukarıda bahsedilen benzerlikler ile birlikte manevi danışmanlık ve psikolojik danışmanlığın birbirinden ayrıldığı noktalar da vardır. Bu ayrılığın temelinde ise psikolojik danışmanlığın manevi değerleri göz ardı etmesi gelmektedir. Danışmanlığa duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmakla birlikte bireylerin manevi yönden yaşadıkları sıkıntılar da daha fazla gündem olmaktadır. Bu durumda manevi danışmanlık kendi yöntem ve içeriğini geliştirmeye devam etmektedir. Manevi danışmanlığı psikolojik danışmanlıktan ayıran temel noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Manevi danışmanlıkta konular daha çok nihai anlama yönelik bir akışı takip eder.
- Psikolojik danışmanlık bireylerin sorunlarını psikolojik unsurların aracılığı ile anlamlandırmaya çalışırken manevi danışmanlık ise manevi boşlukların, çatışmaların, arayışların da problemin kökeninde olabileceğini göz ardı etmez.
- Manevi danışmanlıkta bireylerin dini anlamdaki varoluşsal sorunları ele alınırken psikolojik danışmanlık bu alana girmekten uzak durmaktadır.
- Manevi danışmanlıkta dini ve manevi unsurlar danışmanlık sürecinin bir parçasıdır. Dini kavramlara, yorumlara ve uygulamalara dair içerikler bu sürecin bir parçasıdır. Fakat psikolojik danışmanlık dini öğeleri danışma sürecinde yer vermemektedir. Dini kavramlar danışmanlık sürecinde anlamsal bir yere sahip değildir.
- Manevi danışmanlık dini inanışların ve unsurların iyileştirici yönlerinin neler olduğu ile birlikte olumsuz etkilerinin kaynaklarına yönelik çalışmalar yapar. Danışanın dindarlık boyutunun hangi sonuçlara ve hangi ölçüde etkisi olduğu hakkında yorum yapar. Danışman dinin bireye taalluk eden noktalarında süreç merkezli bir değerlendirme yaparak bireysel gelişim planları oluşturur. Psikolojik danışmanlık dini/manevi yönelimlerin bireydeki sonuçlarını derinden bir tahlile girmez ve onu anlamlandırmak için herhangi bir çalışmada bulunmaz.

Bahsedilen noktalar ile manevi danışmanlığın psikolojik danışmanlık ile ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Manevi danışmanlık psikolojinin birikimi ve yöntemini kullanarak kendi ihtiyaç ve yöntemlerini oluşturarak uzmanlık dalı haline dönüşmektedir.

3.2. MANEVİ DANIŞMANLIK BECERİLERİ

Manevi danışmanlık sürecinin gerçekleştirilmesi için danışmanlık oturumlarının planlanması gerekmektedir. Fakat manevi danışmanlıkta danışanın sorunu ile birlikte bilmemiz gereken danışanın manevi durumudur. Bu sebeple danışma oturumlarına başlamadan önce danışanın manevi anlamda bulunduğu yeri anlamak için sorular sorulur. Bu sorulardan amaç manevi danışmanlık teknik, uygulama ve aşamaların etkili bir şekilde planlanmasını sağlamaktır (Gürsu 2022: 57). Danışmanlık sürecini başlatmadan önce yapılan bu değerlendirmede amaç ele alınan noktalar ile ilgili hemen adım atmak için değildir. Bu aşamada edinilen bilgiler danışman ile ilgili genel resmin çerçevesinin çizilmesinde ve bu çerçeve içindeki sürecin planlanması doğrultusunda kullanılır. Bu noktada danışmanın yaşadığı problemin maneviyat ile ilişkisinin durumu değerlendirilir.

Danışmanın manevi durumu hakkında bilgi almak için danışmana birtakım sorular sorulur (Koenig 2018). Buna göre öncelikle danışmanın dini veya manevi yöneliminin olup olmadığı sorulur. Şayet danışman olmadığını ifade ederse bu konuda danışmanın daha önceden dini veya manevi bir ilgisinin olup olmadığı sorularak danışmanın manevi yöneliminde bir noktanın olup olmadığı tespit edilir. Bu soruya da danışman maneviyat ile ilgili daha önceden bir bağının olmadığını ifade ederse bu durumda danışmana manevi danışmanlık yönünden yaklaşmak sağlıklı görünmemektedir (Koenig 2018). Eğer danışman dini ve manevi anlamda bir bağının olduğunu dile getirirse bu durumda danışanın dini – manevi noktada nerde durduğu genel hatları ile anlaşılmaya çalışılır. Din ve maneviyat kavramlarının danışanın hayatında ne kadar yer edindiğine dair sorular sorularak danışanın sorunları ile ilgili bağına dair yorum yapılır. Danışanın yaşadığı sorunla ilgili bir bağ kurup kurmadığı anlaşılarak danışanın dini ve maneviyatı nereye konumlandırdığı üzerine çıkarımlar yapılır. Dini ve manevi yönelimi olan danışanlarda dini motivasyonun kaynağını ve dindarlık boyutunu görebilmek adına danışana dini bir gruba üye olup olmadığı, ailesinin dini yaşantısı, dini faaliyetlere katılma oranları sorulur (Gürsu 2022: 60-61). Edinilen bu bilgiler danışma sürecinde yol gösterici ilkeler olur. Bu konuda Pargament (2008: 211) ise ilk manevi değerlendirmeyi yapmak için yol gösterici maddeleri şu şekilde sıralamıştır:

- Danışma sürecinde maneviyatın konumunun belirlenmesi: danışmana kendisini dini anlamda nasıl bir kişi olarak gördüğü sorulur.
- Danışanın dini bağının netleştirilmesi: Dini anlamda mensubu bulunduğu mezhep ve cemaatlerin neler olduğu öğrenilir.
- Yaşanılan sorunun dini – manevi anlamda bir etkisi olup olmadığının öğrenilmesi: Danışanın yaşadığı sorunun onun dini – manevi anlamda farklı hissetmesine sebep olup olmadığı, olduysa bunun ne gibi etkileri olduğu danışana sorulur.
- Yaşanılan bu sorunun çözümünde dini – manevi yöneliminin etkisi: Danışanın probleminde kullandığı başa çıkmada dinin – maneviyatın bir etkisi olup olmadığı olduysa bu etkinin boyutları ve yönünü görmeye yönelik sorular ile yol çıkarımlarda bulunulur.

3.2.1. Manevi Danışmanlık Aşamalarının Başlatılması

Manevi Danışmanlık sürecini başlatmak için yapılan ilk manevi değerlendirmeden sonra danışanın dini – manevi yönelimine uygun olarak danışana verilecek dini – manevi kavramlar ve içerik düzeyi belirlenir. Danışanın ihtiyacı ve algılayabileceği şekilde dini öğeler danışma sürecinin içerisine dahil edilir.

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz danışmanlık aşamalarına geçilir, danışanın ihtiyacına ve problemin türüne şekillenebilen danışma aşamaları olmakla birlikte genelde üç aşamalı danışmanlık aşamasından yola çıkılarak kapsayıcı bir danışmanlık süreci planlanır. Bahsetmiş olduğumuz danışma aşamalarının kendi içinde alt başlıkları ve danışanın özelliklerine bağlı olarak danışma aşamalarında geçirilen sürelerde değişiklikler olabilir. Manevi danışmanlık yaparken psikolojik danışmanlıktan farklı olarak danışma sürecinde elde edilen bulgularda dini – manevi yönelimin etkisi sürece dahil edilir. Yaşanılan sorunun dini – manevi yönelime etkisi ve dini – manevi yaklaşımın sorunun üzerindeki etkisi görülmeye çalışılır (Gürsu 2018: 62).

Danışma aşamalarına ilk olarak öykü alma (anamnez) ile başlanır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus ise anamnez alma sırasında danışanın ailesinin ve çocukluğundaki dini yaşantının hayatındaki etkisi görülmeye çalışılır. Danışman bu bilgiyi dini – manevi boyutta gelinen değişimi görebilmek için diğer oturumların planlamasında kullanır.

Manevi danışmanlık sürecinde gerçekleştirilen ilk oturumda danışan ile bağ kurulur. Bu bağı kurarken danışanın dini – manevi anlamdaki durumu her ne olursa olsun yargılanmayacağını bilmesi ve hissetmesi önemli bir noktadır. Danışmanın kendi dini yaklaşımın danışma sürecinde belirleyici bir etkisinin olmayacağı danışan tarafından kabul edilmelidir (Pargament 2007).

3.2.2. Manevi Danışmanlık Sürecinin Temel Hususları

Manevi danışmanlık seanslardan oluşan ve süreç ile şekillenen bir danışan danışman etkileşimidir. Manevi danışmanlık içerisinde dini – manevi öğeleri barındıran bir psikolojik danışmanlık süreci olarak görülebilir. Bu noktada öne çıkan nokta ise dini – manevi öğelerin danışmanlık sürecine nasıl ve ne ölçüde dahil edileceğidir.

Manevi danışmanlık yaparken kullanılacak psikolojik danışma becerileri manevi danışmanlık öğelerinin nasıl şekilleneceğini göstermektedir. Danışma sürecinde henüz danışanın hazır olmadığı dini sorumluluklardan bahsetmemek, dinin cezalandırıcı boyutu ile danışana yaklaşımda bulunmak, dini görevlerini yerine getirip getirmemesi ile ilgili yargıda bulunmak danışanın kendini kapatmasına yol açacak etmenlerdir (Koenig 2018).

Manevi danışman, danışanı ile kurduğu ilişkide kendisinin rolünü ve amacını önceden belirlemelidir. Danışmanın, danışana olan yaklaşımı danışma sürecinin en temel unsurlarındandır. Danışman, manevi danışmanlık sürecini bir irşat ve tebliğ olarak görüp danışanı inandığı yola çağırma aracı olarak görmesi danışmanlık sürecinin asıl amacından çıkmasına sonuç verir (Gürsu 2022). Danışmanlıktaki asıl amaç danışanın kendini, sorununu, sorununun kaynağını görebilmesi buna yönelik içsel bir motivasyon geliştirerek kendini gerçekleştirme sürecine girebilmesidir. Manevi danışmanlıkta tebliğ ve irşat asıl amaç olmayıp örtük unsur olarak danışmanlık sürecine dahil edilir (Pargament 2007).

Manevi danışmanlık aşamaları boyunca kullanılacak dini – manevi unsurlar danışana verilmek istenen mesajı barındırmalıdır (Gürsu 2022). Bu noktada dini anlamda kullanılacak olan dil büyük önem arz etmektedir. Dinin sadece amaca ulaşmak için belirli ibadet ve görevlerden oluştuğu değil dinin bireylerin dünyaya dair anlam kazanmasının bir aracı olduğu danışmana verilmek istenen mesajlardandır. Bu noktada dini unsurlardan olan ayetler, hadisler, sahabe hayatları, dini kıssalar, dinin insana değer verdiğini gösteren örnekler ihtiyaca göre danışma sürecine dahil edilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Maneviyat kavramı, yapısı itibariyle soyut bir anlam taşımaktadır. Maneviyat dediğimizde en sade haliyle insanın dinin içerisinden ya da dinden bağımsız olarak kutsal ile olan ilişkisini kastetmiş oluruz. Duyguların üzerine inşa edilen bir alan olması maneviyatın tanımlanmasını daha esnek bir hale dönüştürmektedir. Batı'daki "Spiritual" kavramının dilimize "Maneviyat" olarak geçmesi ile hayatımızda yeni anlam kazanan maneviyat 21. yüzyıldaki toplumsal değişimlerle birlikte gittikçe daha fazla gündeme gelmektedir.

Maneviyat sadece literatürde tanımı yapılan bir kavram olmanın ötesine geçip bireylerin hayatlarına dokunan uygulama alanlarına girmiştir. Manevi uygulamalar başlığı altında atılan adımlar bu yeni alanın ilke ve prensiplerinin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Fakat İslam kültürü içerisinde maneviyat dinden bağımsız düşünülmediği için ülkemizde maneviyat din ile birlikte anılmaktadır.

Bunun bir sonucu olarak da ülkemizde maneviyat kavramının uygulama sahasında din hizmetleri devreye girmiştir. Türkiye'deki din hizmetlerinin resmi kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı altında yer alan irşat ve tebliğ faaliyetlerine yeni bir pencere açılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı insanların manevi ihtiyaçlarına hitap edebilmek için manevi danışmanlık uygulamalarına yönelik birçok adım atmıştır.

Manevi danışmanlık dini bir yapıyı temsilen ortaya çıkmış olsa da bireylerin din görevlilerinden beklentileri dinin bilgi boyutundan çok daha fazlası olmuştur. Bireyler yaşadıkları sıkıntı, kaygı, endişe, rehberlik ihtiyaçları, bunalım gibi birçok psikolojik alt yapıya sahip sorunları da manevi danışmana aktarmışlardır. Durum böyle olunca manevi danışmanlığın kapsam alanı genişlemiş ve kendi başına bir meslek dalı haline gelmiştir. Manevi danışmanlığın kendi içerisindeki dallarının çeşitliliği onu yeni bir meslek disiplini haline dönüştürse de henüz sistematik yapılanması hazır değildir. Manevi danışmanların lisans eğitim programları bulunmamakla birlikte hizmet içi eğitimlerde profesyonel anlamda yapılamamaktadır. Uygulama sahasındaki resmi kurumlar tarafından görevlendirilen manevi danışmanlar yöntem bilgisinin eksikliğinden kaynaklı sıkıntılar çekmeye başlamıştır. Maneviyat kavramı uygulama sahasına manevi danışmanlık olarak girmesiyle psikoloji bilimi ile de ortak bir alana dahil olmuştur.

Psikoloji bilimi ise kendi içinde farklı disiplinlere ayrılmakla birlikte psikolojinin uygulamaya dönük yüzü danışmanlıktır. Psikolojik danışmanlık bireylerin ruh sağlığı alanında

çalışmaktadır. Psikolojik danışmanlar bireylerin yaşadıkları problemlerde destek olmayı amaç edinmekle birlikte sadece bununla sınırlı kalmayıp bireylerin kendilerini gerçekleştirme yolunda yardımcı olmayı da çalışma ilkeleri içerisine almaktadırlar. Psikolojik danışmanlık kuramlar etrafında şekillenmiş profesyonel bir alan olmasıyla kendi başına ayrı bir disiplindir. Bu disiplinin uygulamasına yönelik yöntemler geliştirilmiş ve psikolojik danışmanlık eğitim görmüş uzmanlar tarafından gerçekleştirilir.

Maneviyat ve danışmanlığın kesiştiği bu noktada psikolojinin dine yaklaşımı manevi danışmanlığı göz ardı etmesine sebep olmuştur. Kendisini pozitif bilim olarak nitelendiren psikoloji, dini geleneksel alan içerisine terk etmiş ve bilimsel çalışmalarında dinin varlığına yer vermemektedir.

Tezimizin ortaya çıkış amacı olan manevi danışmanlık ve rehberliğin geldiği nokta ve psikolojik danışmanlık becerileri bağlamında nerede bulunduğu konusunda vardığımız sonuç manevi danışmanlığın modern dönemin büyüyen bir ihtiyacı olduğu ama bir uzmanlaşmış iletişim becerisi olan psikolojik danışmanlık becerilerini yeteri düzeyde kendi uygulamalarına dahil edemediği sonucuna ulaştık. Manevi danışmanlık, problemi olan birey ile kurulan bir iletişim olması itibariyle iletişimi doğru ve etkin bir şekilde gerçekleştirecek tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır. Manevi danışmanlığın din hizmetleri kapsamında olması dini – manevi anlamda bilgili ve donanımlı bireylerin bu hizmeti verdiğini göstermektedir ama bununla birlikte bilginin işlenmesi ve karşı tarafa etkin ve karşı tarafın ihtiyacına göre verilmesi belirli teknik beceri ihtiyacını doğurmaktadır. Psikolojik danışmanlık bu noktada manevi danışmanlığın etkin bir alan haline dönüşmesine hizmet etmenin aracıdır. Tezimizde yer verdiğimiz psikolojik danışma becerileri, danışmanlığın teknik boyutunu oluşturmakta ve iskelet görevi görmektedir. Manevi danışmanlığın dik bir şekilde ayakta durabilmesi için bu iskeleti kullanmasının manevi danışmalık alanın sistemleşmesine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Bu noktada din psikolojisi, psikoloji, psikolojik danışmanlık, din hizmetleri, din eğitimi, sağlık disiplinlerinin birlikte çalışması ile manevi danışmanlık alanının ihtiyaçlarına cevaplar bulunacağına inanmaktayız. Manevi danışmanlığın kendi içerisinde bir uzmanlık alanı haline dönüşmesinde disiplinlerarası bir çalışmaya önemle ihtiyaç duyulduğu tezin vardığı sonuçlardan birisidir.

Manevi danışmanlık alanının Türkiye'deki geçmişinin son otuz yıla dayanıyor ve halen gelişmeye devam ediyor olması tezimizin yeterli düzeyde uygulama örneklerine ulaşamaması

sonucunu ortaya çıkartmıştır. Bu noktada henüz yeterli birikimin olmaması sonucunda manevi danışmanlık uygulamalarının istenilen düzeyde somut örnekle değerlendirilememesi tezimizi sınırlandıran noktalardandır. Bununla birlikte çok geniş olan psikoloji biliminin ve bunun sahadaki karşılığı olan psikolojik danışmanlık uygulamalarının manevi danışmanlıkta kullanılacak bir perspektifte ele alınması noktasında yeterli düzeyde çalışmanın bulunmaması da tezimizi sınırlandıran bir diğer nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte son yıllarda psikolojik danışmanlık alanında maneviyat ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmış olup yeni canlanan bu alan ile ilgili bilgi birikiminde artış devam etmektedir. Manevi danışmanlık alanının psikoloji bilimine olan ihtiyacı da din psikolojisi ve din eğitimi alanlarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Mevcut durumda iki alanın ortak çalışmalar yapma yoluna girmekte olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ağılkaya, Şahin, A. (2020). *Psikoloji ve Psikoterapide Din,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Altaş, Nurullah., ve Köylü, Mustafa. (2012). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Altaş, Nurullah. (2014). "Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Eds. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Ayten, Ali. (2018). *Din ve Sağlık Kavram, Kuram ve Araştırma,* İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Ayten, Ali (ed.). (2018). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Teori ve Uygulama Alanları*. İstanbul: Dem Yayınları.

Ayten, Ali vd. (ed.). (2016). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. 2 Cilt. İstanbul: Dem Yayınları.

Ayten, Ali., Koç, Mustafa., ve Tınaz, Nuri. (2016). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik,* C.I ve C.II, İstanbul, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

Bakırcıoğlu, Rasim. (2000). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma,* Ankara: Anı Yayıncılık.

Baygeldi, Merve Reyhan. (2018). "Türkiye'de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması Mevcut Durum ve Öneriler", *SETA Analiz* 234:1-31.

Baymur, Feriha. (1994). *Genel Psikoloji,* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Keskin, Bedrettin. ve Erdem, Metin. (2018). "Türkiye'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16: 70-80.

Bektaş, Y. (2006). "Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri ve Psikolojik Danışman Eğitimindeki Yeri", *Ege Eğitim Dergisi,* 7/1: 43-59.

Bilgin, Nuri. (2000). *Sosyal Psikolojiye Giriş,* İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Burkard, A. W., Knox, S., Groen, M., Perez, M., ve Hess, S. A. (2006). "European American therapist self-disclosure in cross-cultural counseling." *Journal of Counseling Psychology,* 50: 324-332.

Brodsky, S. L. (2005). "Psychotherapy with reluctant and involuntary clients" In G. P. Koocher, J. C. Norcrs, & S. S. Hill, III (Editörler), *Psychobgists' Desk Reference*. New York: Oxford University Press. 2: 257-262.

Can, Gürcan. (2005), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik,* Ankara: Pegem Yayınları.

Carkhuff, R. R. (2000). *The Art of Helping in the 21st Century* (8th ed.). Amherst, MA: Human Resource Development Press.

Cebeci, Suat. (2012). *Dini Danışma ve Rehberlik,* , Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Cılga, İlhan. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet,* , Ankara : Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını.

Cliborn, C. D. ve Strong, S. (1987). *Change through interaction: Social psychological processes of counseling and psychotherapy*. New York: Wiley.

Corcoran, J., Strong, S., ve Yolder, B. (1995). "Counseling: A social process for constructing personal Powers." *The Counseling Psychologist,* 23/2: 374-384

Corey, G. (1991). *Theory and practice of group counseling* (7th ed.). Belmont, CA: Thomson, Brooks/Cole.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* (T. Ergene, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Corey, G., ve Corey, M. S. (2003). *Becoming a helper* (4th Ed.). Pcific Grove, CA: Brooks Cole.

Corey, G., Corey, M. S., ve Callanan, P. (1998). *Issues and ethics in the helping professions.* Pacific Grove, CA: Brooks Cole

Cormier L. S, ve Nurius, P. S. (2003). *Interviewing and Change Strategies for Helpers: Fundamental skills and cognitive behavioral interventions* (5th ed.). Pacifi Grove, CA: Brooks/Cole.

Cormier, S., ve Hackney, H. L. (2008). *Counseling Strategies and Interventions* (7th ed.). Boston: Pearson Education Inc.

Cormier, W. H., ve Cormier, L. S. (1991). *Interviewing Strategies for Helpers* (3. bs.). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.

Cummings, N. A. (2000). *The first session with substance abusers*. San Francisco: Jossey-Vass.

Danish, S. J., D'Aughelli, A. R. Ve Hauer, A. L. (1980). *Helping Skills: A Basic Training Program*. Editör: Füsun Akkoyun. New York, London: Human Sciences Press.

Düzgüner, Sevde. (2010). I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*30:305-312.

Düzgüner, Sevde. (2016). Nereden Çıktı Bu Maneviyat Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik,* Ed. Ali Ayten-Mustafa Koç-Nuri Tınaz, 1: 17-44.

Düzgüner, Sevde., ve Ayten, Ali. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Eryılmaz, Ali., ve Mutlu, Tansu. (2016). *Kuramdan Uygulamaya Bireyle Psikolojik Danışma*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Eryılmaz, A., ve Mutlu-Süral, T. (2014). *Psikolojik danışman eğitimini yeniden gözden geçirmek: kapsamlı bir süpervizyon modeli önerisi*, 1st Eurasian Educational Research Congress, 24-26 Aprill 2014, İstanbul, Türkiye.

Egan, G. (2011). *Psikolojik Danışma Becerileri*, çev. Özlem Yüksel, İstanbul : Kaknüs Yayınları.

Ege, Remziye. (2021). "Türkiye'de Manevi Danışman Yetiştirme Eğitimi Arayışları: Yüksek

Din Öğretiminin Yapısı; İstihdam Alanı ve Uluslararası Standartlar Açısından Bir İnceleme," Journal of Islamic Research, 32/3: 816-834.

Gibson, R. L., ve Mitchell, M. H. (2008). *Introduction to Counseling and* Guidance (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Gladding, B. E. & James, R. K. (1997), Theory and strategiesin counseling and psychotherapy, 4.b., Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Gül, M. E. (2021). "Türkiye'de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış," *Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi,* 1/ 2: 115-133.

Gürsu, Orhan. (2016). "İslam Düşünürü Belhi'nin (849-934) Ruh Sağlığına Yönelik Görüşlerinin Modern Psikoloji Doğrultusunda Değerlendirilmesi," *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 271-309.

Gürsu, Orhan. (2022). *Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz; Danışma, İlke, Beceri ve Teknikleri,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Göka, Erol. (1994). "Dindar Hastaya Psikiyatrik Yaklaşım ve Yardım", *Türkiye Günlüğü, Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi,* s. 31., (Kasım-Aralık 1994) , Ankara: Cedit Neşriyat.

Hökelekli, Hayati. (2009). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, , İstanbul: Dem Yayınları.

Hökelekli. Hayati, (1993). *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Tebliğ Kitabı (2012), Ankara: Harika Liman Ltd. Şti,

Ickes, W. (1993). "Empathic Accuracy", *Journal of Personality*, 61: 587-610.

Ivey, A. E. (1988). *Intentional interviewing and counseling (2nd ed.)*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Ivey, A. E. Ve Ivey, M. B. (2007). *International Interviewing and Counseling: Facilitating Client Development in a Multicultural Society* (6th ed.). Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole Publishing Company.

İkiz, F. Ebru., Yayla, Ercan. (2017). "Psikolojik Danışmanların Etkili Nitelikleri ile Danışma Öz-Yeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişki" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7/48: 31-44.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar,* İstanbul: Evrim Yayınları.

Karagözoğlu, Cengiz., ve Kemertaş, İsmet. (2004). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, İstanbul: Birsen Yayınevi.

Kartal, Bilal. (2016). "VII. Din Psikolojisi Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı (İzmir) Din Psikolojisinin Din Hizmetlerine Katkıları Bağlamında Yenilikçi (İnovatif) Arayışlar Sempozyumu", *DEUİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı*.

Kepçeoğlu, Muharrem. (1992), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik,* 5.b., Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Kızma, Zahir. (2005). "Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Elazığ, 15/1: 189-215.

Kim, B. S. K., Hill, C. E., Gelso, C. J., Goates, M. K., Asay, P. A., ve Harbin, J. M. (2003). "Counselor self-disclosure, East Asian American client adherence to Asian cultural values, and counseling process." *Journal of Counseling Psychology,* 53: 15-25.

Kinra, A. K. (2008). *Guidance and Counselling*. New Delhi: Dorling Kindersley.

Koenig, H.G.(2018). II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi açılış Konuşması. *II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kogresi*, İstanbul: 22-24 Kasım.

Köylü, Mustafa. (2012). "Ruh Sağlığı ve Din", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri,* ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, , Ankara: Gündüz Yayınları.

Kurtoğlu, Ayşenur. (2010). "Aileyi Tehdit Eden Unsurlar" *Küreselleşen Dünyada Aile Sempozyumu,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 246-256.

Kuzgun, Yıldız. (1991), *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 2.b., , Ankara: ÖSYM Yayınları.

Maritn, J. (1994). *The construction and understanding of pyschotherapeutic change.* New York: Teachers College Press.

Mayfield, W. A., Kardash, C. M., ve Kivlighan, D. M. (1999). "Differences in experienced and novice counselors' knowledge structures about clients: Implications for case conceptualization". *Journal of Counseling Pyshology,* 46: 504-514.

Mc.Whirter, J., ve Voltan-Acar, N. (2000). *Ergen ve çocukla iletişim*. Ankara: US-A Yayıncılık.

Nelson-Jones, R. (2005). *Practical counselling and helping skills.* London: Sage.

Nelson-Jones, R. (2012). Basic Counseling Skills: A Helper's Manual. London: SAGE.

Ok, Üzeyir. (1997). "Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı," *Basılmamış Doktora Tezi,* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Otrar, Mustafa. (2009). "Rehberlik Türleri", Rehberlik, ed. Sırrı Akbaba-Asude Bilgin,

İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Özdemir, Saadettin. (2012). "Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri", *S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 25.

Özdemir, Saadettin., Seyyar, Ali. (2008). *AB Sürecinde Türkiye'de Mânevî Sosyal Hizmetlerin Önemi*, Manevî Sosyal Hizmetler, ed. Ali Seyyar, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Özdoğan, Öznur. (2010). *İsimsiz Hayatlar, Manevî ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, 4.b., , Ankara: Özdenöze Yayınları.

Özgüven, İbrahim, Ethem. (2007). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik,* , Ankara: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları.

Özkan, A. (2019). "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması," *Doktora Tezi*, İstanbul.

Palacı, Mehmet. (2009). "Eğitim Sisteminde Rehberliğin Yeri", *Rehberlik*, ed. Sırrı Akbaba-Asude Bilgin, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Pargament, K.I. (2007). *Spiritually integrated pyschotherapy: Understanding and addressing the sacred,* New York: Guilford Press.

Peterson, Z. D. (2002). "More than a mirror: The ethics of therapist self-disclosure." Pyschotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 39: 21-31.

Paloutzian, F. Raymond., ve Park, L. Crystal. (2013). *Din ve Maneviyat Psikolojisi; Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları,* ed. Ali Ayten, İhsan Çapçıoğlu. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Raskin, N. J., ve Rogers, C. R. (2005). Person centered therapy. In R. J. Corsini ve D. Wedding (Eds.), Current psychotherapies (ss. 130-165). Belmont, CA: Brooks/Cole.

Rogers, Carl. (1980). *A Way of Being.* Boston: Houghton Mifflin.

Seyyar, Ali (ed.). (2015). *Manevi Sosyal Hizmetler.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Seyyar, Ali., ve Özdemir, Saadettin. (2008). "AB Sürecinde Türkiye'de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi", *Manevi Sosyal Hizmetler,* ed. Ali Seyyar, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Söylev, Ömer, Faruk. (2014). "Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye'de Dinî Danışma ve Rehberlik*", İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD),* 1/2: 287-308.

Tan, Hasan. (2000). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Teori ve Uygulama,* İstanbul: MEB Yayınları.

Tan, Hasan. (1992), *Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi*, 3.b., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tarragona, M. (2008). "Postmodern/Post-Structuralist Therapies", J. Lebow içinde, 21st *Century Psychotherapies*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Tomanbay, İlhan. (2007). *Sosyal Olmak, ,* Ankara: Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) Yayınları.

Turan, İbrahim. (2013). "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* 13/1: 47-73.

Türk Psikologlar Derneği, "Ruh Sağlığı ve İlgili Alanlarda Çalışan Psikologlar ve Klinik Psikologlar İçin Meslek Tanımı, Eğitim Durumu, Görev, Yetki ve Sorumluluk Alanları", Tanımlar Komisyonu Raporu, 19.01.2011., http://www.psikolog.org.tr/medya/belgeler/1-turk-psikologlar-dernegi-tanimlar-komisyonu-raporu.doc (14.05.2011).

Türkmen, M. (2016). Bireyle Psikolojik Danışma Alıştırmaları (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Voltan-Acar, N. (2008). *Yeniden Terapötik İletişim (Kişiler Arası İlişkiler)* (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Whiston, S. C. Ve Coker, J. K. (2000). "Reconstructing Clinical Training: Implications from Research". *Counselor Education ve Supervision*, 39/4: 228-253

Yalçın, İ. (2006). "21. Yüzyılda Psikolojik Danışman", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 39(1), 117-133.

Yenen, İlker. (2010). "Din Psikolojisi'nin İmkânları, Sınırları ve Gelecek Vizyonu," *I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi*, Konya.

Yeşilbursa, Doğan. "Ruh Sağlığı Çalışanları Görev Tanımlaması", *Türkiye Psikiyatri Derneği Basın Açıklaması*: 23.12.2010; http://www.psikiyatri.org.tr/PressPopUp.aspx?Id=66 (13.04.2011).

Zinnbauer, Brian J. and Pargament, Kenneth. I. (2005). *Religiousness and spirituality. Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. Raymond F. Paloutzian and Crystal L. Parks (Ed.). New York: The Guilford Press, 21-42.

İNTERNET KAYNAKLARI:

https://spiritualpc.net/tr/

http://www.sosyalhizmetuzmani.org/